

ПРЫЗВЫЧАЙВАННЕ

Кірыла ПАЗНЯК:
“Ці не ўся айчынная гісторыя ўяўляе сабою доўгія чаргаванні перыядаў заняпадаў і росквітаў Адраджэння”.

5

“ВЯСЁЛКАЙ КОЛЕРЫ ЛУЧУ...”

Вершы Алега ЛОЙКИ

8

КВАТЭРА ў ОМСКУ

Апавяданне Васіля ТКАЧОВА

9

“А ў ВЫНІКУ Я ЗАСТАЎСЯ...”

Мікола КАЗАЧОНАК:
“Хацеў бы быць адзінокім — не атрымліваецца. Вакол так цесна і так шмат людзей, што мне проста няма месца, каб пабыць адзінокім. У натоўпе адзінокіх не бывае. У натоўпе адзінка ператвараецца ў часцінку натоўпу. Натоўп — найбольш жахлівае з’явішча, дзікунскае. Адзінокім можна быць толькі ў народзе”.

11

РЫЦАР АДРАДЖЭННЯ

Уладзімір КОНАН пра духоўны заповіт Адама СТАНКЕВІЧА

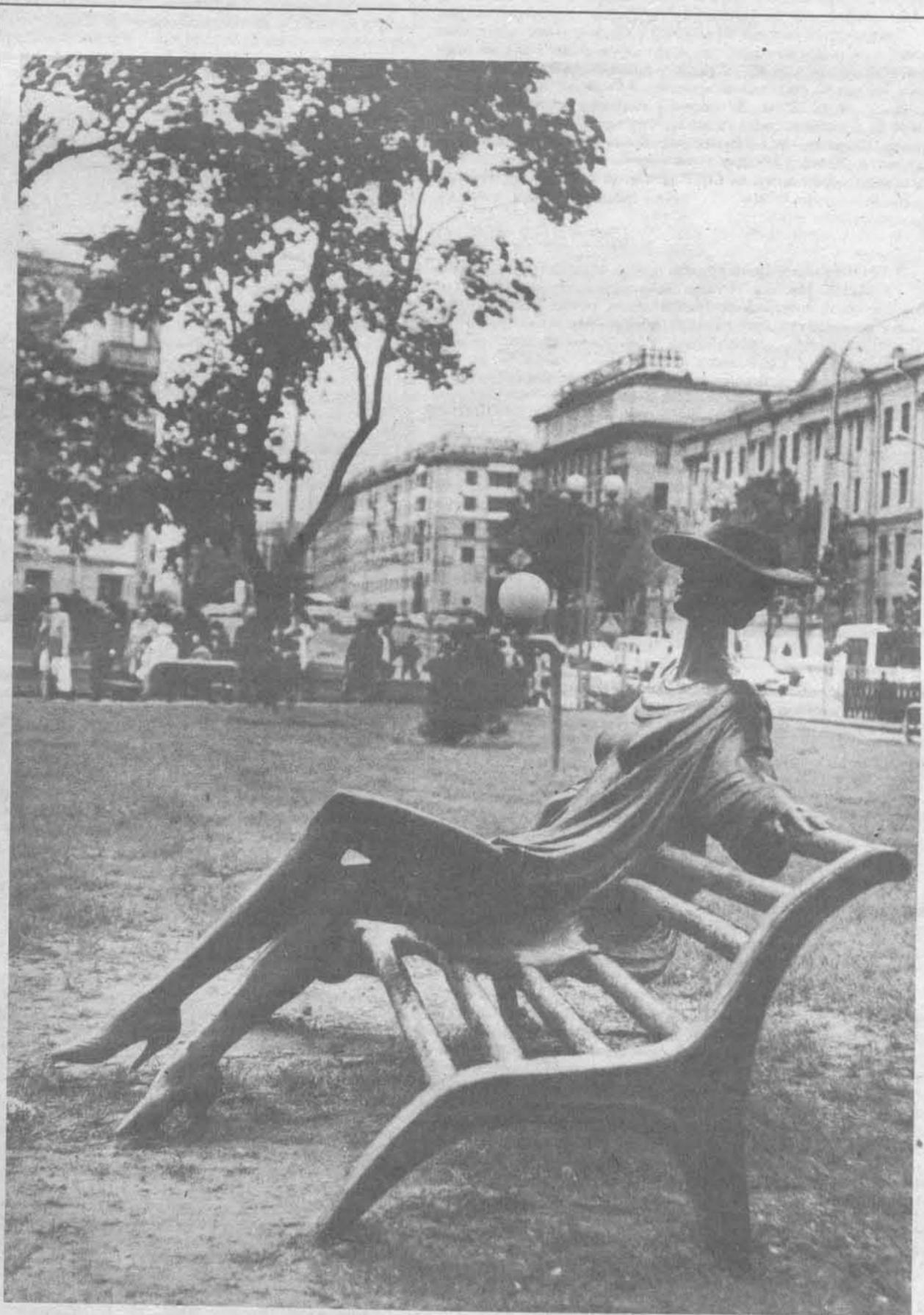
13—15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Пачалася падпіска на наш тыднёвік на другое паўгоддзе 1998 года. Спадзяёмся, што Вы, нашы прыхільнікі і аднадумцы, не пакінеце сябе без “ЛіМа”...

Кошт падпіскі застаўся ранейшым. Для індыўідуальных падпісчыкаў кошт на адзін месяц — 15 тысяч рублёў, на квартал — 45 тысяч і на паўгоддзе — 90 тысяч. Для ведамасных падпісчыкаў кошт на адзін месяц — 25 тысяч рублёў, на квартал — 75 тысяч і на паўгоддзе — 150 тысяч.

Наш індэкс — 63856.

Прыгажосць, увасобленая ў бронзе

Мы звыкла лічым, што бронзавая постаць — гэта абавязкова помнік. Аднак гэта зусім не так. У “вечных” матэрыялах можна ўвасобіць не толькі сацыяльную ідэю, але і свой настрой, сваё ўяўленне пра прыгажосць. Бронзавая жанчына на лаўцы ў Міхайлаўскім скверы (твор скульптара У. Жбанова і архітэктара Б. Юрціна) — не для таго, каб да яе падножжа ўскладалі вянкi. Яна для таго, каб кожны мог памарыць пра такую жанчыну...

Фота К. ДРОБАВА

ВІШУЕМ!

"Самая-самая" струнка...

Тры гады таму ў нашай краіне адбыўся першы з "усенародных рэферэндумаў". Слова "рэферэндум" стала тады ў нас такім жа модным, як у часы Гарбачова — "кансенсус", як пазней — "імпічмент". Тады, у 1995 годзе, дзяржава вярнулася да герба і сцяга савецкага ўзору, дзяржаўная беларуская мова змяніла свой статус на адну з дзяржаўных, прэзідэнт атрымаў "дабро" на "інтэграцыю" з усходнім суседам. Ад усяго гэтага ў грамадзян Рэспублікі Беларусь павінна было палепшыцца жыццё... Увогуле рэферэндум — гэта зброя апазіцыі. Так прынята ў дэмакратычных краінах. А вось калі ініцыятыва рэферэндуму зыходзіць ад улады — дык любая ўлада, зразумела, сама сабе не вораг.

ПАДРЫХОЎКА ТЫДНЯ

Сустрэчы з журналістамі правялі арганізатары конкурсу вакалістаў імя Л. Александроўскай. Да ўдзелу ў ім рыхтуюцца спевакі-пачаткоўцы: навучэнцы музычных вучылішчаў і падрыхтоўчага аддзялення Беларускай акадэміі музыкі. Для студэнтаў акадэміі і для маладых прафесійных выканаўцаў, як вядома, праводзіцца свой, "дарослы" конкурс імя нашай легендарнай артысткі. А "юнацкі" пройдзе сёлета ў Лідзе, з 18 па 22 мая. Як зазначыў старшыня аргкамітэта дацэнт БАМ В. Аўраменка, мэта гэтага турніру вакалістаў — паглядзець, дакладней, паслухаць, якія рэзервы мае айчынная прафесійная пеўчая культура. Журы, у складзе якога вядучы педагогі і спецыялісты, узначальвае народная артыстка СССР прафесар Т. Ніжнікава. Конкурс чакае і гасцей з блізкага замежжа.

ВЫСТАВА ТЫДНЯ

З 12 па 19 мая ў ДOME дружбы працуе выстава графікі Міхаіла Кабякова. Мастаку 34 гады. Займаецца графічным дызайнам, жывапісам, кніжнай ілюстрацыяй. Малюе пяром, робіць афорты. Сябра Гільды мастакоў-графікаў і Цэнтра кніжнага мастацтва (Нью-Йорк, ЗША). Мастак схільны бачыць у звычайных праявах прыроды прыхаваны сэнс, які адкрываецца не кожнаму. У ягоных творах ёсць містычная глыбіня, аздобленая іроніяй і своеасаблівым гумарам.

ФІЕСТА ТЫДНЯ

Амбасада Каралеўства Іспанія і "Кінаклуб" наладзілі свята для мінскіх аматараў кіно. У Палацы прафсаюзаў з 12 па 16 мая дэманструюцца іспанскія фільмы 1991—1996 гадоў. Гэта ўжо другі фестываль іспанскага кіно ў Мінску. На думку дарадцы па культуры амбасады Іспанія спадара Хуана Хасэ Эрэры дэ ла Муэла, фільмы адлюстроўваюць розныя тэндэнцыі сучаснага іспанскага кіно. Іспанія за апошнія гады здолела стварыць бліскучыя ўзоры свайго арыгінальнага стылю ў кінематографіі, нягледзячы на жорсткую міжнародную канкурэнцыю, якая пагражае незалежнасці і стваральнаму патэнцыялу нацыянальнага мастацтва.

ІМПРЭЗА ТЫДНЯ

11 мая ў ДOME дружбы адбыўся канцэрт-імпрэза, канцэрт-лекцыя, прысвечаны творчасці польскага кампазітара Караля Шыманоўскага. Ягоная музыка не такая папулярная, як творы, напрыклад, Шапэна. Але яго вельмі шануюць прафесійныя музыканты. Па ўплыве на музычную культуру нашага стагоддзя К. Шыманоўскага ставяць побач са Стравінскім. Імпрэзу ладзіў Польскі інстытут у Мінску. Спонсар імпрэзы — LOT (Польскія авіялініі). У канцэрце бралі ўдзел Іосіф Сяргей, Таццяна Варалай, Ганна Каржанеўская, Вячаслаў Зяленін, Сяргей Багачоў. Уступнае слова казаў Віктар Скорбагатаў.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Чарнобыль не асеў у стэрэатыпах і свядомасці беларусаў нейкай адназначнай і ўсім зразумелай канстантай. Каб так адбылося, патрэбны час. Дарэчы, і развал Саюза, і незалежнасць уласнай краіны таксама яшчэ не набылі для беларусаў свайго кантаксту. Тут таксама патрэбны час, які вядзе адлік чарнобыльскіх наступстваў і даспявання нацыі адначасова. Гэта дзікавата гучыць, але праз дзесяць ці пяцьдзесят гадоў мы можам атрымаць такое становішча, калі разам з пашырэннем жывой беларускай мовы пачнуцца генныя мутацыі ў арганізмах яе носьбітаў. Прынамсі, сёння няма такога суб'екта, які б пераламіў гэтае аб'ектыўнае развіццё падзей, гэты лёс нацыі. І адзіны спадзеў — на тое, што генныя мутацыі ўсё ж не будзе. І адзіная небяспека — у тым, што нейкія абставіны спыняць гэты наш час — час незалежнасці. Тады як час мутацый, калі ўжо яны нам наканаваныя, не спыняць нішто. Словам, патрэбны час на тое, каб праўда была не толькі прамоўлена, але і пачутая".
(З артыкула Сяргея Дубайца "З гледзішча нацыянальных імтарэсаў". "Наша Ніва" за 11 мая).

ЗАНЕПАКОЕНАСЦЬ ТЫДНЯ

У пасляваенныя гады меліярацыя ў Беларусі ахапіла плошчу ў два мільёны гектараў. Каштавала гэта больш за 10 мільярдў долараў ЗША. Акадэмік Іван Ліштван лічыць, што меліярацыя рабілася неахайна, непрафесійна — адсюль моцная эрозія глебы, забруджанне рэк і увогуле парушэнне экалагічнай раўнавагі. Зараз распрацоўваецца новая меліярацыйная праграма на 1999—2005 гады, якая, на жаль, мала ўлічвае альбо не ўлічвае ўвогуле старыя памылкі. Акадэмік лічыць, што мала правесці рэканструкцыю меліярацыйнай сістэмы. Некаторыя меліяраваныя землі неабходна проста вывесці з сельскагаспадарчага выкарыстання.

НАМЕР ТЫДНЯ

"Малодосць! Вясна! Музыка!" — такую звонкую, майскую назву далі свайму канцэрту студэнты ды выкладчыкі кафедры народна-інструментальнай творчасці Беларускага ўніверсітэта культуры. Яны абяцаюць стварыць добры радасны настрой усім, хто завітае на гэтае вялікае мастацкае свята. Адбудзецца яно сёння а 18-й гадзіне ў сталічным Клубе імя Ф. Дзяржынскага.

Як жа было яго не ведаць! Выбітных вучняў выпускнога класа мы, малодшыя, заўважалі. А ён вылучаўся і сярод выбітных: высокая артыстычная постаць, прыгожы адухоўлены твар, ранняя слава таленавітага піяніста...

Прамінула 30 з гакам гадоў, шмат што змянілася. Нашу alma mater, школу пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, перайменавалі ў каледж пры Акадэміі музыкі. Цяперашняе пакаленне вучняў спешчана неверагоднай для сваіх папярэднікаў творчай свабоды, замежнымі вандроўкамі, перамогамі на міжнародных конкурсах... Абліччам Юры Гільдзюк змяніўся не надта, а да імя дадалася: заслужаны артыст, прафесар Акадэміі музыкі, мастак кіраўнік Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Некалі яму давалося вярнуцца ў родныя сцены выкладчыкам. Першы вучань — Андрэй Сікорскі — з часам стаў адметнай у музычным свеце асобай: лаўрэатам міжнародных конкурсаў, у тым ліку пераможцам сур'эзнага турніра піяністаў "Фартэпіяна Мінск-96", аблашчаны публікай саліст; працавіты перспектывны педагог. Нядаўна Юры Гільдзюк разам з А. Сікорскім, асістэнтам-стажорам акадэміі, ды іншымі сваімі вучнямі, студэнтамі БАМ, зрабіў "беларускую кругасветку". У Віцебску, Наваполацку, Мазыры, Гомелі, Маладзечне, Лідзе ды Гародні прайшлі філарманічныя канцэрты з цыкла "Настаўнікі і вучні". З разнастайнай праграмай у перапоўненых залах выступалі пяцёра выхаванцаў класа Ю. Гільдзюка (у іх ліку і славуты за межамі краіны Андрэй Паначэўны, і нядаўняя лаўрэатка Міжнароднага конкурсу ў Сан-Себастьяне Таццяна Вайновіч). Сам ён даваў кансультацыі для педагогаў і выхаванцаў музычных вучылішчаў.

Пра яго, Настаўніка і Артыста, арганізатара канцэртнага жыцця, наш тыднёвік досыць падрабязна распавёў на пачатку сёлета, юбі-

лейнага для філармоніі сезона. І вось — зноў пра яго. Бо аkurat сёння Юрыю Мікалаевічу споўнілася 50.

Што дадалося да ягонай творчай біяграфіі за некалькі мінулых месяцаў?

Правядзенне фестывалю, юбілейных урачыстасцяў у сталічнай філармоніі. Уласныя выступленні: з Алегам Алоўнікавым перайгралі ўсю музыку Бетховена, створаную для вялянчэлі з фартэпіяна; удзелу нічаў у інтэрнацыянальных інструментальных ансамблях са скрыпачкай Д. Шварцберг, вялянчэлістам М. Драбінскім, з чыннікамі "Франка-беларускай музычнай вясны". З А. Сікорскім і нашым Камерным аркестрам пад кіраўніцтвам Г. Пятрава выканаў двайны Фартэпіяны канцэрт Моцарта...

Гільдзюк — і фартэпіяна... Здавалася б, ён, шчодр адрораны прыродай Музыкант, мусіць кіравацца законамі жыцця артыста, мастацкай індывідуальнасці, дбаць пра гастролі, апландысменты, згаістычны поспех у публікі. А ён — радуецца поспехам сваіх вучняў. Не здарма кажуць, што "педагагічная

струнка" ў ім самая-самая моцная. І 21 мая, завяршаючы нядаўнюю "кругасветку", Юры Гільдзюк ладзіць канцэрт сваіх вучняў у Вялікай зале сталічнай філармоніі.

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымак: Юры ГІЛЬДЗЮК перад канцэртам. З Андрэем СІКОРСКИМ, вучнем 2 класа (1975 г.).

З НАГОДЫ

Абьякавасць да перамогі

Напэўна, шмат хто з мінчукоў бачыў гэтую афішу. Не заўважыць яе было цяжка, паколькі вісела яна на кожным аўтобусным прыпынку, а вялізныя чырвоныя літары міжволі звярталі на сябе ўвагу: "Дню великой Победы посвящается. Группа "Красные звезды" с новой программой "Люди с чистой совестью". Раней такая ўзмоцненая рэкламная кампанія суправаджала канцэрты названага рок-гурта, калі апошнім надаваўся статус палітычнай акцыі. Напрыклад, у канцы 1996 года лідэр гурта У. Селіванаў агітаваў за рэферэндум. Я прысутнічаў на адным з тых канцэртаў і памятаю, як, прыняўшы ўнушальную дозу алкаголю (піў, дарэчы, не хаваючыся ад журналістаў) Селіванаў, запаяваючы паўзу паміж песнямі, крычаў у публіку лозунгі, кшталту: "Долой Америку!" і "Сорос, вон из Беларуси!". Цяпер вось падставай для прэзентацыі новага альбома стала чарговая гадавіна перамогі над фашызмам, адпаведна быў абраны і дзень — 9 мая. Чалавеку, незнаёму з рэпертуарам "Красных звезд", гэты факт не падацца дзіўным і тым больш абуральным. Сапраўды, што дрэннага ў тым, што сучасныя музыканты нагадваюць моладзі пра значныя гістарычныя даты? Не супраць я і палітычнай агітацыі мастацкімі сродкамі, хоць і маю погляды супрацьлеглыя селіванаўскім. Няхай адны музыкі сцвярджаюць, што "Рок за рэферэндум", а другія патрабуюць "свабоду палітвязням". Але ж — Дзень Перамогі...

Сваімі вачыма бачыў, як разам з непаўналетнімі (у большасці сваёй) "нефармаламі" ў канцэртную залу Палаца шашак і шахмат 9 мая прайшлі хлопцы з вялізнымі круглымі значкамі, на якіх "красава-

лася" стылізаваная свастыка. Дарэчы, апошнім часам улёткі з гэтай сімволікай часцяком з'яўляюцца на будынках нашага горада-героя. У іх ад імя мінскай філіі РНА насельніцтва заклікаюць гуртавацца вакол так званай рускай ідэі, якая вельмі нагадвае ідэі, што прывялі ў 40-х Еўропу да крывавай боіны. Толькі замест арыяцкай на гэты раз — рускія... Хлопцы размаўлялі з дзяўчатамі, высвятлялі нешта ў аховы памяшкання. І ніхто з тых, хто быццам бы прыйшоў святкаваць перамогу над карычневай чумой, нават не зрабіў заўвагу прыхільнікам "калаварота". Дужыя мужчыны са службы аховы "Гард" падчас канцэрта збівалі найбольш актыўных слухачоў, выганялі тых, хто паліў у зале, а на гэтых — нуль увагі! І як вынік — воклічы "Хайлы!" і "Слава Россиі!" Ці ўзнятая ўверх рука — ёсць абавязковы аtryбуt рок-канцэрта? Усё апісанае можна было б спісаць на маладосць і дурноту публікі, неадэкватныя паводзіны часам можна заўважыць і на канцэртах "адраджанскіх" гуртоў, калі б не... музыка.

На вокладцы альбома "КЗ" пад гучнай назвай "Эпоха лжепатриотизма" можна прачытаць, што ўсе песні гурта варта ўспрымаць як адзінае цэлае. Маўляў, гэта не проста нейкі "полет фантазии", а ідэалогія. Аднойчы ў прыватнай размове са мной У. Селіванаў назваў сваю творчасць "русской фашистской музыкой". Тады я не зразумеў, жартаваў ён ці казаў сур'эзна. Нешта і зараз перашкаджае мне ўспрымаць гэтыя словы як свядомую пазіцыю. Хочацца верыць, што ўсё гэта не болей, чым гульні з большавіцкай, савецкай, фашысцкай, славянскай рыторы-

кай і аtryбуtыкай. Але на ўласныя вочы я бачыў, як смяяліся прыхільнікі "Красных звезд" з ветэрана, што збіраў піўныя бутэлькі, якія моладзь кідала сабе пад ногі. Бачыў, як прымушалі піць пераможцаў з адной чаркі з імі людзі, для якіх Дзень Перамогі, на жаль, толькі нагода для п'янікі. Ветэранам падабалася, што маладыя людзі, у адрозненне ад большасці сваіх аднагодкаў, асуджалі "Белавежскую змову", але старыя не пачулі пены.

Шагает тридцать седьмой на всякую шваль нагоняя ужас связывая единой судьбой тех, кто служит

Отчизне русской

...Песню вам герои пою,

зона должна быть мертвой

Калі б сівія людзі пачулі гэта, магчыма, яны б успомнілі "чистку рядов", дзякуючы якой быў нанесены значны ўрон арміі, заградатрады, СМЕРШ і шмат чаго іншага. Селіванаў хапіла розуму ў гэты дзень не пець пра тое, як "светит свастика золотая" ці песню "Майн Кампф", але гэта ёсць у іх "рэпертуары". "Студия революционного творчества "Гулаг" выпусціла гэта немалым накладам і кожны жадаючы можа набыць касеты каля станцыі метро "Кастрычніцкая". Між іншым, можна нават не купляць (кошты кусаюцца!), а проста прачытаць назвы песень: "Русский порядок", "Эпидемия силы", "Баррикадная Любовь", "Все ушли на фронт", "Шагает Гулаг", "Право убивать". Гэтага агляду дастаткова, каб зразумець, што У. Селіванаў і К° з'яўляюцца песнярамі вайны. А таму канцэрт лепей было б прымеркаваць да дня пачатку Вялікай Айчынай.

Вадзім ДОЎНАР

Паданне пра асветнікаў XIX стагоддзя

ДА 200-ГОДДЗЯ АДАМА МІШКЕВІЧА

Дзесяць слаўных імён Таварыства філаматаў і філарэтаў, якое паўстала ўвосень 1817 года ў сценах Віленскага ўніверсітэта, прадстаўлена ў чарговай кнізе "Беларускага кнігазбору", што нядаўна пабачыла свет у аднайменным выдавецтве.

Зборнік "Філаматы і філарэты", складзены пісьменнікам Кастусём Цвіркам, дазваляе прычасціцца (шмат у чым упершыню) да творчасці вялікага сына нашай зямлі Адама Мішкевіча і ягоных паплечнікаў-аднадумцаў: Яна Чачота, Тамаша Зана, Ануфрыя Петракевіча, Францішка Малеўскага, Міхала Рукевіча і інш.

Апошні з пералічаных сяброў таварыства больш чым паўтара стагоддзя таму заклікаў:

*Гэй, браты, гэі, філарэты!
Смех і радасць — зноў у нас!
Ці ж ужо ўсе песні спеты?
Не мінуў яшчэ наш час!*

*Дык калі паклічуць трубы
Нас у сонечны прасцяг,
Дружна ўздыхаем вальналюбывы
Мы з Пагоняй нашай сцяг!*

Міжнародны фонд "Беларускі кнігазбор" і Нацыянальны цэнтр творчасці дзяцей і моладзі запрашаюць на прэм'еру чарговага тома серыі — зборніка "Філаматы і філарэты".

У вечарыне бяруць удзел: Радзім Гарэцкі — акадэмік НАН, прэзідэнт Эгуртавання беларусаў свету, Ніл Гілевіч — народны паэт Беларусі; Вітаўт Кіпель — пісьмен-

нік, дырэктар Беларускага інстытута навукі і мастацтва (Нью-Йорк, ЗША); Адам Мальдзіс — пісьменнік, дырэктар Навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны; Тамаш Нягодзіш — дырэктар Польскага інстытута ў Мінску; Кастусь Цвірка — укладальнік кнігі, пісьменнік.

Перад прысутнымі выступіць дзіцячы ўзорны ансамбль "Зорачка" і камерная група ўзорнага эстраднага сімфанічнага аркестра Нацыянальнага цэнтра творчасці дзяцей і моладзі. Вядзе вечарыну Язэп Янушкевіч.

Вечарына адбудзецца 18 траўня (панядзелак) 1998 г. у будынку Цэнтра (г. Мінск, вул. Кірава, 14). Пачатак а 18-й гадзіне.

Тамаш КРЫВІЦКІ

Майстар плюс музыка

Калі ў нейкі час, у нейкую гадзіну расквітнелі травы і аддзілі яблыні, калі сонца паднялося высока-высока і дзень быў амаль роўным з ноччу, калі спявала птаства і зранку выпадалі сэрбныя росы, калі сэрца поўнілася каханнем, а вочы — слязінамі шчасця, галасіла маці, раскіданыя косы на плячах... Зорка ўзышла светлая, спакой прынесла... Нарадзіла маці сына. І спявала яму, калыхаўшы ў люльцы, "баю-бай, сынку, баю-бай, маленькі, бай-бай". І мацнеў свет, і быў поўны прыгажосці, і квітнеў ад матчынай любові, што дарыла хлапчанаці песню, родны погляд, родны голас...

Сын вырас і пайшоў ад маці. У яго была свая дарога; яна вяла да храма Музыкі. Ягонаю музай была Эўтэрпа, яна дарыла яму ліру (ці цымбалы)... І вакол было столькі цікавага! Розныя гукі — яны хвалілі ўяўленне, абяцалі асалоду для вуха: дудачка, баян, мандаліна, балалайка... Калі загучаў народны аркестр, абуджаны ягонымі далонямі, ён моцна адчуў натуральную прыгажосць сваёй радзімы, яе пульс, ён убачыў яе белую-русу прыгажосць.

Пра што гаворыць музыка? Ці можа яна быць замест слова, ці можа пранікаць у сэрца так, як позірк, ці як усмешка? Калісьці ён пачуў-зразумеў, што можа. Можа! Яна можа нават больш — хваліваць да глыбіні душы, выклікаючы пачуцці, невядомыя дагэтуль. Калі сілкуе душу народная крыніца, калі яднаецца з ёю праз матчыну песню, тады п'е душа, і нараджае цяпло, імя якому — ТВОРЧАСЦЬ.

Аднойчы Музыкант стаў Майстрам, а не ведаў гэтага. Год ад году майстэрства мацнела, квітнела і расло. І ўсё наваколле дзівілася: "Як добра, як ладна!" У 1972-м ягоныя пальцы дакрануліся да музычнага сэрца Беларусі — Дзяржаўнага народнага аркестра (дырыжор), а ў 75-м аркестр ужо спяваў Майстру здравіцу (галоўны дырыжор). Яшчэ праз некалькі гадоў ён прыйшоў да Сімфанічнага аркестра, а к сярэдзіне 90-х стварыў непараўнальны новы калектыў — юны, свежы, моцны сімфанічны аркестр "Маладая Беларусь". Кожны з гэтых калектываў адчувае цяпло ды разуменне гледача, ягоную любоў ды павагу. І з падзякай да таленту мы гаворым: "Брава, Майстар!"

Музыкант і аркестр — два сябры, два сапернікі, два закаханыя. Аркестр — гэта сапраўднае "Я" Майстра. Што ён бачыць у дзесятках вачэй, накіраваных на яго кожны дзень, падчас кожнага канцэрта?.. Свой настрой, свае думкі, пачуцці і цяжасці. Што данясе ён аркестру: радасць ці боль? Што атрымае ўзамен? Майстар — ён творца. І моцная творчая душа яго захапляе сатворцаў, што насупраць. Лецца музыка, хвалюецца душа, квітнеў у ёй дабро — гэта Майстар зрабіў... Нам ізноў адкрыўся дзівосны свет.

Калі аркестру Майстар — сябра, дык Музыка — каханак. Ён закаханы ўжо шмат гадоў, і калі б не была яна спадарыняй капрызлівай ды пераменлівай, дык не было б у нас такога Майстра, чый талент яркі і рознабаковы, нібы той крышталік, што грае рознымі колерамі на сонцы. А любоў Майстра і Музыка ўзаемная. Калі ў паддаецца яна ягоным чарам, дык усе таямніцы выдае, усе нюансы раскрывае! А што зробіш — адмовіць сорамна: ён жа да яе — з усёй душой... Так і ідуць яны, лад ў лад — ад апрацовак народных песень да Дзевятай сім-

фоніі Бетховена. Што ж да сваіх нацыянальных кампазітараў, дык і ім грэх наракаць: амаль усе буйныя і маленькія творы выконвае Майстар са сваімі аркестрамі, і праз іх усё імёны беларускіх творцаў нам вядомыя, ад Жыноўвіча і да нядаўніх выпускнікоў Акадэміі музыкі.

Хто ж гэты Майстар? Для сям'і — сям'янін, для аркестра — дырыжор, для гледача — кумір, для музыкі — каханы...

А для студэнта? Рэктар. І калі б не больш як 10 гадоў рэктарства, дык не выпускала б айчынная Акадэмія Музыкі тых, хто ў пералынку паміж "залікам" і "незалікам" стварае эпіграмы на вядомае прозвішча, расказвае анекдоты і малюе карыкатуры. А калі б не смяяўся рэктар з гэтых "штурышкоў", дык папулярнасць б у Акадэміі паменела. А так — яна квітнее і павагу мае.

Віншuem з 60-годдзем маладога, таленавітага Майстра, які дорыць нам вясну, захапляе артыстызмам і дзівосным пачуццём Музыкі. Ягонае імя — Міхал Казінец.

Марына МЕЛАГРАНА
Фота Віт. АМІНАВА

Прабачце, Людміла Іосіфаўна!

Паважаная рэдакцыя! На апошнім, дванаццатым з'ездзе пісьменнікаў у дакладзе старшыні рэвізійнай камісіі В. Стомы называлася імя старэйшай супрацоўніцы нашага саюза Людмілы Іосіфаўны Казлоўскай у сувязі з тым, што яна атрымала грашовую дапамогу. Пасля з'езда яна, праз слязы, гаварыла:

— Я ні ў кога ніякай дапамогі не прасіла, заявы не пісала. У мяне памерла мама, і тады выдзелілі мне дапамогу, а цяпер — папракаюць...

Паколькі імя Л. Казлоўскай названа публічна, то я, як былы член рэвізійнай камісіі СП, публічна хачу папрасіць прабачэння ў Людмілы

Іосіфаўны і заявіць, што гэты даклад асабіста В. Стомы, а не рэвізійнай камісіі, якая не працавала на працягу чатырохгадовага справаздачнага перыяду (яе старшыня не здолеў арганізаваць работу) і так званы даклад не зацвярджала на пасяджэнні, дзе хоць магі б быць выпраўлены такія факты, пра якія не прынята напамінаць.

Аляксей ГАРДЗІЦКІ

ВІЦЕБСК...

Лёс Ляды-Заблоцкага ў "Віцебскім сшытку"

Выйшаў у свет трэці нумар штогадовіка "Віцебскі сшытак" пад рэдакцыяй Людмілы Хмяльніцкай. Нумар прысвечаны Віцебшчыне першай паловы XIX стагоддзя. Сярод артыкулаў, аўтары якіх — прафесійныя гісторыкі, цікавыя публікацыі В. Грыцкевіча пра віцебскага лекара-эксперыментатара, вынаходцу гіпсу Карла Пбенталя, В. Пуцько — пра абраз познеуніяцкага іканалісу "Узнясенне" з сяла Барань.

Упершыню падрабязна раскажваецца пра лёс і творчасць паэта Тадэвуша Ляды-Заблоцкага, які нарадзіўся ў Віцебску, вучыўся ў Маскоўскім універсітэце, быў асуджаны за вальнадумства і ў 36-гадовым узросце памёр у ссыльцы на Каўказе. Часопіс надрукаваў паэму Ляды-Заблоцкага "Ваколіцы Віцебска".

Да месца дадаць, што генеральны фундатар "Віцебскага сшытка" — СП "Белвест".

"Студэнцкая вясна"

У межах I Рэспубліканскага фестывалю нацыянальнага мастацтва "Беларусь — мая песня" прайшоў у Віцебску яшчэ адзін фестываль — "Студэнцкая вясна". У ім прынялі ўдзел больш за дзве тысячы юнакоў і дзяўчат з 50 навучальных устаноў Беларусі. Конкурсы творчых лабараторый праходзілі ў васьмі намінацыях: інструментальнае мастацтва, вакальна-харавое, выканаўчы эстраднай песні,

харэаграфічнае мастацтва, студэнцкія тэатры мініяцюр...

У першы дзень фестывалю адбылося тэатралізаванае свята "Паклон вялікаму майстру" ля помніка Уладзіміру Караткевічу, а ў Дзень Перамогі — мітынг і "Рэквіем памяці". У мясцовым дзяржуніверсітэце была наладжана навукова-практычная канферэнцыя "Маладзёва-Новае пакаленне. Асоба".

Святлана ГУК

БРЭСТ...

Супрацоўніцтва моладзі

Статуэтка трыцяга стагоддзя да нашай эры, вырабы з коркавага дрэва, бронзы, фарфору і керамікі, перагародчатая эмаль, роспісы на тканіне, вышыўка шоўкам — звыш 300 экспанатаў дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва далёкага Кітая дэманструюцца гэтымі днямі ў Брэсцкім краязнаўчым музеі. наладжана выстава пры садзейнічанні амбасады КНР у Беларусі, а ініцыятыва яе належыць Саюзу моладзі нашай краіны.

Як адзначаецца ў праспекце і афішах, выстава прысвечана супрацоўніцтву моладзі дзвюх краін. Планаецца, што экспанаты прабудуць у Брэсце да 15 чэрвеня.

I конкурс, і прэм'ера кніжкі

Увосень у Брэсце пройдзе фінал рэспубліканскага літаратурнага конкурсу "Дэбют", арганізаванага Міністэрствамі культуры і адукацыі, Дзяржкамтэстам па справах моладзі, Саюзам беларускіх пісьменнікаў. Нядаўна тут закончыўся абласны тур конкурсу, які паказаў, што месца правядзення фіналу выставы невыпадкава. У конкурсе прымалі ўдзел больш за паўтысячы пазтаў, празаікаў, драматургаў Брэсцчыны ва ўзросце ад 14 да 30 гадоў. Многія з іх займаюцца ў літаратурных гуртках і студыях, для іх штогод наладжваюцца семінары ў цэнтры маладзёжнай творчасці з удзелам вопытных літаратараў, членаў абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў.

Вынікам такой увагі да юных талентаў стаў выхад зборніка вершаў школьнікаў Брэсцчыны "Палёт жаўрука", укладзенага кіраўніком народнай студыі "Спадчына" Верай Волкавай, пазтамі Анатолем Дзбішам і Алесем Каско. Увабраў зборнік творы больш чым 70 аўтараў. "Зразумела, не ўсе пачаткоўцы, — піша ў прадмове да кнігі Алесь Каско, — стануць слыннымі пазтамі. Аднак многія, калі не ўсе, зберагуць любоў да мовы, да мастацтва, будуць высокімі і чыстымі душою..."

Прэм'ера зборніка адбылася акурат падчас абласнога тура конкурсу "Дэбют".

Сымон АКСЕНІН

ГОМЕЛЬ...

Дні славянскай еднасці

У Тураве прайшлі Дні Кірылы Тураўскага і славянскіх патрыярхаў. Іх удзельнікамі сталі жыхары Турава і Жыткавіцкага раёна, прадстаўнікі грамадскасці Гомельшчыны і рэспублікі, таварыстваў Кірылы Тураўскага. Значная падзея прадэманстравала славянскую еднасць, яшчэ раз раскрыла выгокі і карані нашай нацыянальнай культуры. У Днях прыняў удзел старшыня Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу РБ П. Шыпук.

Тэатральныя сустрэчы

Учора ў Гомелі адкрыўся пяты традыцыйны фестываль "Славянскія тэатральныя сустрэчы". Сёлетая ў ім прымуць удзел вядомыя творчыя калектывы з Гомеля, Бранска, Чарнігава, Мінска, Кіева, Масквы. Тэатры гэтых гарадоў па-

кажуць гомельскаму гледачу свае лепшыя спектаклі, у якіх прымуць удзел вядомыя артысты. Закончыцца фестываль спектаклем "Раскіданае гняздо" Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра імя Горкага з Мінска.

Бруіцца "Жывая вада"

Па ініцыятыве рэдкалегіі газеты "Гомельская праўда" журналісты сталі выпускаць аб'яднаныя нумары абласных газет Гомельшчыны, Браншчыны, Чарнігаўшчыны, Жытоміршчыны пад назвай "Жывая вада". Гэтымі днямі выйшаў чарговы нумар такога выдання. Далучыліся да творчай акцыі і журналісты калектывы Віцебскай і Смаленскай абласных газет. Радуе тое, што "Жывая вада" вялікую ўвагу надае пытанням культуры і мастацтва, пастаянна раскажвае пра пісьменнікаў, артыстаў, мастакоў.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

МАГІЛЁЎ...

Дабрачынная акцыя

Трупа Магілёўскага абласнога драмтэатра зараз гастралюе па раёнах Магілёўшчыны, пацярпелых ад чарнобыльскай бяды. Музычную казку "По зеленым холмам океана" ў выкананні акцэраў тэат-

ра ўбачылі жыхары 60 вёсак Чэрыкаўскага, Слаўгарадскага, Быхаўскага, Краснапольскага і Касцюковіцкага раёнаў. Гэтая дабрачынная акцыя прысвечана гадавіне Чарнобыльскай трагедыі.

**Музыка
срод книг**

Ужо не ўпершыню ў зале Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі гучыць музыка. Добрай традыцыяй зрабілася садружнасць бібліятэкі з Беларускай акадэміяй музыкі, яе выкладчыкамі і выхаванцамі.

Нядаўна адкрыўся цыкл музычных вечараў, ініцыятар якога — Элеанора Скуратава, кандыдат педагагічных навук, выкладчык акадэміі. Плануюцца знаёмствы з таленавітымі студэнтамі, з выканаўцамі — педагогамі БАМ, з імёнамі кампазітараў. Прычым, штомесячна. І дзверы бібліятэкі будуць адчыненыя для ўсіх жадаючых.

У першым канцэрце цыкла ўдзельнічалі лаўрэат міжнародных конкурсаў піяністка Ганна Шыбаева, дыпламант міжнароднага конкурсу гітарыстка Эліна Чэкан і выхаванка Беларускай акадэміі музыкі спявачка Вольга Сотнікава.

Вольга Сотнікава — выпускніца 1995 года, клас Любові Каспорскай. На працягу двух гадоў стажыравалася ў Манчэстэры ў аспірантуры Каралеўскага паўночнага каледжа музыкі. Вывучала менавіта еўрапейскую музыку — французскую, італьянскую, нямецкую, англійскую і інш., спрабавала сябе ў жанрах оперы, аперэты, выступала з канцэртамі ў Англіі, Францыі, Германіі.

Пасля заканчэння стажыроўкі ўзяла ўдзел у конкурсе фонду Моцарта, офіс якога знаходзіцца ў Нью-Йорку і Парыжы, і стала стипендыятам гэтага прэстыжнага фонду. Паводле ўмоў конкурсу трэба было выканаць вакальныя творы на французскай, італьянскай і нямецкай мовах. Менавіта з гэтымі творамі ў выкананні В. Сотнікавай і пазнаёміліся слухачы ў зале бібліятэкі.

Прыемнай была сустрэча і з гітарысткай Элінай Чэкан. Яна студэнтка 4 курса БАМ. Летась брала ўдзел у Міжнародным конкурсе гітарыстаў, які праходзіў у курортным польскім горадзе Крміна, што на мяжы з Чэхіяй. Конкурс даволі прэстыжны і складаны, да яго 3 туры выканаўцам трэба было выявіць віртуознае валоданне інструментам. У трэцім туры ўдзельнік павінен быў выканаць музыку сваёй краіны, і Э. Чэкан іграла апрацоўкі беларускіх народных песень "Каляда" і "Го-го-го, каза" вядомага беларускага гітарыста і педагога Валерыя Жывалеўскага.

На канцэрце ў бібліятэцы яна выканала бразільскі танец Мурэля, п'есу парагвайскага кампазітара Баррыоса і "Гульню ў салдацікі" з сюіты "Цацкі прынца" амаль невядомага нашай аўдыторыі маскоўскага кампазітара М. Кошкіна. Эліна Чэкан выступіла і ў ролі акампаніятара Вольгі Сотнікавай. У гэтай жа ролі ўпершыню для сабе выступіла і піяністка Ганна Шыбаева, студэнтка 3 курса БАМ (клас прэфэсара Валерыя Шацкага).

Лаўрэат міжнародных конкурсаў і фестываляў у Германіі, Італіі, Галандыі, Югаславіі, Карэі, сваю першую награду — Гран-пры, Ганна Шыбаева атрымала ў Італіі, калі ёй было толькі 11 гадоў. Яна стипендыят Фонду У. Співакова, Прэзідэнцкага фонду Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі, фонду ЮНЕСКА "Новыя імёны". На нашым канцэрце яна выканвала частку праграмы, якую падрыхтавала да конкурсу "Пражская вясна": дзве прэлюдыі К. Дэбюсі і баладу N 1 Ф. Шапэна. У якасці канцэртмайстра В. Сотнікавай, Г. Шыбаева праявіла сябе як чулы і тонкі акампаніатар.

Прысутныя на канцэрце атрымалі задавальненне ад знаёмства з таленавітымі маладымі выканаўцамі, выказалі ўдзячнасць і пажадалі ім поспехаў на творчым шляху.

Вечары ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі аб'яцваюць новыя не менш цікавыя сустрэчы з беларускай музыкай, з музыкай самых розных, у тым ліку мала вядомых пакуль кампазітараў. Прыходзьце да нас!

Вікторыя КАРСЕКА,
заг. аддзела мастацтва НББ

ПОГЛЯД

КАЛІ ўзніклі першыя экалагічныя праблемы? Упершыню, відаць, тады, калі чалавек вылучыўся з навакольнага асяроддзя. Менавіта з таго часу прырода стала сродкам дасягнення ўласна чалавечых (гуманых) мэт, і з'явіліся тэхналогіі — металургічныя, будаўнічыя і іншыя, якія спарадзілі першыя "штучныя" рэчы і матэрыялы. Але экалагічнае "смецце" той эпохі вывучае іншая навука — археалогія, і чым больш яго знаходзіць, тым лепей для яе. За апошнія стагоддзі сітуацыя кардынальна змянілася: вялікая колькасць "прадуктаў жыццядзейнасці цывілізацыі" ўжо нікога не радуе — куды падзець такое "багацце"? Сёння яго можна падзяліць на некалькі груп. Да першай трэба аднесці нейтральныя рэчывы — тыя, што не ўплываюць на навакольнае ася-

роддзе, але не гатовы пакуль адмовіцца і ад НАТУР-ПРЫРОДЫ, таму вымушаны шукаць баланс суіснавання між імі. На думку радыкальных "зялёных", цывілізацыя павінна ствараць толькі тыя рэчы і адходы, якія не парушаюць статус-кво ці нават уключаюцца ў біялагічныя працэсы, не прыносячы ніякай шкоды. Гэта добрая мара, але, як і ідэя "згубленага раю", цалкам утапічная. Бо гісторыя сведчыць, што чым вышэйшая ступень цывілізацыі, тым больш складаныя, разнастайныя і таксічныя прадукты яна стварае. У рэшце рэшт, для грамадства "другая" прырода становіцца важней за першую, і ў ідэале дастаткова мець некалькі кантралюемых тэхналагічных біяэнаў, застанаваных на фота-, хема- ці біясінтэзе, як больш прадукцыйных і эканамічна выгадных. Дзікай, натуральнай прыродзе ў леп-

шыя, між іншым, спарадзілі вялікую мару ў рай будучы і непазбежны (праўда, не для ўсіх). Гэты момант адыграў вялікую ролю ў станаўленні сучаснай цывілізацыі, стварыўшы чалавека гістарычнага і ідэалогію прагрэсу. Усе футурыстычныя мадалі, ад Нябеснага Іерусаліма да камунізму, былі магутнымі фактарамі сацыяльнага і духоўнага развіцця, радыкальнага пераўтварэння сучаснасці і... мінуўшчыны. Можна сказаць, што "гіпатэтычная будучыня" пачала фармаваць сучаснасць і нават дэфармаваць мінулае. Найбольш яскравы прыклад такіх стасункаў — гісторыя камунізму, хаця і асобныя рэлігійныя плыні таксама "будуюць" сваю гісторыю, выбіраючы з агульнага мора жыццёвых падзей "свае", больш "зручныя" і "лагічныя" факты. У крайніх выпадках гэта завецца фальсіфікацыяй, а ў большасці — суб'ектыўным гіста-

**Экалогія,
або Пошукі новага раю**

роддзе, але існуюць вельмі доўга — кераміка, шкло, будматэрыялы. Другая — больш кароткажывучыя, якія ўздзейнічаюць на лакальныя біялагічныя працэсы: металалом, пластыкі, поліэтылен. І трэцяя — тыя, што напразці або праз расліны і жывёл вяртаюцца да чалавека і прыносяць шкоду яго арганізму (радыяцыя, хімічныя адходы). Такі падзел даволі ўмоўны, аднак дазваляе зразумець, чаму чалавек у XX стагоддзі "прыдумаў" экалогію: колькасць выкідаў трэцяй групы стала пагражаць здароўю самога HOMO SAPIENS. Такім чынам, "клопаты аб навакольным асяроддзі" або "гуманія адносіны да прыроды" ёсць нішто іншае, як натуральны згаізм чалавецтва і спроба выжыць у новых біялагічных абставінах.

Чалавек не быў бы чалавекам, каб не апранаў уласныя інтарэсы ў высакародныя маральныя ўборы ці прыгожыя паэтычныя мары нахштальт "вяртання ва ўлонне матушчы-прыроды". Аднак ні надзея "на вяртанне ў рай", ні "гуманізм" у адносінах да прыроды не стасуюцца з рэальным ходам гістарычнага развіцця. Бо, па-першае: арганічная прырода, якая, здавалася, была бяздонным донорам багаццяў, усё больш ператвараецца ў рэцыпента, аб'ект людскога клопату і мэтанакіраванай (ды небескарыслівай) "падтрымкі". Па-другое: вяртанне назад, у першародную прыроду немагчыма хаця б таму, што яе папросту ці прыгожыя паэтычныя мары нахштальт "вяртання ва ўлонне матушчы-прыроды" ёсць нішто іншае, як дагістарычная эра з усімі плюсамі і мінусамі прымітыўнага жывёльнага існавання, якое наогул не ведала ні раю, ні пекла. Але мінусаў, відаць, было больш, таму што HOMO SAPIENS вось ужо многія тысячы гадоў няўхільна аддаляецца ад свайго "райскага мінулага". Легенда ж пра Эдэмскі сад была вынікам самых першых рэфлексій чалавека разумнага, які ўсяядоміў недасканаласць свайго існавання і спарадаў першы ідэал "абсалютнага дабра", аднёсшы яго ў даўно забытыя часы.

І ўсё ж прыгожыя ідэі і утопіі — не марны занятак, бо маюць зусім рацыянальны, а ў дадзеным выпадку нават біялагічны сэнс. Сёння відавочна, што "згублены рай" — ідэя, створаная развітым, цывілізаваным чалавекам. Гісторыя сведчыць, што чым глыбей мы спускаемся да сваіх вытокаў, тым большы дзікуства і "негуманнасць" сустракаем там. А міфічныя "эдэмскія часы", калі чалавек не ўсведамляў, што ён чалавек, — нішто іншае, як дагістарычная эра з усімі плюсамі і мінусамі прымітыўнага жывёльнага існавання, якое наогул не ведала ні раю, ні пекла. Але мінусаў, відаць, было больш, таму што HOMO SAPIENS вось ужо многія тысячы гадоў няўхільна аддаляецца ад свайго "райскага мінулага". Легенда ж пра Эдэмскі сад была вынікам самых першых рэфлексій чалавека разумнага, які ўсяядоміў недасканаласць свайго існавання і спарадаў першы ідэал "абсалютнага дабра", аднёсшы яго ў даўно забытыя часы.

На змену старазавяветнай скіраванасці ў мінулае прыйшлі новыя, хрысціянскія ідэалы, шым выпадку накіравана існаванне ў рэзервацыях, шчыльна ізаляваных і абароненых ад тэхналагічнай агрэсіі, а ў горшым — дэградацыі ці што менш верагодна знікненне. Задача экалогіі ў такім выпадку зводзіцца да пошуку надзейных сродкаў ізаляцыі, захоўвання ці перапрацоўкі выкідаў ды мінімалізацыі наступстваў катастроф. Непазбежнасць апошніх не выклікае сумненняў, паколькі больш складаная інфраструктура цывілізацыі і яе тэхналогіі вядзе да большай верагоднасці памылак і аварыяў.

І ўсё ж прыгожыя ідэі і утопіі — не марны занятак, бо маюць зусім рацыянальны, а ў дадзеным выпадку нават біялагічны сэнс. Сёння відавочна, што "згублены рай" — ідэя, створаная развітым, цывілізаваным чалавекам. Гісторыя сведчыць, што чым глыбей мы спускаемся да сваіх вытокаў, тым большы дзікуства і "негуманнасць" сустракаем там. А міфічныя "эдэмскія часы", калі чалавек не ўсведамляў, што ён чалавек, — нішто іншае, як дагістарычная эра з усімі плюсамі і мінусамі прымітыўнага жывёльнага існавання, якое наогул не ведала ні раю, ні пекла. Але мінусаў, відаць, было больш, таму што HOMO SAPIENS вось ужо многія тысячы гадоў няўхільна аддаляецца ад свайго "райскага мінулага". Легенда ж пра Эдэмскі сад была вынікам самых першых рэфлексій чалавека разумнага, які ўсяядоміў недасканаласць свайго існавання і спарадаў першы ідэал "абсалютнага дабра", аднёсшы яго ў даўно забытыя часы.

рычным поглядам. А цалкам аб'ектыўнага, бадай, і не існуе, бо любы гісторык належыць да пэўнай эпохі, этнасу, краіны, класа ці партыі. Мерай аб'ектыўнасці мог бы лічыцца "час", але што такое — "гістарычны час"? Ці ж не тыя самыя людзі, якія прапускаюць праз сябе "проміні" з будучыні ў мінулае і ідуць ім насустрач? Але ж яны самі (людзі) і ёсць крыніца будучыні і таго сляпога святла, якое вабіць наперад. А святло гэтае завецца — вечная надзея ды нястомная вера ў лепшае, якая прымае абрысы чарговага ідэальнага ўсталявання.

Якім жа ўяўляецца рай для сённяшняга чалавека? Ці калі паставіць пытанне дакладней — што найбольш пагражае сённяшняй цывілізацыі? На першае месца з усіх праблем выходзяць экалагічныя, таму "экалагічны рай" — чарговы ідэал чалавека, а экалагізм — тое, што будзе рэлігіяй XXI стагоддзя. Прычым экалагізм трэба разумець у шырокім кантэксте, не толькі як рух за чысціню навакольнага асяроддзя, але і як імкненне захаваць біялагічны асновы HOMO SAPIENS, вітальную чысціню яго генетычных і фізіялагічных сістэм. Відавочна, што жывёльны пачатак ёсць энергетычная крыніца і падмурк усіх псіха-сацыяльных феноменаў, а штучнае ўмяшанне ў яго пагражае самымі непрадбачанымі наступствамі. Таму тэхналогія замбіравання і генная інжынерыя, кланіраванне і эўтаназія, перасадка органаў і штучнае падтрыманне жыцця ды іншыя праблемы — таксама сфера экалогіі ў яе шырокім, біясацыяльным разуменні.

Што ж тычыцца Беларусі, то яна воляю лёсу стала адной з найбольш балючых кропак сучаснай цывілізацыі, свайго роду геапатагеннай зонай, што сканцэнтравала на сабе самыя вострыя пытанні часу. І хоць на першы погляд наша краіна пакуль стаіць перад вырашэннем толькі сацыяльна-палітычных задач, даўно неактуальных для іншых дзяржаў, але наяўнасць каласальных экалагічных праблем — напрыклад, чарнобыльскай — рана ці позна прымусіць не толькі задумацца, а і прымаць дзейсныя меры і новыя падыходы дзеля іх вырашэння. Экалагізм і шлях да "экалагічнага раю" — чарговая эра ў гісторыі цывілізацыі, і аб'явічэнне яе канца — усяго толькі канец старых гістарычных канцэпцый. Магчыма, што час ідэальна-рэлігійнага маніпалізму ўжо мінае, а нацыянальна-дзяржаўныя супярэчнасці саступаюць цэнтральнае месца ў гістарычным развіцці іншым працэсам, але сама гісторыя далёка не завершана. Прынамсі, для Беларусі і постчарнобыльскіх пакаленняў усё толькі пачынаецца. Ці доўгай будзе гэтая гісторыя — не ведаю, а тое, што нялёгкай і пакручастай, — упэўнены.

Васіль АЎРАМЕНКА
Фота П. Кастрамы

У "Дудутках" — прэзентацыя...

Сёй-той з творчай інтэлігенцыі з калгасна-сацыялістычным менталітэтам паспеў праспяваць адыходную ўнікальнаму эксперыменту пісьменніка Яўгена Будзінаса па стварэнні на Пухаўшчыне музея матэрыяльнай культуры "Дудуткі". Але чуткі пра заўчасную смерць "Дудутак" не пацвердзіліся. Наадварот, у "Дудутках" — чарговая прэзентацыя. Гэтым разам — эксклюзіўная, камерная, з удзелам нямногіх прадстаўнікоў сталічнага бамонда. Але па традыцыі Яўген Будзінас і яго жонка

Валерыя Кліцунова шчыра і хлебасольна прымалі дзеячаў культуры, высокіх дзяржаўных чыноўнікаў, проста сяброў. Нагодой для сустрэчы было адкрыццё хлебапяркары, стылізаванай пад мінуўшчыну. На вачах у прысутных, якіх віталі галоўны рэжысёр свята Барыс Луцэнка і мясцовы фальклорна-этнаграфічны калектыў "Наваполачка" на чале са сваім руплівым кіраўніком, прапагандыстам народнай песні Іванам Сакольчыкам, пяклі сапраўдны аржаны хлеб. Адкрыццё пяркары — своеаса-

лівае завяршэнне аднаго з тэхналагічных цыклаў, стварэнне якога ў музеі матэрыяльнай культуры было распачата некалькі гадоў назад. Цяпер у "Дудутках" не толькі сеюць жыта, не толькі ўбіраюць ураджай, але і мелюць муку, замешваюць у дзяжы цеста, пякуць хлеб.

У цэнтры свята быў, вядома ж, прэзідэнт "Інфабанка" Віктар Шаўцоў. Праўда, ён болей маўчаў і уважліва аглядаў музей і хлебапяркары, што і зразумела: Віктар Шаўцоў выказаў згоду інвеставаць новыя і, здаецца, шматлікія "дудуткаўскія" праекты Яўгена Будзінаса. А музей, ды і выдавецкая фірма "Паліфакт" увайшлі ў сваю чаргу ў холдынгавую кампанію "Інфабанк".

Кастусь ЛАДУЦКА

Таму, хто змагаецца з пачварамі, неабходна асцерагацца, каб самому не перайтварыцца ў пачвару. І калі ты доўга глядзіш у бездань, то бездань гэтаксама пачынае глядзець на цябе.

Ф. Ніцшэ

Нацыя павінна быць тым, чым яна можа быць, — і нацыя ёсць тым, чаго акурат яна хоча. Калі ў гэтым сцвярдзенні паміж абедзвюма ягонымі часткамі працяжнік з'яўляецца своеасаблівым знакам тоўснага ўваблення ў рэаліях, значыць, адносна той альбо іншай нацыі варта гаварыць пра паўнаўтварэнне існаванне. Беларускі досвед, на жаль, засмучае.

Прызвычайванне

Відавочна, напрыканцы дваццатага стагоддзя сумнае адчуванне, што спадзеву няма, толькі ўзмацняецца. Наўрад ці ўдасца пазбавіцца трывалай прысутнасці катэгорыі адвечнасці ва ўсведамленні беларускай гістарычнай неабходнасці — Адраджэння. Прыкметы нейкай недарэчнай пазачасавасці падобнага стану нацыі, што ў песімістычных настроях часта пераходзіць у марнасць, выяўляюцца досыць выразна. Ці не ўся айчынная гісторыя ўяўляе сабою доўгія чаргаванні перыядаў заняпаду і росквітаў Адраджэння. Узаемазалежная заўсёднасць вонкавага ўплыву, гвалту і нацыянальнага менталітэту не дазваляла беларусам дасягнуць дагэтуль вышэйшых узроўняў функцыянавання тых атрыбутных складнікаў, якія вызначаюць сапраўдную класічную дзяржаву.

На вялікі жаль, тое, што дзейнічае патрыятычнымі коламі зараз, не дужа адрозніваецца, напрыклад, ад намаганняў і здабыткаў адраджэнцаў пачатку стагоддзя. Нават тэксты разнастайных зваротаў, артыкулаў і вершаў тагачасных аўтараў можна друкаваць у сучасных незалежных выданнях — актуальнасць, патэтычнасць захаваліся. І наадварот, дарэчы, гэта і яшчэ адна ілюстрацыя да таго, што спадчына беларускага нацыянальна-вызвольнага руху належыць выключна архівам і цяперашняй апазіцыі. Паходжанне і сутнасць уладаў вызначаюцца іншымі гістарычнымі традыцыямі. Тады атрымліваецца, што паразы Пазіяка, Быкава ды яшчэ колькіх мільёнаў — таксама паразы Купалы, Багдановіча, Ластоўскага, Луцкевічаў. Балюча разумець, як плебісцыты і міліцэйскія дубінкі марнуюць справу Каліноўскага, Касцюшкі, Салегі, які склаў калісцы сапраўды выбітны збор законаў. Увогуле паралеляў багата, і калі далейшыя сучасныя падзеі будуць разгортвацца паводле палярыдэна вопыту блізка стагоддзя таму, край застаецца забраным. Скон імперыі. Некаторае нацыянальнае абуджэнне і трохі супраціву ў рэчышчы агульнай прагі да волі на постімперскай прасторы. Наўдала памкненні ўсталяваць сапраўдную незалежнасць. Прачужыніскі рэжым. Акупацыя. Вяртанне ў трансфармаваную імперыю. Цікава, якія варункі згаданай схемы мы перажываем зараз? Няўжо прыпазіліся парушыць яе паслядоўнасць? Няўжо, выбячэйце, проста праспалі чарговым разам краіну?

Хутчэй за ўсё — так. Асабліва апошнімі гадамі калісцы меркаваныя ў новым абліччы краіны дамінанта беларускасці стала, хай і не ўсім, адпачынай. Варта дэклараваць заняпад Адраджэння. Вядома, часовы, бо натуральнае ўсё адно праз пэўны тэрмін вымушанай прыхаванасці зноўку выявіцца. А да той пары застаецца есці бульбу на сатлітнай тэрыторыі і вінаваціцца. Мажліва, менавіта падсвядома ўпэўненасць усёй нацыі ў абавязковым надыходзе светлага "калісцы" і спрычыняецца да няўдалага супрацьстаяння і прыкрага замірэння з чужацкай мадэллю рэчаіснасці.

Таму канцэпцыя Адраджэння патрабуе пэўнага ўдасканалвання — найперш пазбаўлення недабеларускасці. Яе сімптомы прысутнічаюць як на ўзроўні пачуцця нацыянальнай прыналежнасці, так і на ўзроўні праяў уласна чалавечай асобы. Тычыцца гэта ўсіх без выключэнняў, і кожны зыдатна ведае і разумее, што ўяўляе сабою згаданы комплекс непаўнаўтварэння. На гэтак званы сіндром недабеларускасці шчодро хворыя і інтэлігенцыя, і інертны натоўп. Заінтэлектуальныя светапогляд, канфармізм, падзел ва ўяўленнях і захадах суцэльнага працэсу на заваёвы агульнадэмакратычны і нацыянальных каштоўнасцяў і свабод, несупраціў абру-

сенню, абьякавасць, нарэшце — узаемаадрасаваньня абурэнні. Спараджаюцца пачочныя альбо страчаныя для Адраджэння асобы, псеўдамагары. Усім крыўдна і сорамна, і таму вакол — балота.

Без рамантызму рэвалюцыі не робяцца. Аднак калі рамантызму вельмі багата, рэвалюцыі запавольваюцца. Здаецца, ідэі Адраджэння залішне аздобілі міфічнасцю і мройнасцю. Хаця колішняя веліч і палярдняя ахвярнасць продкаў — далёка не гарантыя, што мы зладзім беларускую дзяржаву. За гэтым павінны быць нашы адмысловыя кошты, а пераважаюць правіны. Строгі гістарызм паступова пераўтваряе Адраджэнне ў пазажыццёвае. Да таго ж гэта дазваляе тым, хто шчыруе ў рэчышчы антыбеларускіх

памкненняў, гаварыць пра штучнасць і насаджэнне нацыянальных ідэй. Ініцыятывы працэдуры атрымання грамадзянства Беларускай Народнай Рэспублікі падчас урачыстасцяў, прысвечаных 80-годдзю ўтварэння нашай прадрэаржавы, таксама падаюцца дастаткова дзіўнымі. Акцыя, якая мае на мэце сцвердзіць духоўную сувязь і пераемнасць паміж цяперашнімі і тагачаснымі пакаленнямі патрыётаў, выглядае празмерна сімвалічнай. Наўрад ці варта надзвычай культываваць утопію (дарэчы, з грэчаскай мовы гэтае слова перакладаецца наступным чынам — няма такога месца). Навошта яшчэ раз дэманстраваць кваласць беларускіх патрыятычных сіл? Панацыю, калі яна ёсць, трэба шукаць ва ўласных сэрцах і навокал.

Выключныя высакароднасць і духоўнасць Адраджэння абумоўліваюць недастатковую маштабнасць і незавяршальнасць працэсу. Нацыя ж складаецца са звычайных і розных людзей. Многія ўважаюць абарону роднага за занятак злітарны і аднастайны, нецікавы. Варта поўніць беларускасцю ўсё — ад літаратуры да платоў. Увогуле здаровы побытавы нацыяналізм дасціпней даводзіць да здэнацыяналізаванага людю выгоды незалежнасці, чым утрапленыя адозвы. Узгадайце, як перажывалі людзі за сваю краіну на нядаўняй зімовай Алімпіядзе. Хтосьці, як тэлекаментар У. Навіцкі, хацеў, пабачыўшы чырвона-зялёныя палотнішчы, ажно ўстаць і спяваць гімн. Іншыя асацыявалі Радзіму з колерамі формы, у якой гулялі беларускія хакеісты. Трэба меркаваць, што ў кожным разе гэтыя пачуцці — толькі пераходны стан да вышэйшага патрыятызму.

Ступень арыентацыі населенства на нацыянальнае была б, напэўна, патэнцыйна інакшай, калі б улады ў краіне не вызнавалі шчыра прарасійскіх і недастаткова дэмакратычных прырытэтаў. Значыць, трансфармацыя сьвядомасці грамадства мажліва ў гэтым плане толькі ў выпадку пашанотнага стаўлення да беларускай культуры, гісторыі і мовы ў дзяржаўных афіцыйных інстытутах. Таму ажыццяўленне ідэй Адраджэння найпрост залежыць ад палітычных вырашэнняў. Варыянт, што А. Лукашэнка паспрыяе нацыянальнай справе, падаецца фантастычным, хаця беларускі прэзідэнт здолеў бы праз сваю папулярнасць у народзе прывесці кампанію па беларусізацыі надзвычай удала. Ёсць айчынная апазіцыя. Аднак, калі зважаць на крызіс, у якім яна апынулася, то застаецца толькі марыць, калі будзе напісаны беларускі бестселер, калі з'явіцца ўласны нацыянал-камуністы, калі людзі на Новы год будуць глядзець пераважна мясцовае тэлебачанне, а нашыя пісьменнікі пакінуць мацюкацца па-руску. А менавіта тады, здаецца, краіна стане і незалежнай, і беларускай як след.

Такім чынам, толькі палітычны перамены адновяць у бліжэйшы час маштабы і плённы адраджэнскі працэс. Ды даводзіцца, на жаль, паўтараць, што спадзеў гэта мізэрнее. Мы на ўласныя вочы бачылі, як зусім нядаўна марнаваліся шанцы, якія пазней назаўду гістарычна важныя. За амаль восем гадоў суверэнітэту не з'явілася аніводнай значнай і заслужанай даты. А жалобы — колькі заўгодна.

У краіне ўжо доўгі час анічога вартага не адбываецца. Само жыццё ператварылася ў адзіны катаклізм. Чаму?

Проста — прызвычайліся.

Пазамінулагоднім лістападам выразна выявіліся мажлівасці і абліччы ўсіх — ад прэзідэнта і палітычных апазіцыйных колаў да кожнага паасобнага беларуса. Чарговым разам распавядаць пра тое — значыць, вяр-

дзіць сэрцы. Прадвызначаліся лёсавыя тэндэнцыі краіны. Сур'ёзнасць і канфліктнасць сітуацыі вымагалі натуральнага супрацьстаяння, якога чамусьці не здарылася. Тагачасныя падзеі дагэтуль згадваюцца надзвычай часта. Вядома, з рознымі інтэрпрэтацыямі таго, што адбывалася (сапраўднае народнае волевыяўленне альбо дзяржаўны пераварот).

І не дзіва. Улады такім чынам усталявалі трывалы палітычны лад, ды ўвогуле прастора кампетэнтнасці і тэрмін паўнамоцтваў уладных галінаў упарадкаюцца паводле абвешчанай на тым рэфэрэндуме Канстытуцыі. А вось для партый апазіцыйнага кшталту і іхніх прыхільнікаў восень 1996-га сталася вялікай паразай — скасаваннем шэрагу

добрых перспектыв, сведчаннем палітычнай нямогласці і выключэннем з рэальнага палітычнага працэсу.

Згаданыя ваколплебісцытныя варункі былі апошняй значнай падзеяй, пасля якой краіна ўнутрана закансервавалася. І ў гэтым, здаецца, знаходзіцца выгода, вымушаныя альбо натуральныя, ці не ўсе.

Задаволенасць уладаў адсутнасцю ўсялякай пагрозы сваім пазіцыям дазваляе ім турбавацца пераважна інтарэсамі, што сягаюць па-за межы Беларусі. Так, між іншым, робяцца захады, каб адпачыць абвінавчванні, якія зыходзяць ад палітычных праціўнікаў. Напрыклад, А. Зімоўскі ў аўтарскай праграме агучыць надзвычай важкі аргумент таго, што Беларусь з'яўляецца амаль узорам дэмакратычнай краіны. Маўляў, калі ў нас здараюцца тэарэтычныя акты, значыць, мы жывём у краіне дэмакратычнай, бо пры дыктатуры падобныя падзеі немагчымыя, бо ў гэтым выпадку дзяржава дзейнічае паўсюдны кантроль. Куды там праваабарончым арганізацыям, якія дарэмна складаюць дзесяткі старонак з фактамі парушэнняў правоў чалавека.

І хаця асаблівых прычын непакоіцца няма, наўраце, хай і ўяўна, актыўнае жыццё ў палітычнай сферы. Пры гэтым вельмі ўражае відовішчына бутафорый. Падаецца, што ўлады проста забаўляюцца, што ім як паветра неабходны чарговы, своеасаблівы палітычны наркотык. Наўрад ці сітуацыйнай, строга мэтанакіраванай і прадуманай была, напрыклад, акцыя па выкрыцці гэтак званай "бізнес-плана" дзяржаўнага перавароту, "падрываўнага апазіцыйна". Намеры дыскрэдытаваць яе набылі трохі адваротны эффект і сталіся ў пэўнай ступені асацыяванай рэкламай апазіцыйных колаў, аўтарытэт якіх можа зноўку аднавіцца. "Бізнес-план", легенда пра нейкую Беларускаю Вызвольную Армію — і колькасць напярэдняга мае ўласцівасць з часам пераўтварацца ў якасць.

Дзеля справядлівасці трэба адзначыць, што пэўныя лакальныя задачы — палітычныя захады, якія робяцца ўладамі, усё ж вырашаюць. Іхняя галоўная функцыя, відаць, прамацаць, як пачуваецца грамадства, як яно рэагуе на тыя альбо іншыя падзеі, якія павінны былі б вымагаць натуральнага пратэсту. Спыненне выхаду "Свабоды" і ланцужкі арыштаў людзі ўспрымалі, на дзіва, абьякава. Значыць, з вялікай верагоднасцю можна прадбачыць, што ўлады і надалей захавуюць "стабільнасць" у краіне.

Што да апазіцыі, то крызіснасць яе існавання відавочная. Не апраўдваюць ужо і неспрыяльныя акалічнасці, дзейнасць у напярэднях умовах. Сапраўды, складаней даказаць, што чагосьці няма, чым наадварот. А калі казаць метафарычна, апазіцыя намагаецца давесці народу, што ў А. Лукашэнка няма ў кішэнях абяцаных смачных цукерак і быць не можа. Аднак насельніцтву даспадобы пакуль і дэманстрацыя абгортак. Не апраўдваюць ужо неспрыяльныя акалічнасці таму, што справа не толькі ў іх, а яшчэ ў тым, што апазіцыйныя колы альбо нічога не робяць, альбо робяць адныя і тыя ж памылкі.

Паступова ў абліччы айчынай апазіцыі з'яўляюцца прыкметы, падобныя да вобраза ўладаў. Гэта вынік "абарачэння" ў адной аморфнай палітычнай сістэме. Прэзідэнт пастаянна паўтарае, што яго цалкам задавальняе беларуская апазіцыя — лепшай не пажадаеш. І з супрацьлегла боку ўсё часцей чуецца меркаванне, што, маўляў, цяперашні рэжым вельмі паспрыяе акрыянню нацыянальнай самасвядомасці. Цікава, як будуць

вызначаць, што ўжо досыць, што народ ужо ўцяміў перавагі нацыянальных каштоўнасцяў? Гісторыя ж сведчыць, што дагэтуль усе дыскрымінацыі той жа беларускай мовы толькі шкодзілі. Наўрад ці да месца тут мудрасць — знаходзіць і ў гаротным становішчы выгоды.

Ва ўладных атачэннях і ў апазіцыйных структурах займаюцца тэатралізаванай, несапраўднай палітыкай, ладзяць на адной сцене відовішча, якое пакрысе адпуджае разумных гледачоў. Хоць відовішча досыць вясёлае. Падобныя заняткі — натуральная прывілея ўладаў (на тое ж і ўлады), а апазіцыя ў акампанементах выглядае недарэчна. Бытаванне ў альтэрнатыўным рэчаіснасці палітычным свеце спараджае выключна слоўны альбо ўяўны супраціў.

Памятаецца, як пасля правакацыйнага паведамлення на Беларускім тэлебачанні пра вядомую змову Каардынацыйнага Рада палітычных партый выдала, на першы погляд, вельмі адэкватную баявую заяву. Яе падлісанты даводзілі, што калі пачнецца "новы этап больш жорсткіх рэпрэсій супраць апазіцыі Лукашэнка", яны пакідаюць "за сабой права пачаць кампанію грамадзянскага непадпарадкавання". Здаўляе разуменне рознасці ў значнасці для справы дэмакратыі шарагоўых патрыётаў і лідараў апазіцыі. Атрымліваецца, што калі судзіць і садзіць маладых хлопцаў, дастаткова напісаць гнёўную адзovu, а калі што здарыцца благае з Карпенкам альбо, напрыклад, з Шарэцкім, дык пачнём будаваць барыкады? Ці не замнога пачуцця самакаштоўнасці ў спадароў, якія заклікалі людзей адным лістападам ганебна разысціцца па дамах? Ды ўвогуле, якое непадпарадкаванне, калі на мітынгі, якія ўсе роўна ператвараюцца ў практыкаванні ў крамаоустве, звычайна збіраецца блізка трох пастаянных тысяч сезонных рэвалюцыянераў?

Тое, што дэмакратычныя сілы сапраўды апынуліся ў небяспечным крызісе, сёння не адмаўляе амаль ніхто. Нават непасрэдна палітычная апазіцыя, якая доўгі час наракала на нібыта дэструктыўную ролю некаторых незалежных выданняў, што першымі гучна абвясцілі аб прыкметах нямогласці апазіцыйных партый і распачалі працэс пошуку канцэптually-тэндэнцыйных вырашэнняў крызісу. Зараз гэтым займаюцца ўсе. Часта пераліваючы з пустога ў парожняе. Апраўдваюцца, робяць высновы, прыгожа разважаюць і нібыта пісьменна прагназуюць (увогуле шэраг дзеяў словаў, што абзначаюць хаду і развіццё думак у гэтым рэчышчы, вялікі). У тэарэтычных распрацоўках беларускай апазіцыі роўныя няма. Але палярнай палітыкі недастаткова. Палітычны досвед апошніх гадоў паказвае, што за гэтым хаваецца не толькі няздольнасць, а яшчэ і нежаданне дзейнічаць, спадзеў на выпадак, доўгачаканне іншай вырашальнай пары. Сапраўды, навошта вытыркацца, актыўнічаць, калі гэтак удала прызвычайліся? Дабрабыт, палітычнае прызнанне ў свеце, маральная перавага над уладамі, некаторае задавальненне чалавечых амбіцый — што яшчэ трэба чалавеку, каб спакойна сустраць старасць?

Галоўнымі аб'ектыўнымі прычынамі таго, што апазіцыя аніак не можа рэалізаваць свой патэнцыял, падаюцца наступныя. Папершае, гэта звыродлівая ідэя стварэння шырокай дзеяздольнай апазіцыі, неажыццяўляльная і непатрэбная. На вялікі жаль, падобныя захады з'яўляюцца элементарным жаданнем нікога не адпудзіць, каб не кінуліся падтрымліваць улады, выкарыстоўваюць іх ва ўласных мэтах. Абарона Канстытуцыі 1994-га года — не незвычайны ўчынак і не нагода ўважаць тых жа камуністаў за суцэльна беларускую апазіцыю. Гэтаксам адабляюць адно ад аднаго нацыянальныя інтарэсы і дэмакратычныя каштоўнасці інтэлектуальныя лібералы з АГП. Згадваецца Язэп Лёсік, які слухна даводзіў, што нацыянальнае вызваленне — гэта яшчэ і змаганне культур.

Па-другое, усе чакаюць 1999-га года, калі вызначыцца многа. Але і тут ёсць чаму здзіўляцца. Напрыклад, тая ж АГП збіраецца ўдзельнічаць у мяркуюемых прэзідэнцкіх выбарах, і адначасова лідары партый сцвярджаюць, што дэмакратычных выбараў хутчэй за ўсё не будзе і А. Лукашэнка пераможа зноў... БНФ ініцыявала кампанію па зборы подпісаў за адстаўку прэзідэнта і ўсталяванне парламенцкай рэспублікі. Аднак чаго варта будучы сабранны ў дастатковай колькасці (ёсць сумнеў і тут) подпісы? Хто правядзе адмысловую працэдуру імпічмента? Сход дэпутатаў Вярхоўнага Савета, прадстаўнікі якога маюць намер паўдзельнічаць у наступных, загадаў прайграных прэзідэнцкіх выбарах, альбо, можа, іншы парламент ахвотна гэтым зоймецца?..

Пакуль жа бездань паглядае на нас...
Кірыла ПАЗНЯК

Рэй Вядзе
Андрэй
Федарэнка

Ягонай новай аповесцю адкрываецца трэці нумар часопіса "Польмя". Назва твора крыху незвычайная — "Цугванг". Слова, звязанае з шахматнай гульнёй. Цугванг — гэта становішча, пры якім сапернік вымушаны рабіць нявыгадны для сябе ход. А менавіта ў такой сітуацыі апынуўся адзін з герояў твора, які можна назваць псіхалагічным дэтэктывам. Ну, а калі хто не любіць жанравых вызначэнняў, дык — гэта проста дыктоўная проза. Федарэнкава проза. Адапаведная яго таленту.

Але аповесцю А. Федарэнкі проза нумара не абмяжоўваецца. З аповесцю "Апошняя каханне Дон Жуана" выступае Т. Мушынская. А. Гардзіцкі прапанаваў чытачам свае чарговыя літаратурныя запісы, гэтым разам аб'яднаў назвай "Жыццёвае". Кароткія апавяданні Г. Чарказяна "У гарах бліжэй да неба..." пераклаў Р. Барадулін. Дзякуючы В. Скалабану і Г. Якаўлевай верніта з небыцця імя пісьменніка В. Бруввіча (апавяданне "Сябры").

Шмат паззі: на чытацкі суд выносяць сваё запаветнае Р. Тармола-Мірскі, П. Прануза, З. Дудзіч, А. Бабурэвіч, А. Легастава. С. Шарэцкі друкуе артыкул "Гэта наша гісторыя..." Гісторыя і ў артыкуле У. Казберука "На досвітку Адраджэння", з якога паўстае прывабная постаць А. Ельскага. Ды і Р. Платонаў ("Чырвоны бунтар") не абыходзіць яе, на падставе дакументаў прасочваючы лёс пісьменніка М. Зарэцкага.

А яшчэ ў нумары — заканчэнне "Лістоў Юркі Віцьбіча да Пятра Глебкі", новае працятанне В. Жураўлёвым творчасці А. Кулакоўскага ("Пракладзе дарогу праўдзе"), роздум В. Шынкарэні над творами В. Коўтун ("Скрозь хмары прабіцца маланкаю"), слова Р. Рэзеса "З верай у свой народ" да 100-годдзя з дня нараджэння І. Харыка, моўныя самацветы, сабраныя В. Туркевічам ("Пачуае ў Моладаве"), рэцэнзіі на новыя кнігі.

Зберагала
памяць

Ніна Ватацы не стала 3 жніўня 1995 года. Пражыла Ніна Барысаўна шмат — сёлета 14 мая ёй споўнілася 69 гадоў. І ня мала зведала. І добрую памяць і ўдзячнасць пакінула аб сабе дзякуючы самаадданай і этнаакіраванай працы на карысць Беларусі, у імя беларушчыны. З 1930 па 1936 год Н. Ватацы працавала ў Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна, у якую зноў змагла вярнуцца толькі ў 1945-ым... А ў прамежку паміж гэтымі гадамі давялося зведаць гады выгнання, на шчасце, турма мінула яе. З канца 1936 да 1941 года Ніна Барысаўна знаходзілася на бібліятэчнай рабоце ў Архангельску, ва Ульянаўску, мастаком — у Кіраве.

У 1942—1945 гадах з'яўлялася начальнікам бібліятэкі эвакуацыйнага шпіталю ва Ульянаўскай вобласці. А па вяртанні на Радзіму працавала ў Дзяржаўнай бібліятэцы да 1990 года, прайшоўшы шлях ад памочніка бібліятэкара да галоўнага бібліяграффа.

Выступала Н. Ватацы ў асноўным у галіне бібліяграфіі і літаратуразнаўства. Першы артыкул апублікавала яшчэ ў 1932 годзе. Склала бібліяграфію "Мастацкая літаратура Савецкай Беларусі" (за 1917—1960 гг., за 1961—1971 гг.), "Беларуская савецкая драматургія" (1917—1965), "Беларускае савецкае літаратуразнаўства і крытыка" (1945—1963), бібліяграфічныя даведнікі і памяці пра творчасць Я. Купалы, Я. Коласа, К. Чорнага, К. Крапівы, М. Лынькова, І. Шамякіна, П. Панчанкі і іншых. Аўтарка бібліяграфічнага даведніка "Максім Багдановіч", складальніца зборніка ўспамінаў і біяграфічных матэрыялаў пра М. Багдановіча "Шлях паэта", працы "Максім Багдановіч. Паказальнік твораў, аўтаграфу і крытычнай літаратуры". Напісала брашуры "Лев Толстой в Белоруссии", "Пушкин и Белоруссия". Н. Ватацы — аўтар кніг "Песня Максима" і "Шляхі".

КРЫТЫКА

Наперад, да Плутарха

Беларуская літаратура мае свае стасункі з антычнай традыцыяй. Напрыклад, адразу ж на памяць прыходзяць камедыі Уршулі Радзівіл, пазмы пра Энея і Тараса, вершы М. Багдановіча, У. Жылкі, проза В. Ластоўскага, верлібры М. Танка... Усё вельмі размаітае, але па пафасе пераважна медытатыўнае або трагедычнае. Новы раман А. Астраўцова, які адштурхоўваецца ад параўнальных жыццёпісаў Плутарха, цікавы найперш мадэрнізацыйным падыходам, гаспадарскім асэнсаваннем антычнасці. Гэта менавіта лёгкае, натуральнае стаўленне беларуса да старажытнасцяў Грэцыі і Рыма; у паззі гэтак ужо паставіліся да іх Л. Дранько-Майсюк ("Акропаль"), І. Бабкоў (Solus Rex), а таксама іншыя маладзейшыя аўтары вершаў і апавяданняў. Тым больш цікавы вопыт у аўтарытэтным празаічным жанры: хоць у "маленькі", але раман А. Астраўцова "Сула".

Заўважым, што ў нас анталогічная традыцыя не склалася гэтакіма размаітаю, як, напрыклад, у тых нацыянальных літаратурах, якія развіваліся больш стабільна, чым беларуская. Аднак хочацца падкрэсліць, што аўтэнтычны Плутарх зусім кампенсуе гэтую дужа адносную недастачу (ва ўласнай адпаведнай нацыянальнай школе) як А. Астраўцова, што намерыўся на анталогічны твор, так і чытачу, які зусім не адчувае якога-небудзь недахопу ў "вышкеленасці" беларускага аўтара.

Што тычыць гістарычных падзей, то ў іх А. Астраўцоў арыентуецца вельмі лёгка. Кампазіцыя рамана атрымалася даволі складанай, можна сказаць, вынаходлівай. Тут мастацкія малюнкі падзей цяперашніх, што адбываюцца на вачах чытача, адмыслова спалучаюцца з адступленнямі ў далёкае і вельмі далёкае мінулае, а падзеі з гісторыі Рымскай імперыі натуральна суседзяцца з яркімі, навілістымі эпізодамі ўласна Сулавай біяграфіі. Таму, думаецца, сюжэт варта акрэсліць спецыяльна.

У рамана супастаўляюцца, амаль па Плутарху, два рымскія дыктатары, Сула і Марый: арыстакрат і плебей, распуснік і маньяк, чалавек нораву лёгкага ад прыроды і чалавек змалку жорсткі, розум вынаходлівы і розум апантаны. Абодва, як вядома, урэшце аднолькава па-тыранску забівалі, ілгалі, рабавалі храмы, карысталіся з нізкіх чалавечых інстынктаў. За ўладу яны ваявалі між сабой на чале рымскіх кагортаў нават на рымскіх жа вуліцах, завальваючы свой горад нялічанымі трупамі суайчыннікаў. Адно што Сула быў маладзейшым; ён некалі распачынаў сваю афіцыйную кар'еру на службе ў Марыя.

Раманная гісторыя А. Астраўцова на першы план вылучае Сулу, юнака са знакамітага,

Алесь Астраўцоў. "Сула" (кароткі раман на класічны сюжэт, напісаны недактылічным гексаметрам). "Крыніца", 1997, N 10—11.

ЧАСОПІСЫ

У хаце... Яновіча Сакрата

С. Яновіч — адзін з найбольш слыханых прадстаўнікоў беларускай літаратуры ў Польшчы — з'яўляецца галоўным героем чарговага, другога сёлета, нумара часопіса "Крыніца". Па добрай завяздэнцы творца, якому выпадае гонар такой прадстаўнічасці, найперш сам, раскрывае сваю душу. Запэўкай да блока матэрыялаў, прадстаўленых у нумары, з'яўляецца інтэрв'ю — з Сакратам Яновічам гутарыць Ян Чыквін. Тым самым атрымліваецца, што размаўляюць між сабой людзі, якія жывуць, прысутнічаюць, у рэшце рэшт, твораць у адным і тым жа асяродку, а значыць у пэўнай ступені і блізка між сабой. Але ў той жа час, у чым гутарка і пераконвае, кожны з іх з'яўляецца індывідуальнасцю і кожны, зразумела, маючы права на ўласны погляд, асабістае стаўленне да пэўных падзей і з'яў, імкнучыся належным чынам рэалізаваць гэта. Аднак, як і трэба было кахаць, большага магчымасць тут у С. Яновіча. Ён належным чынам карыстаецца ёю. Праўда, з "падачы" Я. Чыквіна. Прынамсі, гэта назіраецца тады, калі Я. Чыквін засяроджваецца на тым вызначальным у жыцці і творчасці С. Яновіча, што дазваляе ставіцца да яго з асаблівай павагай. Прынамсі, яго стасункі з літаратурным жыццём Беласточчыны, яго адносіны да ўласнай творчасці, яго ўменне засяродзіць увагу чытача (не толькі беларускага, а і польскамоўнага) на набалелым, як сталася пасля выхаду кнігі публіцыстыкі

але збыднелага рымскага роду. Ён, Сула, "камплекснуты" на сваім доўгім чырвоным носе, бісексуал, які намагаецца давесці ўсім сваю сапраўдную мужчынскасць. Гэта аматар жанчын, актораў, тэатра і віна, шукальнік грошай, поспехаў і славы. А яшчэ — чалавек, які хоча выбавіць радзіму ад улады тырана Марыя. Сулу прыкра бачыць, як Марый гандлюе радзімай, за грамадзянскія прывілеі, за грошы вярбуючы верных сабе чужынцаў у рымскія легіёны.

Малюючы Марыя, А. Астраўцоў стражэй прытрымліваецца сваёй гістарычнай першакрыніцы, Плутарха. Марый — класічны дыктатар. Письменнік выкарыстоўвае ці не ўсе аргументы Плутарха, што пацвярджаюць апантанасць Марыя ідэяй абсалютнай улады, яго крыважэрнасць ды нізасць натуры. Марый — проталюдзі, які праз шчаслівую першалачатковую пратэцыю, таннае ачмуэрэнне плебсу і дапамогу народнай партыі ў сенате выбіўся наверх. У характары Марыя, як піша Плутарх, нават некалі станочыя рысы ператварыліся ў цалкам процілеглыя. Ён — маньяк ва ўладзе, тады як для Сулы ўлада — толькі сродак.

Раманная інтрыга сутыкае Сулу і Марыя найбольш завочна. Урэшце Сула перамагае ўжо Марыя-сына (Марый-бацька, які ў адсутнасць Сулы ў чарговы раз заліў Рым крывёю і такім чынам у сёмы раз абраўся консулам, памёр, і на смяротным ложку трываючы поспехамі саперніка, што ў гэты час спяшаўся дадому пасля вайны з Мітрыдатам). Аднак Сула вяртаецца ў Рым не проста пакітацца з Марыямі, бацькам ці сынам. Па А. Астраўцову "Сула ліў слёзы па радзіме, згвалтаванай цёмнай чэрню. І ён свядома вырашыў стаць тыранам, каб адбіць на будучыню ахвоту ў каго заўгодна паўтарыць злычынствы Гая Марыя". І яшчэ адна цытата. Сулавы думкі з рамана: "...не ў тым праблема, каб справіцца з уладалюбівым маньякам, а ў тым, каб утаймаваць чэрнь, што, як быдла, заўсёды аддана любіць толькі таго, у чьёй руцэ бізун. (...) краіна можа пазбавіцца дыктатара без чыёй-небудзь дапамогі, але толькі тады, калі з'явіцца дыктатар яшчэ жахлівейшы". Такім чынам, мы развітаемся з ідэалізацыяй зборнага паняцця "народ", гэтак сакралізаванага, напрыклад, марксістамі.

І Сула робіцца тыранам, жахлівейшым за Марыя, бо разумнейшым. Ён аднаўляе ўладу арыстакратыі, вынішчаючы дэмакратаў. Ён дасягае ўсіх магчымых уладных вяршыняў, на Форуме яму ўсталявана конная статуя з чыстага золата... Але варта яму пад маскую трапіць на сатурналіі, як адразу ж ён бачыць містэрню, у якой Юпітэр — звычайны бык з медным колцам у пачварным чырвоным носе. Раз'юшаны Сула ўласным мечам забівае актора, бжыць у прыцемках на Форум, дрыготкімі скрываўленымі рукамі намацвае мармуровы бюст з надпісам "Sulla"

і з найвялікшай асалодай адсякае скрываўленым мечам гэтаму бюсту ягоны мармуровы нос.

У фінале рамана Сула, як гэта і было насамрэч, раптам адмаўляецца ад сваёй нечуванавай улады. Публічна, прапануючы народнаму сходу залатрабаваць ад яго справаздачы. Агломшаныя суайчыннікі нічога не разумеюць, чакаюць падвоху... Вядома, напрыклад, што пазней і Цэзар пісаў пра сваё неразумненне гэтага кроку Сулы, лічыў яго вялікай памылкаю. "Апошнія месяцы жыцця, — піша А. Астраўцоў, — Сула проста балдзеў..." Перад тым, як памерці на 60-м годзе жыцця, яшчэ паспеў, пяты раз, ажаніцца з патрыцыянкай Валерыяй, не пакідаючы старых прыхільнасцяў і ўцех. Пахавалі Сулу як вялікага імператара. Але неўзабаве ягоны бязносы бюст ужо і скінулі з пракляццямі з Гарпейскае скалы, славычкі мёртвага Марыя (а можа быць, ужо новага — Гая Юлія Цэзара, з роду Марыяў, якому Сула некалі пакінуў жыццё). Праз стагоддзі, чытаем у рамана, археологі Сулаў бюст раскапалі, нос рэстаўравалі ("атрымалася нешта сярэдняе паміж насамі Актавіяна Аўгуста і Адрыяна") ды прыладаілі да патрэбнага месца. Так, — з найцудоўнай іроніяй заключае А. Астраўцоў, — была сцёрта яшчэ адна белая пляма гісторыі.

Напрыканцы, такім чынам, якраз і вылучаюцца на першы план народныя масы, якія не сталюцца абагаўляць сваіх катаў. Сама гісторыя выглядае гэтак, што ўпаўне можа залежаць ад памераў чыйго-небудзь носа. З другога боку, выдае на тое, што, па вялікім рахунку, нічогуткі не змяняецца ў гэтай варварскай гісторыі. Нават тады, калі сам дыктатар "адсіхуе", здаволіцца, адсячэ ўласна-ручна той самы нос. Безаблічны, спустошаны няспынным гвалтам народ, пазбавіўшыся аднаго ката, спяшаецца ўзвалачы на сваю шыю новага.

Дарэчы, што тычыць знешнасці Сулы, то многія партрэтныя сыходзяцца на тым, што ён якраз быў прыгажунцом: блакітнавокі, бялыя, з бледным тварам, які пры самым малым хваляванні імгненна заліваўся чырванню. Плутарх жа, апісваючы Сулаў твар, прыводзіць і тую з'едлівую эпіграму, дзе ёсць радок: "Сула, смоквы плод баровы..."

Вось тут у сваёй рэцэнзіі на твор А. Астраўцова я ўрэшце зусім адрываюся ад перакладу раманага зместу — гэтага захапляючага, прынамсі, занятку: якая фактура! (Як некалі нехта з вялікіх анатамаў ці хірургаў, беручы ўдзел у грандыёзнай аваячці Шаляпіну ў оперным тэатры, скандзіраваў: "Які шкілет!")

Ёсць у нас рамантаваная гістарычная проза, можна сказаць, сапраўдная караткевічаўская школа (У. Арлоў, Л. Дайнека, В. Іпатава, а некалі яшчэ быў Я. Дыла...); з'явіліся і больш строгія ў сэнсе гістарызму творы У. Арлова, В. Чаропкі. "Сула" А. Ас-

ўваючыся і ад іншых таго самага патрабуючы? Як вядома, наэстэтычным узроўні нельга зняць тую праўду, якая даступна ў плане звычайным.

Адказ на гэтае пытанне ў С. Яновіча пададзены годна і ўсвядомлены праз шматразовае пераасэнсаванне таго, што было, што ёсць, таго, што будзе. І найперш з народам, да якога належыць. З народам, якога любіш. І з народам, якога... ненавідзіш — "...я сапраўды гіджуся людям. Не люблю! Мая любоў, аднак, настолькі розная, што датычыць таго ж "хама на паркеце", які не мусіць ім быць. Я не мазахіст і не буду кахаць Беларусь, якая марыць і сніць: каб перастаць быць Беларуссю. Не буду пазітыўна захапляцца роднымі Крынкамі, якія гатовы пасадзіць мяне на кол за беларускае слова, сказанае публічна на тратуары. Няма ў мяне пачуццяў кроўнага сваяцтва ў цэлым маім вялікім родзе, у якім ніхто не выбачыў мне майго беларускага пісьменства, таго, што пішу на роднай і для іх мове.

Я стаў беларускім пісьменнікам супроць волі навакольнага беларускага людю! Большай трагедыяй ад гэтага можа быць смерць" Своеасаблівы працяг гэтых разваг у падборцы "Сакрат Яновіч пра сябе і іншае", падрыхтаванай В. Булгакавым з выказванняў розных гадоў. Тут таксама згадкі і пра беларускую мову, і пра беларускае пісьменства, і пра пошук шляхоў выхаду са станові-

Міра, што значыць дзіўная

ЧЫТАЮЧЫ ПАЭЗІЮ МІРЫ ЛУКШЫ

траўцова пэўна зафіксаваў наступны фармальны крок беларускай гістарычнай прозы, калі гэтак па-свойму іранічна беларус (модна сказаць — наратар, маючы на ўвазе апаўдальніка) адчуў сябе ўрэшце па-хатняму, у пантофлях у сусветнай гісторыі. Толькі такая ступень прыўлашчанаці і адкрывае шлях да масавай канцэптуальнай, філасофскай нацыянальнай самарэфлексіі.

Нельга змоўчаць і пра некаторыя іншыя матэрыялы таго нумара "Крыніцы", у якім змешчаны "кароткі раман" А. Астраўцова (дарэчы, адразу ж прыходзяць у галаву прыбалтыйцы з іхнімі "кароткімі раманами", і чамусьці менавіта Матс Траат ды Ян Кроос). Нельга змоўчаць пра пэўнае "пасланне" часопіса, у якім "Сула" змешчаны ў цэлым вянку анталогічнай літаратуры: гэта паводлеантычная проза К. Чапека, паэма М. Баярына плюс адпаведныя каментарыі вакол гэтых твораў.

Варта яшчэ раз спецыяльна падкрэсліць, што чытанне рамана А. Астраўцова нясе пэўную палётку, вялікую катарсічную прыемнасць для беларуса, прыгаламшанага няспынным астракізмам. Гэта магчымаць суперажыць сябе, пазнаць свой народ у мастацкім люстэрку не ў ролі нейкага выключнага монстра, а ўсяго толькі як суб'екта "нармальнай" чалавечай гісторыі. Яшчэ разок яскрава, малюнкава пазнаць сябе сярод многіх, сярод самых аўтарытэтных узораў, хоць бы і такіх несущыяшальных. Бо нам вельмі патрэбныя моцныя лекі супраць комплексу нацыянальнай непаўнаважнасці.

У А. Астраўцова процымі народных мас часоў старажытнага Рыма, нягледзячы ў новыя часы, вынішчаюцца то перманентнымі войнамі, то арыстакратамі, то дэмакратамі, то дыктатарамі. Спачатку за тое, што падтрымалі Марыя ці Сулу, потым — за тое, што не падтрымалі Марыя ці Сулу, а потым — проста і шчыра дзеля таго, каб адно баіліся, без усякай рацыі. І ўсё гэта — з ракамі крыві на вуліцах Вечнага горада, з пірамідамі адрэзаных галоў перад бяседным сталом, з праскрыпцыйнымі пісамі (падарункі тым, хто заб'е, грошы — хто данясе, кара — хто дасць прытулак ідзінаму ворагу), з палеткамі, багата ўгноенымі трупамі пасля чарговай вайны.

Нягледзячы на максімум інфармацыі для даволі сціслага памерах тэксту, раман А. Астраўцова лёгка і хутка чытаецца. Моўныя, лексічныя парогі ў ім, на шчасце, дастаткова нізкія: ужо пасля першай-другой старонкі натуральна ўключаешся ў стыль вую плынь, перастаеш спатыкацца аб старажытна-рымскія рэаліі, абмяляваныя беларускім словам. Можна, такі камплімент аўтару за мову твора і архаічны, але не ўдалося ад яго ўстрымацца. Калі ж чытач рамана не быў раней знаўцам Плутарха, то вельмі хутка, як, напрыклад, сведчыць мой вопыт, ногі самі могуць панесці такога чытача ў бібліятэку, да гістарычных крыніц. Такім чынам, застаецца толькі звычыць поспеху гэтай твору — поспеху ў самага шырокага, масавага чытача.

Людміла КОРАНЬ

шча, у якім яны апынуліся. І зноў жа вастрывня меркаванняў, у многім катэгарычнасць іх. Аднак без гэтага С. Яновіч не быў бы С. Яновічам. Уяўленне пра гэтага самабытнага пісьменніка і даюць выступленні У. Конана "Дзеля чаго жыць у Крынках людзі?", "На малой радзіме Сакрата Яновіча" В. Варашыльскага, "Канец згарання" Я. Максімоўска, "Страчаная Аркадыя" М. Тычыны, "Іронія змагаецца са страхам" П. Васючэнкі, "З-пад снегу" Ю. Станкевіча, "Доктар Сакрат" С. Адамовіча... І, вядома ж, ёсць магчымаць перагарнуць старонкі прозы С. Яновіча, пазнаёміцца з яго асобнымі творами...

Пра іншыя матэрыялы нумара... Як нельга да месца з'яўленне ў раздзеле "Наш" апаўдальніка "Янка сеаў — людзі жалі" Міколы Цэлеша з невялікім уступам "Пра Міколу Цэлеша", напісанага У. Арловым. Хоць, калі разважаць, гэты пісьменнік варты таго, каб быць прадстаўленым шырэй. Асабліва калі змясціць поруч шэрыя, безаблічныя (за рэдкім выключэннем!) творы напісаныя М. Цэлешам да вайны і тыя, што з'явіліся ў замежжы. Нібы два розныя, непадобныя адзін да аднаго пісьменнікі... М. Цэлеш у свой час сустракаўся ў ЗША з Максімам Танкам, марыў вярнуцца на Беларусь.

Дзякуючы В. Дразду (пераклад, слова пра пісьменнікаў) грунтоўна прадстаўлена ў нумары сучаснае англіскае апаўдальніцтва. А яшчэ ў нумары адна дзея з містэр'я А. Дзэбіша "Уваскрэсенне луды", "Імпровізацыі" А. Данільчык, шэраг публікацый у рубрыцы "Я маю твор..."

Антось НЕСЦЯРУК

З маленства гляджу на зорнае неба. Шукаю ў чорнай бездані святло знаёмых сузор'яў, паглыбляюся ў Млечны Шлях, праходжу праз галактыкі і туманнасці, адкрываю новыя зоркі, пульсары, квазары і іншае, як кажуць навукоўцы, насельніцтва Сусвету. Ёсць магія пульсуючага святла, ёсць агонія ўзрваных звышновых, ёсць ціхая мелодыя канання белых карлікаў. Чорная бездань перапоўнена гіганцкімі стражамі, якія нараджаюцца з прычын, следстваў і з нічога. Ды і не нараджаюцца, а існуюць. Проста ёсць. І я разумею, што зямное жыццё людзей — гэта далёкае рэха касмічных адлюстраванняў. Найтаннейшыя залацістыя ніці злучаюць нас з нашымі кватэрамі ў чорнай бездані, дзе ёсць нашы сны, прадчуванні і такія нечаканыя вобразы.

Хачу знайсці ў нябеснай прасторы сябе, шукаю ў сузор'і Стральца, ды бачу пакуль толькі стрэлы, што ляцяць невядома адкуль і невядома куды. Затое назіраю знаёмых і не вельмі знаёмых мне людзей, і чешуся, калі бачу, што ўнутрана прастора іхніх кватэр-сузор'яў так адпавядае майму густу. Я часта бываю ў іх у гасцях, хоць многія і не ведаюць гэтага, бо гуляюць тым часам па пыльных дарогах планеты Зямля.

Заўважаю сам для сябе, што ўсё часцей залатыя ніці касмічных шляхоў прыводзяць мяне ў сузор'е Кіта, дзе пульсую святлом, жыццём, душой заглядваю, таямніча зорка. Імя ёй Міра, што значыць Дзіўная. Так назвалі яе навукоўцы, спрабуючы зразумець таямнічы сэнс пульсацыі. Гэта яны прыдумалі тлумачэнне, што колькасць святла, якое пакідае зорку, залежыць ад яе энергіі, а тая, у сваю чаргу, ад таго, ці сціскаецца зорка, замыкаючыся ў сабе, ці, наадварот, расшыраецца, распаўсюджваючыся на ўсё большую прастору.

Любава з'ява працягваецца ў шматзначнасці, а сутнасць кожнай рэчы сваімі каранямі сягае ў вечнасць. А што такое для нас вечнасць? Гэта назіранне туману праз закураную шыбіну акна...

Хай навукоўцы думалі так, як ім думаецца. Мае ж думкі нараджаюцца з адчуванняў, а адчуванні з'яўляюцца, калі я называю гасцеў уваходжу ў касмічную кватэру Дзіўнай зоркі. Заўважаю па тонкім водары мядových крывкаўскіх краявідаў, што тут да мяне нядаўна быў Сакрат Яновіч. Разглядаючы, бачу малюнк і пазнаю ў іх Аляксея Пушкіна.

Чытаю словы, што напісаны гаспадыняй. "Ёсць". Пяць літар, што сведчаць пра прысутнасць. Пяць літар, што сведчаць пра непакіданне свету. Другое слова ў сцярдзжэнні Бога: "Я ёсць..."

Узікаючы асацыяцыі з караткевічаўскім "Быў. Ёсць. Буду". Чаму ў Бібліі няма такога сцярдзжэння? Гучала б таксама даволі пераканаўча: "Я быў, ёсць і буду Богам..." Гэтага няма. І быць не магло. "Быў, ёсць, буду" — гэта характарыстыка развіцця ў часе, а ў Бога часу няма. Ён — ёсць.

А як лепш сказаць чалавеку: "ёсць" або "быў, ёсць, буду"? Напэўна, у кожнага будзе свой адказ, як і свае словы і голас у малітве. Але ў сузор'і Кіта я прачытаў "ёсць". І сустрэў тлумачэнне:

час згарае ў вечары жанчыны
У вечным свеце мы вечныя. Часовае стварае жанчына. Канкрэтны час для канкрэтнага чалавека стварае ягоная маці. І калі заходзіць сонца над жанчынай, згарае ў ёй магчы-

масць ствараць час.

А хто стварае свет?
Зноў жа "слова", якое ідзе ад Бога:
і упала насенне з коласа сьпелага поўнага і пад камень

і паміж асоты і ў чорную глебу і на ўзбочыні тысячы сьцежак

і завітнела расліна і кветку сваю аддала вандроўнікам

Расшыфроўваю паэзію сам для сябе праймаю, адкрываю на зямлі тое, што ўжо даўно вядома ў касмічным жыцці. Насенне — слова; колас спелы і поўны — Бог усемагутны і дасканалы; камень — фізічная аснова свету; асот — аснова жыццёвага духу; чорная глеба — сілы, здольныя ствараць; узбочыны тысячы сцежак — іншыя сусветы; расліна — наш свет; кветка — планета Зямля; вандроўнікі — людзі на зямлі. І пераасэнсаваныя словы звязваюцца ў амаль біблейскі сюжэт: "Слова, якім валодае магучы і дасканалы Бог, абудзіла матэрыю і дух сіламі стварэння на аддаленні ад іншых сусветаў. І ўтварыліся свет і зямля, якая была аддадзена людзям".

Які ён, гэты свет, што дадзены людзям? Якія фарбы ў ім? Што ён "ёсць" сам па сабе і для нас?

свят
белы бераг белы дзень
дзень сьсякалі ясель падаў
белы ясель белы свят

Чытаю. З пачатку і да заканчэння. Ад заканчэння і да пачатку. Злева направа і справа налева. Па радках зверху ўніз і знізу ўверх. Перастаўляю радкі. Заканчаю чытаць і залплюшчуваю вочы.

Што ж ёсць гэты свет?
З'яўляюцца вобразы: белае-белае святло; дзень, а не ноч; бераг, які сустракае і праводзіць чалавека; сякера, што ссякае свет; дзень, з якога вырастае дрэва; дрэва, якое падае ў белы-белы дзень... А працэс чытання, у якім пачатак адначасова з'яўляецца і канцом, у якім, па сутнасці, няма і такіх паняццяў, бо ўсё звязана трыадзінаствам, падказвае, што свет безмежны і не ведае пачатку, канца або сярэдзіны. І наша ўяўленне аб ім утвараецца ад таго, з якога слова мы пачынаем чытаць. У кожнага гэта слова сваё, але ўсіх аб'ядноўвае белае-белае святло...

Як цяжка сярод акіянаў чужых слоў знайсці сваё слова! А колькі цяжэй бывае адчуць, што слова, якое туліў да сэрца і прымаў за сваё, на самай справе сваім толькі здавалася.

язо мовы з любоўю раницы
выразае імя

Няўтульнасцю глядзіць у вочы разуменне таго, што прамоўленае рэха можа адгукнуцца катастрофай у блізкіх душах, калі ў сабе здольны адчуваць боль ад слоў, якія не правяраюць сэрцам.

вырас на маёй далоні

выкліканы словам

крываўнік

"Словам моляцца" жорны, а на дарозе "сыпле каліна калінавыя кроплі ў каляіны, тлустыя ад аленю". Па дарогах, па шляхах, праз "мястэчкі", "польскія краявіды" і "аічыну", праз "сустрэчу" і "ростанне", праз "рэчы непаспа-

літыя" і "памяць" ідуць і едуць людзі. "Мы". І раскручваюцца шлях праявінай формаю: Мы нараджаемся ў дзень, які называецца свята. І рушым у свет з лэсам, што залісаны ў небе на зорках. Спознаем любоў і каханне — адзінае вечнае жывое і чыстае ў створаным свеце. Пакаем у грахах: цела і розум — перад людзьмі, душой сваёю — перад Богам. Падзякуем лёсу за шчасце жыцця. І, прасветленыя, вернемся ў дзень, які называецца свята.

Пасля прозы чытаю тое ж самае. Але — паэзію:

У белую нядзелу
паедзем у свят
на срэбнай кабылцы
у вуздэчцы з зорак.
Захмеленым ранкам
у вечнай дуброве
нап'ёмся вадзіцы
з крыніцы прызрыстай
з жывою вадюю.
Абміем далоні
і чорныя вочы,
дамо ніць кабылцы,
і ў пырсках халодных
аддызем у свят,
святых, як дзень.

Калі пачынаецца адыход, ці, дакладней, вяртанне? Дзе тая мяжа, за якой "кабылка" ўжо адчувае стому ад дарогі і ездакоў, а ездакі — ад "кабылкі"? У кожнага свой час, і сустракаецца гэта мяжа, відаць, тады, калі ў мінулым застаюцца спробы ў маляванні, пісанні, вучэнні і навучанні, чытанне класікаў, філосафаў, бестселераў і анекдотаў, знаёмства з Бібліяй і найпрыгажэйшай жанчынай, спакуса грашыма і непараўменне з сябрам, палітычнай мітусня і тэлевізійная хатняя ўтульнасць. І шмат чаго яшчэ. Але галоўнае, каб было спазнана каханне і прышло, нарэшце, асэнсаванне таго, што гармонія свету дасягаецца адной прастай і магучай формулай: "Бог ёсць любоў..."

мяжа
раскрыць сябе больш
ужо немагчыма
адчыні мне брамы ў смерць

Дзіўная рэч: нараджэння свайго чалавек не ўсведамляе і не рыхтуецца да яго, а вось смерць і ўсведамляе, і рыхтуецца да яе. Колькі эмоцый, колькі пачуццяў звязана з гэтай з'явай... Шукаюцца ратункі ў генай інжынерыі, у правільным харчаванні, у барацьбе з хваробамі, у цудадейных сілах, у сродках Макропуласа. А ўсё на самай справе значна прасцей:

напішы смерць
на сьцежцы
пераступіш

Пераступіш і вернешся зноў у белае-белае святло, вернешся ў слова. Так з намі. А як жа з рэчамі?

рэч жыве
ў сваёй вечнасці
а не ў тваім слове

Незадаволены, перачытваю яшчэ колькі разоў. Адчуваю незавершанасць, недаскажанасць гэтай... думкі? пачуцця? ведання?

Чытаю яшчэ раз і вылоўліваю з касмічнай павуціны патрэбнае мне слова — "пакуль".

Пачынае ружаваць небасхіл. Чорна-сіні вільям зацягвае касмічную бездань і з кожным імгненнем робіцца ўсё сіней і сіней. Я пакідаю сузор'е Кіта, каб яшчэ адзін белы-белы дзень пахадзіць па пыльных дарогах нашай зямлі.

Ігар ПРАКАПОВІЧ

КНИГАРНЯ

За Цітаўкаю — Слабада...

"Гісторыя вёсак, малых населеных пунктаў рэдка становіцца прадметам разгляду ў асобных кнігах. Што мы маем такога ў беларускім краязнаўстве, што можна было б па праву, годна, без перабольшвання асабліва, назваць энцыклапедыяй адной вёскі? Вядома ж, унікальную працу пра сваю родную вёску пакінуў гісторык, археограф, празаік і перакладчык Мікалай Улашчык — "Была такая вёска" (пра Віцкаўшчыну Мінскага павета, а цяпер — Дзяржынскага раёна). З сучаснікаў нашых небагую кнігу пра родны Моталь Іванаўскага раёна зрабіў журналіст, краязнаўца Павел Стасевіч. Хаця ж якраз там, у вясковых сутоннях памяці, прыхавана ўся, лічы, айчынная гісторыя, — такой думкі прытрымліваецца пісьменнік, крытык, краязнаўца Аляксандр Карлюкевіч, пачынаючы сваю кнігу "За Цітаўкаю — Слабада".

З ім, безумоўна, нельга не пагадзіцца. Але А. Карлюкевіч — не з тых, хто любіць толькі нешта дакладнаваць. Ён перакананы, што пад ляжачы камень вада не цячэ, таму вырашыў хоць у якой ступені зліквідаваць згаданы

прабел. І напісаў краязнаўчы нарыс, прывесці сваёй роднай вёсцы Зацітавай Слабадзе, што ў Пухавіцкім раёне на беразе Свіслачы, ля ўпадання ў яе ціхмяна-рахманай Цітаўкі.

Перад намі па сутнасці міні-энцыклапедыя адной беларускай вёскі — падобнай у нечым на іншыя і разам з тым па-свойму адметнай, у чым А. Карлюкевіч імкнецца пераканаць чытача на канкрэтных прыкладах. Ён не проста піша пра дарогое і знаёмае з маленства, і не толькі падае факты, многія з якіх узяты з успамінаў старажылаў і ў архівах — ён стварае даеца. Да дзе спведзь, там і шчырасць, бо спведзь не сумяшчальная з абьякаваццю.

Піша ён пра падзеі сёвай даўніны, пра гды калектывізацыі, пра апошнюю вайну, пра тое, што стала мінулым нядаўна, і робіць гэта зацікаўлена, разумеючы, што ў такой важнай справе, як узнаўленне гістарычнай памяці, дробязяў няма. Прыводзіць нямала ўрыўкаў з пазычых твораў, прывесчаных гэтакую кутку Бацькаўшчыны.

Але хоць "герой" нарыса — Зацітава Слабада, аўтарам не абдызены ўвагай і іншыя насе-

ленья пункты, што знаходзяцца побач. А значыць, кніжка ўжо — пра Пухавіцшчыну ў цэлым.

Арганічна ўваходзіць у кнігу спіс войнаў-землякоў, партызан і патрыётаў, мірных жыхароў, якія загінулі ў час Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Пухавіцкага сельсавета (а гэта вёскі Балачанка, Беразянка, Зацітава Слабада, Глушка, Маркаўшчызна). Да месца і выбраная бібліяграфія з ранейшых публікацый А. Карлюкевіча пра родныя мясціны.

"Прадмову" да кнігі напісаў генерал-лейтэнант у адстаўцы Яўген Мікульчык. А як жа з'явілася на свет гэтае унікальнае выданне? Ды дзякуючы недзяржаўнаму выдавецтву "Пейто", якое задумала серыю гісторыка-краязнаўчых нарысаў пад агульнай назвай "Ведаць свой край — Беларусь". "За Цітаўкаю — Слабада" А. Карлюкевіча — першынец у ёй. Хочацца верыць, што з'явіцца і наступныя. Думаецца, знойдуцца аўтары, якія прымуць умову "Пейто": "серыя будзе выдавацца без прыбытку для выдавецтва і без ганарару для аўтараў". Адно — каб меншала вакол нас нацыянальнага нігілізму і большала людзей, па-сапраўднаму ўлюбёных у сваю сінявокую Беларусь.

Аляксандр МАРЦІНОВІЧ

Юбілей "Новай зямлі"

Твору-юбіляру прысвячалася Літаратурная сустрэча, якая прайшла ў бібліятэцы N 7 імя Якуба Коласа, што знаходзіцца ў Ленінскім раёне горада Мінска. Пачаў урачыстасць старшы навуковы супрацоўнік музея народнага песняра Іван Курбека, прапанавашы слухачам магнітафонны запіс песні "Мой родны кут" у выкананні заслужанага артыста Беларусі Леаніда Барткевіча. Услед вучні праслухалі голас самога творцы неўміручай "Новай зямлі".

Пра веліч, эпахальнасць паэмы, пра сугучнасць яе нашым сённяшнім пачуццям і настроям гаварылі Генрых Далідовіч, Мікола Маляўка і Казімір Камейша. Заслужаная артыстка рэспублікі Таццяна Мархель пачытала ўрыўкі з "Новай зямлі", праспявала некалькі беларускіх народных песень.

Уважліва слухалі школьнікі сына песняра, доктара тэхнічных навук Міхася Міцкевіча. Акурат сёлета "Новай зямлі" спаўняецца 75 гадоў. Гэта сустрэча — пачатак ушанавання велічнага твора беларускай літаратуры.

Аксана СЛЕСАРЭНКА

Доўгае жыццё "Чытанкі-маляванкі"

"Чытанка-маляванка" Васіля Віткі ўпершыню была выдадзена ў 1971 годзе і адразу прыцягнула да сябе ўвагу выхаванцаў дзіцячых ясляў і садкоў, настаўнікаў малодшых класаў, бацькоў і, канечне ж, саміх юных чытачоў. І нават не чытачоў, а яшчэ слухачоў, бо творы, змешчаныя ў ёй, найперш адрасаваны дашкольнікам, тым, хто пакуль сам чытаць не ўмее, а любіць пачуць цікавыя гісторыі з вуснаў дарослых. А ў "Чытанцы-маляванцы", як вядома, якраз усё гэта ёсць. Бо пад адной вокладкай сабраны творы самых розных жанраў, акрамя сумных. Невыпадкова, што пасля гэтага кніга В. Віткі неаднаразова перавыдавалася. Цяпер жа, каб яна пабачыла свет, парупілася выдавецтва "Юнацтва".

Ці не мулка вам, прынцэса?

Так ужо павялося, што "братэрства" (ці, хутчэй, "сястрынства") прынцэсак стала прапісалася ў тэатрах лялек. Вось і ў Берасцейскім тэатры лялек ва ўсёй сваёй красе ды непаўторнасці запанавала на сцэне адна каранаваная асоба — Прынцэса на гарошыне. Узятшы за аснову аднайменную п'есу У. Глоцэра, галоўны рэжысёр тэатра Зміцер Нулізін і мастак Галіна Цярпіцкая пастараліся ўвасобіць яе ў вясёлае дзейства, якое разыгрываюць дзве тэатральныя музы: Талія ды Мельпамена. А "даламагаюць" гэтым музам два акцёрскія склады: Алена Паляшэнка, Лідзія Воўчанка і Тамара Тэвасян, Руслана Сакалова. Вядома ж, дзе музы — там музыка і танцы. Над музычным аздабленнем спектакля шчыраваў кампазітар Анатоль Мядзведзеў, а сцэнаграфічным яго вырашэннем займалася Людміла Зяленіна. Застаецца дадаць, што нядаўня прэм'ера "Прынцэсы на гарошыне" прайшла даволі паспяхова: акцёры стараліся, як маглі, рэжысёр быў у фразным гарнітуры, а дзеці, як заўсёды, шчыра перажывалі за галоўную герайно казкі...

І. Х.

"Мастацтва", N 3

У раздзеле "Эстэтыка" — артыкулы М. Крукоўскага "Чалавек не можа не тварыць" і А. Ігнаціюк "Стыль "дэкору" або Узорыстыя "дываны" ў паэзіі Яўгені Янішчыц". "Сдытак", "Тэатр" — гэта матэрыялы Б. Бур'яна "На звабны покліч Мельпамены", Т. Арловай "Улада, багацце, каханне... Што большую мае вагу?", гутарка Л. Грамыкі з М. Шыйко "Паветра творчасці". А. Касінец ("У мелодыі роздзуму — радасць і сум") разважае пра творчасць магілёўскага мастака Ф. Кісялёва. В. Трыгубовіч ("На крок уперадзе") расказвае пра мастака А. Аблажэя, тут жа змешчаны яго "Цвярозныя летуценні" — падборка праязных мініячюр. Сярод іншых матэрыялаў — "Духавікі іграюць джас" А. Карацеева, "Памежная культура: Беласточчына — Гродзеншчына" Э. Томчук, "Да вышніх сапраўднай трагедыі" Г. Куляшовай, "Візантыйскі след на берагах Дзвіны" В. Пуцко, "Папаялушка, Дон-Кіхот, Робін Гуд і злодзей-дамушнік" А. Бабковай, "Калі сціхлі апладысменты" Е. Бондаравай, "Пра што шэпча саламяны звон" Г. Багданавай і яе "Не толькі чараўніцы..."

Алег ЛОЙКА

"Вясёлкай колеры лучу..."

Суседзям

Прыўлашчванне, падглядзі Пакіньце, махлярцы: Мой бор, мае і ляды, Што тут ні гавары!

Сябрам я вечна рады, Сусед мне кожны люб, Не той, аднак, што грады Патопча ля халуп;

Не той, які зняволіць, Зларадасны, ліхі, Лясы мае і ролі, Гасцінцы і шляхі;

Не той, што родным братам Вам, крамы-юдашы, — Сярдэчнасці я рады, Душэўнасці душы.

Наводдаль ад маланак, Ад здрады, слёз і бед Пайду, зірну-пагляну, Чым жыў, чым рад сусед:

Сусед вялікі кожны... Зіхці ж між зім і лет

Мой снежны, мой мурожны, Да ўсіх суседзям след!..

Мова мая беларуская...

Мова мая беларуская — Мой зямны рай... О, метэор тунгускі, Не падай, не адбірай!..

Мова мая беларуская — Пекла маё зямное... Была сяджынкай вузкаю, — Вузэй, чарней за мною.

Святая, найдарожшая, Мілая, адзіная!.. У сіберных прыгоршчах Песняй лебядзінаю...

Цалую вусны сынавы, Цалую вусны ўнука Цяплом тваім калінавым, Красою без прыпукаў, —

Цалую вусны раем І пеклам заадно... За што ж так Бог карае, Яму адно відно.

Памяці бацькі

Жыццё, як не рэальнасць, Жыццё невыпосна: Чырвонаартэрыяльная Чорнавенозная.

Брак гемаглабіну, Брак кіслароду: Змельчалі глыбіні, Ды няма ж броду.

Пульс не дачуцца, Бы знікомы: Як ачуцца З гэтай комы?

Дзе тыя аптэкі, Дзе тыя крамы?... Замірае рэквіем Кардыяграмы.

Не тыя рэцэпты, Не тыя рэнтгены...

Тата любви, дзе ты, Дзе твой мудры геній?..

Рукі, што лячылі, Вочы, што вучылі, Вушы, што ўсё чулі, Дзе яны, татуля?

Ты ж іх не затоптваў, Ты ж іх не закоптваў Не цяў, не марозіў, За мора не звозіў.

За што лёс карае?... Сэрца замірае, Вецер зсірацела Адпявае цела,

Адпявае гаці, Адпявае зоры... Лепш адлеў ты, браце, Рабскія пахоры!..

Ціха, ціха...

Ціха, ціха пасля дажджу. Ціха, ціха, бо ўжо восень. На цішыні сяджу, — Каб жа інакш і не давялося!..

Сяджу. Ні стала, ні абсадкі. Іржышча погі не коле. Ля пог — знілья ападкі Шчаслівяць яблыньцы голле.

Скарыпкі дух з матчынай печы, Дух саладу з дна дзяжы Трымцелі ў сэрцы хлапечым І сёння трымцяць у душы.

Няўлётны і непадкупны, Непераможны дух, Бяры яго, хто наступны, Каб век ён з табой не тух;

Бяры, як праўду і мрою, Як вышыню і под, — Народным будзь героем Турбот людскіх і клопот;

Бяры, як код, што хвалю Спрадзеву імкне ўпруд, І Бог хай лёс наш хваліць І бессмяротны род.

Сяргей ПАНІЗНІК

Прамяністая Дана

Замаладзела неба ў золкай раме. Заву я: — Дзень, у сэрца ўкараніся і пакланіся прамяністай Даме, ішчкова неўначаванай прытуліся.

Нахціцельку празорлівых імгненняў у сутарэнні гналі: "Бараніся!"...

Дзень, пакланіся божаму стварэнню, на лік любові — сонца — павярніся.

У Дамы прамяністыя маністы, а вочы толькі й просяць: — Не скарыся!

Каханнем адгукніся, каб гарністы анёльскія над кожным днём віліся.

О Беларусь, прабудна усміхніся!

Свяча з алтара

Свяча бліскучая зіяе, Каб расступілася імгла... Максім БАГДАНОВІЧ

Вазьму нябесную свячу, прайдуся па начах.

Святой свячою асвячу слязіны на вачых.

Гары, свяча! Аплавіцца варожая страла. Мая свяча — шукальніца, збіральніца святла.

Нас не агорне сумны змок: ты — святла для душы! На самы важны першы крок свячу не патушы.

Цяпер не згубім наш алтар, дзе сэрца — як зара.

Святло кахання — вечны дар — прыгубім з алтара.

Гары, свяча! Аплавіцца варожая страла. Мая свяча — шукальніца, збіральніца святла.

Тобач, недалёка...

"Не пакіну думаць светам і ў пацёмку..." Янка Купала, "Я ад вас далёка..." 1910

Памалюся на дзень, памалюся на поч, на любімы пагляд памалюся... А навокал — Сусвет адзіночых планет, дзе чарнее Зямля — Беларусія.

Углядаюся ўдал, заглядаю ў душу... І пад вечнаю зоркай кахання ускладаю паклон на Купалаў закон, на дзяцінцу майго ратавання.

Неба мацерыкоў без граніц і акоў: гулам Космасу злучаны ўсе мы. А укленчыць я змог толькі там, дзе даў Бог берагчы нашых продкаў пасевы.

Памаліўся на золь, памаліўся на крыж, на прыцішаны боль азірнаўся. У вачах светлы міг!

І з каленяў сваіх абтрасаю нябыт Беларусі.

У хоры сэрцаў

Эстрада... Песню карагод... Чутна авацяця. Але ішчэ тут не народ, ішчэ не нацыя.

Зал падпявае — не суняць: на сцэне — грацыя! Народ, дзе свішчуць і шумяць, — ішчэ не нацыя.

Усіх у песенны поход заве навацяця. У хоры сэрцаў — і народ, як нацыя, як нацыя!

Сакоўныя прышчэпы

Літаратурнаму садоўніку Дамітрыю БУГАЁВУ

Парэчкі, смароднік, агрэст — мінуліся... І "цыганы" гудуць, нібы лета званы: сабраліся ў садзе на фэст.

Прышчэпы ўсе — з лёгкай руці! У яблыню табу на звод. Насычана-смугла прыплод нагнуў да прыдола сукі.

А дабрадзей Бугаёў чакае ля Лысай гары дарунак прыдзвінскіх гаёў, аскому асецінай пары.

Шыпынына для Вас, жалуды і яблыка выпуклы бок... На водары, смакі і сок "Дзядоў" прыплылі халады.

Хаця "цыгану" прыпьяло: зноў хоча усесца на сук, — вяртальную пошту нясу, крывіцае лаічу дзякло.

Прыгадаваў, ці ўздадаваў атожылікі з вочкамі дзён, каб нейкі другі маладзён на восені нас частаваў.

КАНАУШЧЫК неспадзявана спатыкнуўся перад самым парогам, тыцнуўся ўсім тварам у некрутаты ўчарашні снег — наваліла яго, як ніколі ў снежны, багата — і адчуў, як ён, снег, палагаднеў, выкрапіўся цёплай расой на носе, ілбе, шчоках. Канаўшчык стаяў пэўны час на каленях і руках, раскірэчыўшыся і баючыся варухнуцца, а талы адчуў, як ногі самі, не падпарадкоўваючыся яму, раз'ехаліся, бы перапілаванія на дзве часткі — пасяродку ўздоўж — санкі, слізганушы палазамі. "Паміраю хіба? Я ж... я ж яшчэ і не жыў! Не жыў! Мяне ж чакае кватэра ў Омску-у-у!" На гэты шалёны крык прыбег шчуплы і сухарэбры, маленькага расточку — з напёрстак — сусед Цімка, аднагодак, мусібыць, Ка-

Але ніхто не клонуў. Цімку добра ведалі. І калі ён вярнуўся да Канаўшчыка, таго ўжо катурхала Машка, а заадно каспярыла і яго, Цімку.
— На бядзе і тое чарку хочаш мець, ірад, — кідала яна раз-пораз позірк на таго. — Якое нутро? Каму? А я і не падумама спярша, прыхапіла бутэльку. Ці ён жа выпівоха, Канаўшчык? Кепска стала? Мож, сэрца, а можа, і яшчэ якая траспа... А ён на чужой бядзе разбагацець захачеў. Цыфу!
— Ой! Ой! Прыкра слухаць. З цябе выпіснеш кроплю тую. Смалы палучыш. Маўчала б!
— Хопіць нам, бабам, рот затыкаць.
— Калі хто і нажыўся, дык на Чарнобылі! — выпяў наперад грудзі Цімка.
— Багата ты ведаеш!

— Прыедуць, то, можа, які ўкол зробіць. Калі шпрыц не забудуць. Цяжка, мабыць?
— Не магу зразумець... Быццам хто абхапіў мяне, як бочку абручом, і давіць. А ўнутры, здаецца, пяску набілася...
— Сэрца, у майго так было, — Машка падкінула дроў у грубу. — І жыве. І ты будзеш жыць.
— Пражывеш столькі, колькі Бог даць.
— Цябе Бог не павінен пакрыўдзіць. Сумленна жывеш. Нават вельмі ўжо, мог бы і пра сябе больш падумаць.
— Так атрымалася...
Машка пагадзілася:
— Як ужо атрымалася, так і добра. Яна села на зэдлік, уздыхнула. Потым доўга глядзела на Канаўшчыка, і на

паветра. Гэта вярнулася Машка.
— Ну, як ты тут? — запыталася яна, адразу ж накіравалася да грубы. — Пагарэла ўсё. Сухія дровы. Як порах.
— Леташнія, — падаў голас Канаўшчык.
— Яно і відаць. К дровам бы ды брыкету.
— Няма. Усе грошы на пахароны патраціў...
— Мо з'еў бы чаго? Я паставіла вячэру гатавацца, то і табе прынясу. Мішка паехаў у Магілёў да дочки. Чакаю, павінен на ноч вярнуцца. Пасяджу каля цябе. Я бабам сказала, прыйдуць і яны... управяцца толькі.
— Не трэба было б клапаціцца, — направиў коўдру, якая краем спаўзла на падлогу, Канаўшчык. — Нарабіў я клопату.
— З кожным можа быць...
— Відаць, ужо не памру... буду жыць, відаць... А напалохаўся... Хлупу, аднак: не паспеў напалохацца. Жыць захачелася яшчэ больш... Жыць!
— А ў той Омск паедзеш?
— Не, позна... Раней каб...
— Я б паехала, — сумна сказала Машка. — Мне, колькі і жыву, у горад хочацца. Як есці галоднаму... А горад да мяне задам павярнуўся.
— Трэба было табе адразу пасля школы перадаць да Мішкі не варочацца, — паўшэптат сказаў Канаўшчык і адразу зразумеў, што сказаў не тое, няварта было б.

КВАТЭРА Ў ОМСКУ

АПАВЯДАННЕ

Васіль ТКАЧОЎ

наўшчыка (такую мянушку далі Віктару, бо доўгі час даглядаў канавы, што на тэрыторыі калгаса), зацягнуў яго, сапучы і чамусьці мацюкаючы мясцовую ўладу, у халодную хату, так-сяк зняў верхнюю апранашку, узвалок непаслухмянае пела на ложка, прыхінуў коўдрай.
— Не памёр, бо дыхаш, — аблізаў губы Цімка і выцер узмакрэлы лоб. — Зараз я цябе сагрэю. Пляшку гарэлкі прынясу. Папрагну ў людзей. Скажу, чалавек памірае... Канаўшчык, скажу, калі не дасце, вам сніцца доўга будзе... на тваё выратаванне ахвяруюць, куды яны, гады, дзенуцца. Ці спярша грубку распаліць? Маўчыш. Распалю спярша. Чуеш мяне? М-да-а!

Канаўшчык не зрагаваў на роспыты Цімкі, і той, уздыхнуўшы, натапырыўся і патупаў на дрывотню. Вярнуўся з бяромем дроў. Неўзабаве ў грубе загало, і з дзірачак, што там-сям прадзьмуліся паміж цаглінаў, выпыхнулі вясёлыя зайчыкі, якім было крыху дзікавата ў гэтай вялікай, як гумно, хаце.
— Чуеш мяне, Віктар? — зноў павярнуўся да нерухамага Канаўшчыка Цімка і адразу засумаваў. — Не чуеш, бачу. Дажыўся, бедалага. Дакаціўся. Хай я... п'янтос... а ты ж быў нормальным чалавекам. — Ён ратам спалохаўся, пачуўшы ў стэлай хаце свае словы, паправіўся. — І ёсць! Чаму... чаму быў? І ёсць! Ты будзеш жыць, Віцька-а! Я гавару! Ці табе мала гэтага? Будзеш!

З гэтымі словамі Цімка выскачыў на вуліцу, адразу ж пашыбаваў да Машкі, яна прадае самагон, забарабаніў зморшчаным, як леташні пукровы бурак, кудаком у браму. — Дрыхнеце, а Канава памірае! Адчыняй! Адчыняй, загадваю! Не для сябе буду прасіць! Для Канаўшчыка! Калі ж памірае!..

Машка, худая, з чорнымі злымі вачыма, бразгнула зашчапкай, пацягнула на сябе дзверы:

— Хто... хто памірае?
— Канаўшчык. "Хто-хто?" Не верыш — правер! Яму нутро праперці трэба. А то хана!.. Мож, з раницы ляжаў на двары. Кішкі, можа, к гарбу прымерзлі? Га? Не дасі — і я талы скажу, што ты яго загнала на той свет! Ты! Твая сквапнасць.

— Дык я ж яго толькі бачыла... — не паверыла пачутаму Машка.

— Чалавек заўсёды так: спярша яго нехта бачыць, а талы і няма... і складай некролаг у газету. Хы? Ты думаеш спасць Канаўшчыка, ці не, мымра-а?

— Бягу, бягу, бягу! — Машка замітусілася і знікла ў сенцах.

А Цімка зноў аблізаў засмяглыя губы, вылаўся:

— Маць тваю!.. Не давярае. Не давярае, каза крываногая. Яе не абдурыш. Пабег, пабег далей шукаць... Павінен жа нехта клонуць.

— Людзі гаварылі... А я б, можа, калі за здароўе Канаўшчыка шлёпнуў паўлітэрку, то яму, глядзіш, і лепей стала б... і крызіс мінаваў бы. Га?

— Табе не дам! — сказала Машка белазубым і запэцканым сажай ротам. — Званіць трэба!..

— У комін? — без патрэбы спытаў Цімка.

— Збегай у Іскань. Там ціліхвон. Пазвані.

— Збегай. Маладога знайшла.

— На, гал, пляшку гарэлкі! На! — І жанчына варсанула ў рукі Цімку жадае п'тво. — Бяжы і ці, ці і бяжы, каб ты здох! Толькі ў Віцькаву канаву не заваліся. А то капаць няма каму ямку. Адны бабы.

Цімка ўсміхаўся, гладзіў бутэльку:

— Зваліцца — не звалюся. Ты скупая на градус. І, увогуле, я не таму ўзяў твой самагон, што нешта табе рабіць буду... а каб хапіла сілы і ліхасці дабегчы да той Іскані. Каравуль Канаўшчыка. Я пабег, — ён задраў бутэльку, глытнуў кроплю, а потым схаваў самагон у кішэню аблезлага кажушка. — Глядзі ж, каб не памёр тут.

— Бяжы ўжо, шугалей! — махнула рукой у Цімку Машка.

— Ды дроў у грубку падкінь. Там павінна гарэць.

— Гарыць, як у цябе ў штанах, — хмыкнула Машка.

— Гаручае ёсць, то не хвалойся, — сказаў Цімка і знік.

Машка раздзьмула вугельчыкі ў грубе, тыя лянкі заняліся сінім полымем. Села на зэдлік. Цікаў галдзіннік, што вісеў на спіне, гіра звільса ледзь не да самай падлогі. Яна ўстала, падцягнула гіру, і ў гэты момант Канаўшчык расплюшчыў вочы і прашаптаў сухімі губамі:

— Напішыце... брату Хведару... што не прыеду ў Омск... Хай кватэру для мяне не трымае... Мая кватэра чакае ў канцы гарада...

— Нешта ты, Віцька? — затрымала на Канаўшчыку погляд Машка, сунешыла. — Рана табе думаць пра пагост, рана... Жыць трэба... жыць...

— Гэта ты, Машка?

— Я, я, Дзмітрыевіч. Я зараз табе вадзічкі падам. Зараз. — Жанчына затэрпнула карцом у вядры, падала Канаўшчыку, той прыўзняў галаву, піў з Машкіных рук.

— Дзякуй, — сказаў і апусціў галаву на ранейшае месца. — Пасядзі каля мяне. Пагавары. Вечар ужо?

— Вечар.

— Нічога не помню... як праваліўся куды. І мог бы назаўсёды праваліцца — вось табе і смерць. А іншы раз думаеш, што яна з сябе ўяўляе? Усё проста. Нафта.

— Цімка пабег званіць у раён: "хуткую" выклікаць, — стоячы перад Канаўшчыкам, заківала галавой Машка.

вочы нагарнуліся слёзы. Машка засаромелася іх, крадком змахнула пальцамі, узялася з зэдліка, ціха прашаптала:

— Я пайду. Хату ж кінула... карміць трэба... а талы зазірну... у грубу дроў яшчэ падкіну. Паляжы... табе пакой трэба... пішыня...

Канаўшчык нічога не адказаў. Ён чуў, як рыпнулі дзверы, як за імі адіхлі крокі жанчыны. Заплюшчыў вочы... Божа! Божа! Не так, не так хацелася дажыць свой век. Зусім не так. Але што паробіш цяпер? Позна нешта памяняць — асабліва тое, што залежыць зусім не ад цябе самога.

Канаўшчык заплакаў. Слёзы, салёныя і цёплыя, пльлі па шчоках. Заплачаш: адзін застаўся. Ні жонкі, ні дзяцей, ні... брата. Так-так, і брата, лічы, няма. Ну што ён там, Хведар, у тым далёкім Омску, у якім Канаўшчык ніводнага разу нават не бываў? Адрэзаны кавалак. Страчаны. Не прыязджаў нават, калі памерлі матка і сястра Роза, албіваў, праўда, кароткія тэлеграмы: не магу, вучэнні... А вучэнні там у яго ці што — адзін ён, Хведар, ведаў. Апошні раз бачыліся год дваццаць назад, калі паралізавала матку, талы яны ў Лосеўку прыехалі абодва — па тэлеграме-выкліку сястры, яна з ёй жыла. Віктар яшчэ не быў канаўшчыкам, ён рабіў у Магілёве на "Строммашыне", меў добрую кватэру, прыгожую жонку і гадалую дачку. А потым — трэба ж такому няшчасцю здарыцца — не стала халдзіць і Роза. Што рабіць? Як жыць далей? Хведар напісаў: паколькі ён чалавек вайсковы, то пра вяртанне ў вёску не можа быць і размовы. Давай, маўляў, ты, Віктар, бярыся... жывеш жа побач, а я ў лагу не застануся. Ён і звольніўся. Раз у тыдзень наязджаў да сям'і ў Магілёў, прыязджала талы-сяды да яго і жонка. А потым ён не паехаў, яна не прыехала... Была сям'я, адным словам. Даўно. Дачка, праўда, не забывалася на бацьку. Гэта пазней Канаўшчык зразумеў, чаму прыязджала яна да яго: грошы патрэбны былі малечы, толькі яны. Быццам у знак кампенсацыі, што брат страціў усё, што меў у горадзе, Хведар зафрахтаваў за ім кватэру ў Омску. Аднапакаёўку. А мо і схлусіў. Пісаў жа, пісаў, што чакае жылочка... Канаўшчыку не было нават магчымасці з'ездзіць у той Омск і хоць адным вокам глянуць на кватэру, калі і праўда яна ёсць: хапіла клопату ў вёску, як толькі вытрымаў — аднаму Богу вядома.

І вось ён адзін. Сястра памерла сёлета, улетку, амаль пятнаццаць год праляжала ў ложку. Канаўшчык прыкметна здаў: пасівеў, скурчыўся, і некалі прыгожы хлопец, падобны на Алена Дэлана, зрабіўся непрыкметным дзедам.

...У сенцах пачуліся крокі, і неўзабаве ў хату ўварвалася воблака халоднага

— А да каго мне было павярнуцца? Да каго? Прыспічыла, зачасалася, а нікога паблізу... адзін Мішка, лапсар. Вось я да яго і кінулася-рынулася. А каб ты быў, то я да цябе б... ахвотна б!..
— Ты, Машка, проста чалавек добры... як свая... з табой бы я не змог... я тут пераборлівы... абы з кім не спосібны быў... — прамумкаў Канаўшчык.
У Машкі запаліліся шчокі:
— А што, добрых — не трэба? Толькі шваль розную? Дзе яна, твая добранькая, твая красавіца? Краля тая гарадская, з кіпшамі пафарбаванымі? Толькі нешта я сяджу тут, з якой ты б не змог, перад табой, калі табе млосна, а не яна? Га-а?

— Даруй, Маша...
— Усё прыгожыя выбіраеце. А я б, Віця, з табой у Омск паехала б. Яй-бо.

Канаўшчык павярнуў галаву, сустрэўся вачмі з Машкай:

— Жартуеш?

— Я? Я што, не магу манікюр той чортаў зрабіць? Я... я... я... — і Канаўшчык бачыў, як жанчына ўтапіла твар у далонях, а плечы яе часта пачалі ўздрыгваць.

— Даруй, Віця... Што гэта са мной? Зацьменне найшло... Не ведаю, як атрымалася. Напільла абы-чаго.

— Паехалі, Машка. Паехалі ў Омск. Паехала з Мішкам, пажыві са мной, калі хочаш. Жыць можна, відаць, з чалавечкам, якога і не любіш?

— Хопіць, што я цябе люблю! — вырвалася ў Машкі. — А дзе ты бачыў такое, каб са стараны двух любоў была роўная?

— А чаго ж ты раней мне не сказала нічога? Калі я здаровы быў, маладзейшы траха?

— Не асмелывалася, дурніца!
— А мне якраз жанчына і трэба была... глаўней, чым тая кватэра ў Омску.

Машка прытулілася да Канаўшчыка, пагладзіла яго белы, як снег, чуб, чмокнула ў шчаку.

У дзверы нехта пачаў шкрэбсціся.

— Цімка, — сказаў Канаўшчык.
— Не пушчу! — Машка адарвалася ад Канаўшчыка, накінула зашчапку на дзверы. — Нікога не пушчу! Я б, Віцька, у Омск не паехала... Гэта я так сказала... дужа далёка ён, той горад... Дужа чужы ён... Дровы дагараць, яшчэ падкіну — і вось ён, твой Омск, дурніца ты старая! Гэта я пра сябе так сказала... Бач, ажыў... Вочы прыгожыя ў цябе... блакітныя... а прапалі... патухлі... Я не толькі грубку, я і цябе, Канаўшчык ты мой, распалю... Былі б дровы... А Цімка шкрабецца, прызі! Не пушчу-у!

Пазней Канаўшчык усё ж напісаў брату Хведару ў Омск: дачакаўся канца ўсіх, даняньчыў старых і німоглых, гаптоў прыхаць на сталае месца жыхарства ў Омск. Напісаў проста так, ад няма чаго рабіць.

Брат не адказаў.

Еўропа шукае праўду... за аблокамі

Амерыканскае і еўрапейскае кіно заўсёды спарнічалі. За пракат, за гледача. У красавіку амерыканская кіналегенда "Тытанік" быў вымушаны пацягнуцца на мінскім экране: з 3 па 12 красавіка адбыўся Фестываль еўрапейскага кіно...

Фільм італьянскага кінарэжысёра М. Антаніёні "За аблокамі" (1995) глядзіш з заміраннем сэрца. Перад Майстрам. У восемдзесят сем гадоў Антаніёні, цяжка хворы, здымае "За аблокамі" — карціну філасофскіх дыялогаў (разам з М. Антаніёні сцэнарый пісалі Т. Гуэра, В. Вэндэрс). Як і ў папярэдніх фільмах рэжысёра, іх вядуць Мужчына і Жанчына. Нягледзячы на тое, што ў карціне (яна складаецца з сямі навел) мужчынскія і жаночыя ролі іграюць зусім розныя акцёры (Д. Малковіч, С. Марс, І. Жакоб, Ф. Ардан, М. Мастраіні, Ж. Маро), уражанне, што на экране адны і тыя ж мужчынскія і жаночыя твары.

Фільм пра каханне, але Антаніёні не дазваляе сабе сентыментальнічаць. Рэжысёр расшчэпае пачуццё (платанічнае — плоцевае — платанічнае) у залежнасці ад уласнага вопыту. Ці ад эксперыменту. Гераіні кожнай навелы адпавядае свой колер: пакінутай — белы, палкай — чырвоны, святой — блакітны. Шчырасць пазыкі інтымных адносін закаханых нагадвае "Найвялікшую песню" Саламона. А вось вынік для Антаніёні нечаканы: сапраўднае каханне трэба шукаць... за аблокамі. "Даруй мне, — кажа выпадковаму знаёму гераіні апошняй навелы, — але мне трэба вяртацца ў манастыр". Упершыню замест псіхалагічнай духаты рэжысёр прапаноўвае гледачу свабоднае, лёгкае дыханне.

Фільм англійскага рэжысёра М. Лі "Тайны і хлусня" (1996) быў лідэрам Канскага фестывалю 1996 года ("Залатая пальмавая галіна", прыз за лепшую жаночую ролю, прыз міжнароднай федэрацыі кінакрытыкаў, прыз экуменічнага журы). На думку рэжысёра, адзіны шлях да ўзаемаразумення людзей — казаць праўду. І чуць яе ў адказ. Бясконца хлусня робіць мужа і жонку, маці і дачку чужымі. Пакуль не з'явіцца чалавек, для якога праўда — сэнс жыцця, выратаванне ад адзіноцтва.

Галівудскі рэжысёр польскага паходжання Р. Паланскі — аматар жахаў і трылераў. У карціне "Смерць і дзяўчына" (1995) рэжысёр прэпарыруе падсвядомасць чалавека. Паланскі цытуе Фрэйд: жаданне эдакавацца, гвалціць, зневажаць — у падсвядомасці кожнага. Чалавек — гэта звер. Калі галоўная гераіня фільма (С. Уівер) знаходзіць таго, хто згвалціў яе, чуе жудаснае: "Мне падабалася рабіць гэта, і я шкадую, што той час скончыўся".

Пасля фільмаў Паланскага адчуваеш цяжар і няўтульнасць. Але "Смерць і дзяўчына" ўражае сваёй псіхалагічнай вастрынёй — дзеліне фільма адбываецца ў адным пакоі. Думаю, асабістая трагедыя рэжысёра (займаўся цяжарнай жонкай) працягвае адбывацца на яго фільмах.

Да падсвядомасці чалавека звяртаецца і англійскі рэжысёр Р. Ланкрэй. Два гады таму фільм "Рычард III" (1995) атрымаў "Срэбраны мядзведзь" за лепшую рэжысуру на МКФ у Берліне. "Рычард III" — слаўная п'еса Шэкспіра. Аднак у Р. Ланкрэйна шэкспіраўскія героі жывуць у 30-ыя гады XX стагоддзя.

Фільм арыгінальны, бо з'яўляецца адкрыццём універсальнай схемы. Тэкст Шэкспіра можа гукаць актуальна не толькі ў 30-ыя (росквіт тыраніі ў Еўропе), але і 90-ыя таксама. Словы, учынікі Рычарда III, якога рэжысёр апранае ў чорны эсэсаўскі мундзір, чуеш і бачыш сёння. Жаданне крывавага тыранства перадаецца генетычна. Тыран нараджае тырана.

У рамках Фестывалю еўрапейскага кіно таксама дэманстраваліся "Цудоўнае лета 1914 года" (рэж. К. дэ Шалонж), "Нэлі і спадар Арно" (рэж. К. Сатэ), "Адкрыццё незнаёму" (рэж. Ж. Бардавіл).

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

У суладдзі навукі і творчасці

Пра тое, што наш музычны свет пабагацеў на добрую кнігу — "Народная інструментальная культура беларускага Паазер'я" — нашы чытачы ўжо ведаюць (гл. "ЛІМ" за 20.03.98 г.). І, напэўна, чакаюць абяцаную гутарку з Альбінай Скорабагатчанкай, аўтаркай гэтага унікальнага выдання, адзначанага, дарэчы, на Рэспубліканскім конкурсе "Мастацтва кнігі-97" дыпламам 3-й ступені.

Акурат сёння — добрая нагода для такой гутаркі. Споўнілася 15 гадоў, як А. Скорабагатчанка стварыла і ўзначаліла беларускую народна-інструментальную капэлу "Спадчына" —

вучэбны калектыў Беларускага ўніверсітэта культуры. Сярод вучэбных калектываў "Спадчына" вылучаецца сваім непаўторным аркестравым голасам і размаітым самабытным рэпертуарам (тут і традыцыйныя полькі, і наша музычная старасветчына, і партытуры беларускіх класікаў, і арыгінальныя творы сучасных кампазітараў). На пытанні нашага карэспандэнта адказвае кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт Беларускага ўніверсітэта культуры, чалец Міжнароднай арганізацыі традыцыйнай музыкі пры ЮНЕСКА, чыё імя ўключана ў вядомы Кембрыджскі каталог "Хто ёсць хто", Альбіна Скорабагатчанка.

— Альбіна Васільеўна, калі ласка, колькі слоў пра вашу працу над кнігай.

— Мастацтва кнігі, кажучы каротка, — гэта адзінства формы і зместу. А гэта і актуальнасць даследавання, і навуковая каштоўнасць, і мастацкае афармленне, і паліграфія. Паспех кожнага чалавека залежыць ад тых людзей, якіх ён сустрае ў сваім жыцці. Так і лёс кнігі. У першую чаргу я сустрала таленавітых народных музыкантаў, якія прысвяцілі сваё жыццё да апошніх сваіх дзён музыцы. Ці гэта не прыклад служэння сваёй справе? Яны ігралі мне музыку. Запісаць ансамблеваю музыку вельмі складана. Патрэбна шмат магнітафонаў, інструменты, сабрацца разам, а жылі яны ў розных вёсках, і каб сыграць і зафіксаваць свой скарб, вельмі часта адмаўляліся ад штотдзённых спраў.

Вельмі ўдзячная свайму навуковаму рэдактару Маціеўскаму Ігару Уладзіміравічу, доктару мастацтвазнаўства прафесару Расійскага інстытута гісторыі мастацтваў з Санкт-Пецярбурга, усім, хто меў дачыненне да выдання гэтай кнігі. Нагадваю, выдавецтва "Беларуская навука", Міністэрства культуры РБ, Беларускі ўніверсітэт культуры спансавалі гэтае выданне. Вялікі дзякуй супрацоўнікам Музея старажытнай беларускай культуры Нацыянальнай акадэміі навук, супрацоўнікам Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі, фатографу Канстанціну Дробаву, з якім мы зрабілі велізарную працу, мастачцы Ларысе Мележ, якая зрабіла такое адмысловае афармленне. Звон на вопратцы кнігі — гэта філасофскі, сімвалічны вобраз, які закальцаваны ў навуковую канцэпцыю — гукайдзала звонкасці ў народнай музыцы, што мною даследуецца. Вялікі дзякуй друкарні дзяржаўнага прадпрыемства выдавецтва "Беларускі дом друку", якая высакаякасна зрабіла складаную працу. Вось колькі людзей, якія сумленна і натхнёна разам са мной працавалі над кнігай. І я не магу прыпыніцца і не скажаць словы шчырай удзячнасці сродкам масавай інфармацыі, тэлебачанню, радыё, прасе за ўвагу да маёй працы.

— "Народная інструментальная культура беларускага Паазер'я" — праца дзесяці гадоў, і мо таму яна такая шматмерная. І падручнік, і навуковае даследаванне, і адмысловы музычны нарыс, і даведнік, і маленькая энцыклапедыя ў сваёй галіне, і нават рэпертуарны дапаможнік — столькі дзеяча нотнага матэрыялу!

— Кожная праца мае свой сэнс, калі яна

будзе спасцігнута не толькі даследчыкам, але і стане здабыткам, крыніцай новых ідэй для падростаючага пакалення. Мы жывём напрыканцы XX стагоддзя, і якое яно было, у чым яго непаўторны твар у гісторыі, палітыцы, маралі і, нарэшце, культуры — вельмі

важна ведаць усім і асабліва моладзі. Народная музычная культура беларусаў надзвычай самабытная. Што возьмем з сабой, а што пакінем? Ад гэтых крытэрыяў залежыць будучыня. Цікавае грамадства да гістарычнай культурнай спадчыны — аптымістычная

Закаханы Андэрсен, альбо Калі пачнецца казка?

"Прыгоды алавянага салдаціка, пастушкі і трубачыста" ідуць на сцэне Дзяржаўнага тэатра лялек з вясны 96-га. У спектаклі дзейнічаюць не толькі рознага віду лялькі, але і самі артысты — жывым планам, як прынята казаць. Ёсць элементы і тэатра ценяў. Выканальніцы (іх трое) вядуць дарослыя размовы, спяваюць, музіцыруюць, выдумляюць і разыгрываюць казачныя гісторыі, а ў фінале самі становяцца механічнымі лялькамі.

З усіх найбольш арганічна падаецца Людміла Немагай у ролі "асляпляльнай Іені" — шведскай спявачкі, якая прыязджае да Андэрсена ў гасці ў суправаджэнні цэзікі пісьменніка Ханса Лінда. Што па прафесіі ён вучоны-фізік, як сцвярджае праграма, істотнага значэння не мае, бо Валеры Глагоў іграе нейкую дэманічную асобу са свецкімі манерамі. Нарэшце сам імправізатар і гаспадар у выкананні заслужанага артыста Беларусі Аляксандра Казакова прадстае няўпэўненым і сарамяжлівым, гэтым "збянтэжаным Саўкам", відавочна закаханым у спявачку. Імпавізуе ён, прама скажам, без натхнення і ўзды-

му, мо таму, што гісторыі яму трапіліся не самыя цікавыя.

Тут мушу патлумачыцца: я не збіраюся атаясамліваць лірычныя казкі вялікага дацкага казачніка з тым, што пабачыла на сцэне. Адзін жанр у другі пераўтвараецца не без выдаткаў, рэч вядомая. Але ў спектаклі Алега Жугжды (ён і аўтар, і рэжысёр) выдаткаў, здаецца, болей, чым знаходка. І звязана гэта не з іграй акцёраў і не з якасцю лялек, а з драматургічным матэрыялам і з узроставай спецыфікай. Спектакль адрасуецца дзецям, якім шасць і болей гадоў, аднак бацькі не вельмі прытрымліваюцца ўзроставага цензу, спадзеючыся, што малое хоць што-небудзь ды зразумевае. Так яно звычайна і бывае. Дзеці дашкольнага ўзросту адчувальныя да яркага відовішча і супроцьстаяння добра і зла, здольныя суперажываць упадабаны геройам, любяць пасмяяцца і адно што пабойваюцца гучных эфектаў. Страшнаваты гром тут быў, хапала — аж задужа! — цемры на сцэне і ў зале, але вось бяда: статычныя персанажы (алавяныя, папяровыя, фарфараваыя і драўляныя) "ажываць" упарта не хацелі,

і ўзросту гледачоў гэта ніяк не тычыцца. Алавяны салдацік і папяровая танцорка з першай гісторыі застаюцца абыякавымі адзін да аднаго, ды і паспрабуй сыграць палкія пачуцці ў поўнай нерухомасці і без вачэй! Жывыя артысты не вельмі ім дапамагалі, хіба што В. Глазкоў то мімікай, то смешачкамі "падыгрываў" свайму каларытнаму Тролю. Прыгоды салдаціка выглядаюць проценькімі: ну, зваліўся з падваконя, паплаваў на карабліку, вялізная рыбіна праглынула... Паказваць асабліва няма чаго. Аказаўся салдацік урэшце на тым самым месцы, каля сваёй танцоркі, і трапіў разам з ёю ў агонь каміна. Каб гледачы іх асабліва шкадавалі, я не прыкмеціла. Зала толькі аднойчы ажывілася — калі нерухомае парачка — спектакль у спектаклі — доўга буськалася пад двухсэнсоўную песеньку.

Імпавізацыя другая — аповесць пра двух закаханых — развівае і паглыбляе тэму першай. Трубачыст і Пастушка ўцякаюць ад фарфорвага кітайца, які хацеў ажаніць унучку з казланогім Обер-Унтар-Генерал-Капітан-Сяржантам. З выгляду гэта звычайны рагаты чорт на версе драўлянага буфета. Яго называюць перш Фаўнам і Сатырам, а пасля спыняюцца на больш зразумелым варыянце — Казланогі. Закаханыя апынуліся на даху, дзе спешчанай Пастушцы, вядома ж, няўтульна. З іх дапамогай дзядуля з грукатам разбіваецца. Нюга страшнага: "трэба ў горла яму ўставіць планку, а спіну прыклеіць". У выніку аперацыі "стары кітаец" (так яго ўнучка называе) перастае

прыкмета. Зараз паступова ўводзіцца ў навучанне вывучэнне беларускага фальклору. Найбольшае развіццё гэта знайшло ва ўніверсітэце культуры. І выданне гэтага дапаможніка неабходна, як паветра.

Сапраўдная навука, творчасць, як сапраўдны чалавек, павінны мець сумленне, адказнасць за тое, што робіш, а гэта значыць, што ты пакідаеш: стос папер ці скарб, і не менш. Зрэшты, кожны даследчык павінен абавязкова ставіць перад сабой такую мэту.

Займацца даследчыцкай працай я стала з таго часу, калі ўзялася кіраваць вучэбным аркестрам. Ідэя стварэння беларускага аркестра, знітаннага з традыцыйнай культуры, патрабавала вялікай адказнасці. І для яе вырашэння спатрэбіўся не год, а яшчэ цяжэй і зноў жа... сумленне. Чаму і як ты будзеш навучаць? Гэтым і тлумачыцца выхад у свет вучэбнага дапаможніка. Атрымаўся саюз навукі і творчасці. І вельмі прыемна, што мой навуковы рэдактар, прафесар, доктар мастацтвазнаўства Маціеўскі Ігар Уладзіміравіч адначасна ў інтэр'ю на радыё і тэлебачанні, што кніга будзе мець уплыў не толькі на славянскае, але і на еўрапейскае этнаінструментознаўства. Тлумачыцца гэта перш за ўсё цікавасцю вучоных свету да беларускага этнасу, які ў параўнанні з іншымі арэаламі захаваны значна лепш, чым у іншых краінах. І гэта звязана не толькі з самімі носьбітамі, але і з глабальнай даследчай працай нашых беларускіх этнографу, музыказнаўцаў, якія сабралі і даследавалі глыбінныя пласты беларускага фальклору.

— **Новае ў вашай кнізе — даследаванне ансамблевай інструментальнай культуры. Чым выклікана цікавасць да гэтай тэмы?**

— Па-першае, гэта праблема пакуль была недаследаваная. Яна патрэбна не толькі навукоўцам, але і практыкам. Новая зра фальклорызму, якая наступае, будзе мець сваю культурную, гістарычную каштоўнасць, калі яна не страціць сувязь з першакрыніцай. У імя гэтага пісалася гэтая кніга. Рэгіянальнае даследаванне традыцыйнай культуры, шляхам скрупулёзнага вывучэння асобных арэалаў — адзіны шлях да канкрэтнай ісціны. А сваім скарбам у кнізе я лічу, перш за ўсё, узоры народнай інструментальнай музыкі, якія зафіксаваны ў поўным аб'ёме з выяўленнем выканальніцкай спецыфікі. Гэта помнік народнай музычнай культуры.

На вялікі жаль, некалькі дзён таму пайшоў з жыцця апошні груздзкі музыкант, народны цымбаліст Іван Іосіфавіч Мацкевіч. Мне ў гэты дзень патэлефанавалі з Пастаўшчыны, якая зараз стала ўжо для мяне родным кутам. Іван Іосіфавіч навучаў шляху ігры на народных цымбалах, як іх настрайваць, берачы. Іграў мне разам з народным скрыпачом Мелецам Станіславам (ён памёр у 1991 г.) і Рагінем Пятром Пятровічам (памёр у 1990 г.), Крывеныкі Уладзімір Ануфрыевіч памёр у 1993 годзе. Але традыцыі гэтыя не памерлі. Іх працягвае ансамбль "Пазер'е", якім кіруе Анатоль Анатольевіч Собаль, дырэктар Пастаўскай музычнай школы. Ён увёў старадаўнія цымбалы ў навуцальны працэс, і ігру на народных цымбалах выкладае Ваўда Іванаўна Мацкевіч. А я прывезеныя запісы старэйшага пакалення расшыфравала і ў сябе навучыла цымбаліста іграць на старадаўніх цымбалах.

— **Дзякуй вам, Альбіна Васільеўна, за працу, за сапраўды настольную кнігу. Хоцьце, каб яе прэзентацыя адбылася і на вашай "другой радзіме", у Паставах, падчас традыцыйнага фесту народнай музыкі "Звіняць цымбалы і гармонік".**

Фота К. ДРОБАВА

згодліва ківаць галавой, а Казланогі церпіць фіяску. Гісторыя, што атэстуецца як "забавная" і "поўчальная", не падалася мне ні той, ні другой. На пытанне спявачкі ў фінале, ці ўсё зразумелі дзеці, зала і не падумала адгукнуцца. Меншшы сапраўды не зразумелі, ды і ў большых маглі быць праблемы. Немудрагелістаму сюжэту яўна не адпавядалі перакладныя архаічныя фразы, тыпу "она тебе не по чести", альбо "помолвлен с фарфоровой вазой" (пра кітайца). Для беднай вазы, якая пазначана сярод герояў, не знайшлося мо ніводнай рэплікі. Захаваўшы "літару" тэксту, пастаноўчык не здолеў расквецці сцэнічны твор новымі сюжэтнымі паваротамі і тым больш — здабыць з класікі сэнс, які быў бы сучасны светаўспрыманням рэальных, сённяшніх дзяцей.

І яшчэ: барані божа ўгледзець у дзеі ноткі фрывольнасці, аднак жа закаханасць — не самая актуальная для першакласнікаў тэма. Не ведаю, ці то сам Андэрсен быў у гэтым сэнсе заклапочаны, ці то дзіцячая літаратура Захаду пачыналася з куртуазных гісторый... У любым выпадку мой унук (які не ўпершыню ў лясным тэатры) увесь час пытаўся: "Баба, а калі панчэцца казка?"

Самым уцямным і змястоўным быў спектакль перад спектаклем — уступнае слова да маленькіх тэатраў, прамоўленае педагогам тэатра Аленай Соцкай. Тут было і адчуванне аўдыторыі, і веданне прадмета гаворкі, і нават артыстызм.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

ТЭАТР

"А ў выніку я застаўся..."

На пытанне: "як вы звычайна прадстаўляецеся?" — суразмоўца адказвае: "Я вельмі люблю называцца проста — Міколам Казачонкам..."

Мікола Казачонак скончыў Беларускаю акадэмію мастацтваў па спецыяльнасці "рэжысура народнага тэатра". У творчым багажы — сыграныя ролі, пастаўленыя спектаклі, вершы і п'есы (сярод пастаўленых — "Ноч", "Часны" сектар, "Зомбі, альбо Выратаванне").

— **Мікола, вашы намаганні заўважныя ў паэзіі, драматургіі, рэжысуры, акцёрскім майстэрстве. Кім вы сябе ў першую чаргу лічыце?**

— Мне цікавая любая творчая праца. Хоць тое, што пачаў пісаць, і пісанне дало пэўны плён, цяпер нават здзіўляе: пра гэта не марыў, не думаў. На пачатку былі праявіны замалёўкі, паданні, вершы, а потым і п'есы, п'ес ужо адзінаццаць. Вершаў, праўда, болей не пішу... Нехта сказаў, што пазт можа пісаць толькі да 38 гадоў. Мае 38 мінулі ўжо... Ды і няма ўнутранай патрэбы выяўляцца ў вершах. Яшчэ існуе аспект, так бы мовіць, рэалізацыі маёй творчасці. Не жапае ў мяне нахабства закідваць рэдакцыі вершамі ды патрабаваць, каб іх друкавалі. Не нашмат лепшае становішча і з п'есамі. Тры з іх пастаўленыя, а пра астатнія ўвогуле няшмат хто ведае.

— **Мо не надыйшоў час, каб нехта зацікавіўся і астатнімі?**

— Час — не суразны аргумент. Ёсць рэжысёры, якія б узяліся за пастаноўку маіх п'ес, але яны не маюць тэатра, дзе змоглі б гэта ажыццявіць. Тут усё залежыць ад тых, хто захапіў уладу ў мастацтве. А калі вы маеце на ўвазе час пастаўкі маёй смерці... (Смех.) Мне не трэба пасмяротная слава, лепш прыжыццёвыя грошы. Сапраўднае адхланне для мяне — акцёрская работа. Хоць працаваць акцёрам даводзіцца не так ужо і многа. Гадоў колькі таму працы было больш, на розных пляцоўках: і Дом літаратара, і палаты культуры, бібліятэкі, вучэльні, вулічныя святы. Цяпер усе бедныя і не маюць сродкаў дзеля правядзення мастацкіх імпрэз.

— **А вашы монаспектаклі?**

— Існуе ўнутраная патрэба выказацца па-акцёрску. Выказаўся ў пастаноўцы памяці Сяргея Палуяна. Цяпер яшчэ жывы спектакль "Здзічэлае рэха вясны" паводле пазмы Антаніны Хатэнкі, працтыі шымылівым болем Чарнобыля. Ёсць задума зрабіць монаспекталь альбо праграму гумарыстычнага кшталту. У кожнай акцёрскай рабоце працягваеш яшчэ адно жыццё, назалашаецца новы матэрыял, які можна выяўляць у іншай форме. Аднастайная праца можа стаць. А тут — п'есы, вершы, акцёрства — з'яўляецца разнастайнасць, якая падмацоўвае творца.

— **Давайце спынімся на вашых п'есах. Ужо пры першым знаёмстве з імі звяртаеш увагу на своеасаблівае спалучэнне прасторы і часу. Як вядома, драматургічныя каноны прадугледжваюць прысутнасць у**

творы завязкі, кульмінацыі, развязкі дзеяння. Зыходзячы з іх, вашыя драмы ўяўляюцца падоўжанай, расцягнутай развязкаю.

— Драматургічныя каноны мяне не вельмі вабяць. Больш цікавым уяўляецца самое гучанне п'есы, яе настрой, стан унутранай напружанасці маіх герояў, іхняя здольнасць да перабольшанага ўспрымання пачуццяў, жорсткая адкрытасць узаемаадносін. А потым ужо сама пабудова п'есы. Адзіні даволі вядомы рэжысёр сказаў, што мае п'есы трэба чытаць не з пачатку, а з канца.

— **Яшчэ адно агульнае назіранне. Вашыя героі, — як я разумею, вашыя любімыя героі, — здольныя на вялікае пачуццё — Каханне. Аднак урэшце яно для іх заканчваецца найвялікшым крахам.**

— Як звычайна. Любое каханне заканчваецца менавіта крахам. Але я не сцвярджаю, што вечнага кахання не існуе. Існуе.

— **Вашым п'есам уласціва характэрнае выяўленне прычынаў і вытокаў драматычнага дзеяння. Калі першыя выконваюць больш фармальную ролю, дык апошнія маюць сутнаснае значэнне.**

— Так. Бо прычына сама па сабе важнасці не мае. Выток жа закладзены ў самім чалавеку, у кожным чалавеку: і дабро, і зло, і подласць, і здольнасць ахвяравання... А што менавіта можа выклікаць праўленне таго ці іншага, ужо не сутасна. Галоўнае, што праўляецца. Бо самае агромністае пачынаецца з дробязі. Да таго ж у жыцці ўсё скіравана на раскіданне; усё і раскідваецца. Усё канчаецца смерцю. Якая прычына смерці — не важна. Я кажу не толькі пра фізічную смерць чалавека. Хоць усе праблемы знікаюць менавіта з надыходам смерці фізічнай.

— **Вы так успрымаеце жыццё?**

— А хіба ж гэта не так? Кожны чалавек памірае. Добры выраз давялося пачуць: "З гэтага жыцця яшчэ нішто жывым не сышоў".

— **У вашых п'есах адмысловае значэнне надаецца памяці. Яна нават уяўляецца адной з галоўных дзейных асобаў. Ці не так?**

— Гэта добра, калі так уяўляецца.

— **Нельга не адзначыць і характэрную фактуру вашых твораў. Ноч. Могілкі. Труна. Размовы пра лёс, накіраванне, рок. Вобразы-сімвалы: сіняя зямля, гнілая кроў...**

— Так. Гэта тое, што стварае гучанне п'есы. Колісь я быў вельмі захоплены беларускім фальклорам — там усё можна знайсці. Да таго ж мне нецікава абыходзіцца

толькі рэальнымі рэчамі, праўдай жыцця. Увогуле, для мяне пісаць п'есу — значыць выйсці з рэальнасці гэтага свету і перайсці ў сферу іншага існавання. Там іншы свет і святло, іншае паветра і ўспрыманне дзеяння. А калі там, у той сферы, будучы адбываецца такія ж падзеі, як і тут, дык навошта туды ісці?

— **Вашыя пераходы робяцца, здаецца, з выклікам.**

— Можа быць. Рэальнае жыццё настолькі стамае — яно канкрэтнае, вызначанае. Няхай хоць у свеце вобразным мае героі вытвараюць штосьці нязвычайнае. І неабавязкова гэта апраўдваць.

— **Вы чалавек адзінокі?**

— Не. На жаль, не. Хацеў бы быць адзінокім — не атрымліваецца. Вакол так цесна і так шмат людзей, што мне проста няма месца, каб пабыць адзінокім.

— **А ў натоўпе?**

— У натоўпе адзінокіх не бывае. У натоўпе адзінока ператвараецца ў часцінку натоўпу. Натоўп — найбольш жахлівае з'явішча, — даікускае. Адзінокім можна быць толькі ў народзе. Мае памкненні, надзеі практычна ўсе спраўдзіліся. Усё спраўдзілася, адбылося, а ў выніку я застаўся... без грунту пад нагамі.

— **Адзінаццаць п'ес не сталі грунтам?**

— Адзінаццаць п'ес — гэта таксама тое, што ўжо адбылося. І я не ведаю, ці будзе дванаццацятая...

З Міколам КАЗАЧОНКАМ гутарыла Ала САВІЦКАЯ

Фота Аляксандра КУШНЕРА

УРАЖАННІ

Згукі музыкі

Як зазвычай бывае, наведваючы цікавы канцэрт, захацеў я падзяліцца сваімі ўражаннямі з паважанымі чытачамі. У сталічнай філармоніі выступаў юбіляр — Акадэмічны сімфанічны аркестр, які сёлета святкуе сваё 70-годдзе. І, як я разумею, мусіць даць серыю канцэртаў, якія б засведчылі яго высокі прафесійны ўзровень.

Як мне здаецца (і не без прычыны), дасягненні аркестра толькі тады бываюць значымі і для ўсіх прыкметнымі, калі ім кіруе адзін дырыжор на працягу больш-менш значнага адрэзку часу. Нават самы лепшы калектыў, якімі б прафесійнымі ні былі яго музыканты, можа развівацца толькі ва ўмовах рэгулярнай метадычнай працы, якую робіць галоўны дырыжор: выбірае праграму, працуе над ёй і, нарэшце, дырыжыруе.

На тым нядаўнім канцэрце дырыжыраваў Генадзь Праватараў, а праграма складалася з "Іспанскага капрычо" М. Рымскага-Корсакава, сімфанічнай пазмы "Влтава" Б. Сметаны, уверчоры да оперы "Эўрыянты" К. М. Вебера, музыкі з балета "Дафніс і Хлоя" М. Равэля і канцэрта N 1 для фартэпіяна з аркестрам Ф. Шапэна. Я прыйшоў у філармонію дзеля таго, каб пачуць Шапэна ў выкананні Андрэя Паначэўнага. Тое, што вядома пра Андрэя-піяніста, дазваляе быць упэўненым, што прагучыць менавіта Шапэн. Апошні раз я чуў у ягоным выкананні творы Брамса і Шуберта: цяжка было зразумець, ці гэта філасафічнасць і сур'ёзнасць музыкі накладвае адбітак на выкананне, ці ўнутраны свет музыканта праецыруецца на творы, якія ён выконвае. Андрэй Паначэўны — сапраўдны музыкант. Таму ягонае выкананне заўсёды сінтэз гэтых абодвух фактараў.

І вось — я пачуў Андрэя быццам бы ўпер-

шыню. І мяне цікавіла не столькі музыка, колькі тое, як выканайца яе інтэрпрэтуе. Уявіце сабе: пасля першага аддзялення, цалкам аддадзенага сімфанічнай музыцы, рапць падаўся настолькі мяккім і пяшчотным, што слых проста адпачываў! Мала таго, што музыка Шапэна сама па сабе выклікае станоўчыя эмоцыі: яшчэ і творчая выканальніцкая манера піяніста прыцягвае да сябе пільную ўвагу і абуджае цэлы спектр вобразаў — ад лёгкай непрыкметнай журботы да яркіх і незалеж-

ных выказванняў. Кожны гук нібы зараджаны прыхаванай экспрэсіяй.

На працягу гучання шапэнаўскага Канцэрта выпявала яго трэцяя частка — энергетычны цэнтр твора. "Змагаючыся" з аркестрам, які нібы толькі і чакаў, каб вырвацца наперад, піяністу трэба было вытрымаць зададзены тэмп, не парушыць унутраную драматургію, каб фінал зрабіць сапраўдным завяршэннем развіцця музыкальнага матэрыялу. У параўнанні, напрыклад, з Санатай фа мінор Брамса, гэты Канцэрт не прэтэндуе на пабудаванне нейкай асабістай звышфіласофскай музычнай канцэпцыі. Тут справа ў гучы. Другая частка, асабліва яе апошняя трэць, — адзін з самых тонкіх прыкладаў валодання прыёмамі гучапісця. Я слухаў, як заварожаны, рапць, што гучаў пад пальцамі Андрэя Паначэўнага так, нібы мала-точкі стукалі па крышталёвых палачках. І дзіўвіўся: няўжо сярод нас ёсць чалавек, які ўмее рабіць тое, што да гэтага часу рабілі толькі знакамiтыя піяністы, і што я добра яго ведаю, што магу без асаблівых цяжкасцяў убачыць яго і пра што-небудзь запытацца? І, як бывае ва ўсіх эгаістаў, гэта так пацешыла маё самалюбства, што я нават увяў, быццам і сам маю да канцэрта нейкае дачыненне.

Але, на жаль, Андрэй выконваў не мой твор... Я пакуль яшчэ ў такім узросце, калі выкананне твораў знакамiтых музыкантаў ёсць гонар, і не наадварот. Скажу шчыра, я не хацеў бы іншага выканайца для маіх фартэпіянных твораў. Супрацоўнічаць з Андрэем Паначэўным было б для мяне заўсёды гонарам — як для музыканта, як для чалавека... Галоўнае, каб не падзялілі нас межы ды акіяны, бо тады было б страшна застацца жыць, ведаючы, што навокал няма сапраўдных Майстроў і нават Мастацтва. Божа, барані нас ад гэтага!

Георгій САСНОЎСКІ, кампазітар

На здымку: лаўрэат міжнародных конкурсаў Андрэй ПАНАЧЭЎНЫ.

ВІШНУЕМ!

І ЗВОНЯЦЬ ЗВАНЫ...

Івану КАНАНОВІЧУ — 60

Вясна. Надзея.
Вялікдзень.

5 мая ў памяшканні Мінскага мастацкага ліцэя пры Беларускай акадэміі мастацтваў адбылося адкрыццё рэспубліканскай выставы дзіцячай творчасці "Вясна. Надзея", прысвечаная вясне, абуджэнню прыроды і светламу святу Вялікадня. Арганізатары выставы — Беларускае экзархат пры ўдзеле Дэпартаменту знешніх сувязяў і Дзіцячая акадэмія мастацтваў пры Мінскім мастацкім ліцэі. Выстава праходзіла з благаслаўлення Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Уладзіміра Філарэта. Падобныя выставы арганізуюваліся ў ліцэі і раней, але гэтая ўпершыню — рэспубліканскага маштабу. Усе жадаючыя прыняць удзел у імпрэзе маглі звяртацца непасрэдна да арганізатараў. У выніку на конкурс было даслана каля 600 прац. З іх была адабрана 131 праца па рэспубліцы і 80 работ навучэнцаў ліцэя. На адкрыцці выставы прысутнічалі Мітрапаліт Панцэлеімон з Грэцыі, іерархах айцец Фёдар, прарэктар Беларускай акадэміі мастацтваў Б. Лазука, супрацоўнік Міністэрства адукацыі Е. Міхно, іншыя духоўныя і свецкія асобы. Старшынёй журы, якое вызначыла пераможцаў, быў народны мастак Беларусі У. Стальмашонак. Госці і арганізатары выставы падкрэслівалі, што іх уразіла духоўнасць дзяцей — аўтарамі малюнкаў, іх адчуванне роднасці са сваёй зямлёй. Адначасова нельга было не заўважыць, што падтрымка таленавітых дзяцей арганізавана ў рэгіёнах не лепшым чынам. Почасту дзецям няма куды звярнуцца ў пошуках умоў для творчага ўдасканалення. Музіцы, павінна існаваць урадавая праграма па падтрымцы юных мастакоў, да якой павінны далучыцца Міністэрства адукацыі і культуры.

Першыя месцы прысуджаны Арцэму Караткову, Дзянісу Дзядзюрову (школа-ліцэй N 26, г. Мінск), Вячаславу Чарняўскаму (школа N 1 г. Пружаны Брэсцкай вобласці). Журы адзначыла цікавыя працы, дасланыя Барысаўскай дзіцячай мастацкай школай, групай падоўжанага дня школы N 1 г. Пружаны.

Намеснік дырэктара ліцэя N 26 па мастацкім выхаванні Яўген Саковіч паведаміў пра планы Дзіцячай акадэміі мастацтваў пры ліцэі. Зараз рыхтуюцца незвычайная выстава — "Я люблю цябе, мой Мінск", мэта якой — абудзіць у дзецях жаданне ствараць прыгажосць вакол сябе, у штодзённым жыцці. На конкурс будуць прымацца праекты па ўпрыгожванні горада — афармленні вуліц, двароў, пад'ездаў, дамоў. Ідэю правядзення конкурсу падтрымаў кіраўнік адміністрацыі Цэнтральнага раёна Алег Палкоў. Працягваецца праца Дзіцячай акадэміі па праграме "Рэабілітацыя мастацтвам". У рамках гэтай праграмы па просьбе гарэдраўаддзела створана карцінная галерэя ў 1-й дзіцячай стаматалагічнай паліклініцы Цэнтральнага раёна і 2-й дзіцячай паліклініцы Цэнтральнага раёна. На чарзе — афармленне Гарадскога дзіцячага неўралогічнага дыспансера.

Мастацтва сапраўды здольнае лекаваць — і целы, і душы, асабліва дабратворны ўплыў яно аказвае на дзяцей. І самі дзеці — найлепшыя творцы выратавальнага, стваральнага мастацтва. У гэтым лёгка пераканацца, наведаўшы выставу "Вясна. Надзея". Выстава працуе ў памяшканні Мінскага мастацкага ліцэя па адрасе: вул. Камуністычная, 52.

Н. К.

Вяртаецца
Шагал...

11 літаграфій Марка Шагала падарыў віцебскаму музею мастака вядомы калекцыянер з Швейцарыі Гюнтэр Камацкі. І гэта не першы яго падарунак абласному центру.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БелТА

Як і большасць літаратараў, Іван Канановіч пачынаў сваю творчую біяграфію з жыццёвай школы. Хлопчык з капільскай вёсачкі Кукавічы, які спазнаў і ваенную галаднечу і смак нямецкага бізуна, пасталеў вельмі рана, бо да гэтага змушала жыццё. Намнога пазней ён скажа: "Празаік пазнаецца веданнем убачанага і перажытага". Гэтага ведання яму хапіла ўдасталі. Закончыўшы Вялікараёўскую сярэднюю школу, ён паступіў у Баранавіцкае вучылішча сельскай гаспадаркі. Атрымаў там прафесію трактарыста-машыніста і працаваў у Цімкавіцкай МТС, на цаліне. Пасля вайскавай службы (механік-радыст) вучыўся ў Мінскім ППТВ N 9, дзе атрымаў спецыяльнасць слесара. Затым — праца слесарам-рамонтнікам, інжынерам на Мінскім аўтазаводзе. Без адрыву ад вытворчасці закончыў факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў карэспандэнтам, загадчыкам аддзела, намеснікам рэдактара газеты "Аўтазаводец".

Трывалая рабочая загартоўка, чэпкая назіральнасць і любоў да слова збудзілі ў ім празаіка. Сваё першае апавяданне "Пераправа" І. Канановіч надрукаваў у 1975 годзе ў часопісе "Маладосць", адразу засведчыўшы, што ў літаратуру ідзе не выпадковы чалавек. Потым былі кнігі — "Заводскія святанні" (1981), "Цёплы камень" (1985), "Асобная зона" (1992), у якіх знайшлі адбітак рэаліі заводскага жыцця і стыхія чалавечых характараў, сямейных драм, бытавых калізій. Персанажы твораў празаіка — жывыя, рэальныя людзі, нашы сучаснікі.

У апавесці "Асобная зона" аўтар распрацоўвае так званую "вытворчую тэматыку", паклаўшы ў аснову твора няпростыя праблемы жыцця заводскага калектыву ва ўмовах адміністрацыйна-каманднай сістэмы. У свой час было даволі многа твораў на падобную тэму, дзе галоўная ўвага аўтараў канцэнтравалася вакол вытворчых праблем, зацягнутых камп'ютэрных схем, дзе героі падаляліся на станочных і адмоўных, як таго патрабавала жорсткае клішэ сацыялістычнага рэалізму. Такое размежаванне персанажаў на станочных і адмоўных, змагароў і кансерватараў у вырашэнні вытворчых праблем, засланяла лёсы людзей, іх сапраўдныя пачуцці, перажыванні. Усё гэта яшчэ даволі прыкметна заўважана ў ранніх апавесцях аўтара "Заводскія святанні", "Белы чыгун",

"Рамонтнік".

Але ўжо ў апавесці "Асобная зона" (і ў "Абвінавачанні ў забойстве") празаік пераадолеў звыклую схему і клішэ, адмовіўся ад паказу вытворча-тэхналагічных праблем заводскага калектыву, ад заезджанага ў літаратуры схематызму ў аналізе жыццёвых з'яў — ён засяродзіў увагу на чалавечых лёсах, характарах, сацыяльных канфліктах.

Заводскі калектыў, на фоне якога развіваецца дзеянне ў "Асобнай зоне", празаік паказвае цераз прызму застойнага часу, даволі глыбока аналізуе сацыяльныя канфлікты і трагічныя лёсы герояў — ахвяр нашага ладу. Трагічны лёс спасцігае галоўную геранію апавесці, былую прафсаюзнаю актывістку Люську Арціменю, завадатарку розных грамадскіх мерапрыемстваў, якія траха не штодня завяршаліся супольнымі гулянкамі ў "зялёнай" зоне. Яна спрабуе вырвацца з гэтых страшных цяжароў, пратэставаць, разумяючы, што ўсяму гэтаму надыдзе немінучы канец. Але адладжаная дзесяцігоддзямі сістэма трывала трымае яе ў сваім палоне. Пратэстуючы ў душы, змагаючыся з няўдалым каханнем да Мамантава, Люська паступова співаецца, траціць аўтарытэт і пасаду, нажывае невылечную хваробу і канчае жыццё самагубствам.

Сістэма, як асфальтавы валок, бязлітасна трушчыць і лёсы іншых герояў. Непрыкметна распадаецца яшчэ нядаўна ўзорна-паказальная рабочая дынастыя Арціменяў. Пакутліва перажываюць за няўдалы лёс сваёй нявесткі старыя Арцімені. Нялёгкі лёс спасцігае іх сыноў Ягора, Пятра, старэйшую нявестку Валу і ўнука Ігара. Сістэма няўмольна знішчае нават сваіх творцаў. Гэта тымчасова даволі дакладна выпісаны празаікам вобразаў Мамантава і Чудакоеўскага, лёс якіх складаецца таксама трагічна.

Невялікая па памерах апавесць "Абвінавачанне ў забойстве" з'яўляецца як бы лагічным працягам распачатай у папярэдняй апавесці тэмы. Празаік на прыкладзе работы заводскай газеты даволі выразна перадае гнятлівую атмасферу жыцця нашага грамадства ў гады сталіншчыны і застою. Нязвыкла складаецца лёс таленавітых журналістаў Шуры Гарыўскай, Севы Дабрынеўскага ды іншых супрацоўнікаў. Талент журналістаў траціцца не па прызначэнні. Супрацоўнікі вымушаны пісаць ухвальныя оды, мітынговыя прамо-

вы, дэкларацыі. Гэта ў галоўных герояў апавесці выклікае душэўны пратэст. Кожны спрабуе знайсці выйсце з тупіка, ды не кожнаму гэта ўдаецца.

Апавяданні Івана Канановіча, якія друкаваліся ў часопісах "Полымя", "Маладосць", штотыднёвіку "ЛіМ", прысвечаны таксама вострым сацыяльным праблемам і канфліктам. У іх гучыць тэма адказнасці чалавека перад самім сабою і перад грамадствам.

Асобна хочацца сказаць пра новыя апавесці пісьменніка "Майдан" і "Старыя званы", напоўненыя болей і пачуццём адказнасці за трагізм нашага часу, пазначанага чорнай пячаткай Чарнобыля, нашай духоўнай глухатой і слепатой. Апавесць-быль "Майдан" — гэта плач душы па забурджаных радзінных адышоўшых у нябыт мястэчках, вёсках, вёскачках. У ёй — нявыдуманая праўда той страшнай суднай ночы і нявыдуманая героі. У "Старых званях" пісьменнік падымае тэму духоўнага Чарнобыля.

Востры псіхалагізм, напружаны драматызм, філасофскія абагульненні, якімі насычаны новыя творы Івана Канановіча, сведчаць пра тое, што пісьменнік увайшоў у пару сваёй творчай сталасці.

Кастусь ЖУК

РЭПЛІКА

Двайны стандарт — ці за якія грахі?

Са студэнцкіх гадоў сачу за творчасцю народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча. У сваёй дамашняй бібліятэцы маю шмат яго кніжак. Наогул лічу, што і я — паэт, і я навуковец, як публіцыст, і як дераклячык Ніл Сямёнавіч заслужана займае пачэснае месца выдатнага творца сучаснай літаратуры. Ён вядомы не толькі ў нас, але і далёка за межамі нашай краіны.

Увогуле я неаб'якавы да беларускай літаратуры і таму з нецярпеннем чакаю выхаду ў свет кожнага новага тома Беларускай Энцыклапедыі, бо дзе я не ў ёй можна даведацца пра жыццё і творчую дзейнасць асоб, якія цябе цікавяць. У прыватнасці якраз у пятым томе змешчаны артыкул пра Ніла Гілевіча.

Павінен адзначыць, што ў артыкуле даволі падрабязна асвятляецца жыццёвы шлях паэта, яго грамадская дзейнасць, названыя кнігі яго вершаў і пазм, навуковыя працы, зборнікі публіцыстыкі. Але, на вялікі жаль, перачытаўшы артыкул бачу, што інфармацыя пра яго ўсё ж такі вельмі няпоўная.

Па-першае, Ніл Гілевіч усё жыццё, з маладых гадоў піша гумар і сатыру (ды якую сатыру!). У мяне на паліцы стаяць каля дзесяці кніг гэтага профілю. "Званковы валец", "Да новых венікаў", "Ці грэх, ці два", "Русалка на Нарачы", "Як я вучыўся жыць", "Кантора", "Дыялог на хаду" і інш. Але чамусьці ні адна з іх не названа ні ў артыкуле, ні ў бібліяграфіі.

Ніл Гілевіч, як вядома, усё свядомае жыццё піша вершы, пазмы, казкі для дзяцей, выдаў для іх некалькі цікавых зборнікаў, якія чыталі яшчэ мае дзеці, а цяпер чытаюць унукі: "Сцяжок на мацэ", "Сіні цалік, сіні дом", "Зялёны востраў", "Дождж-грыбавік", "Загадкі", "Калі рана ўстанеш", "Добры чалавек" — і каб хоць адзін быў названы ў

артыкуле! Хоць бы дзеля прыліку! Ніводны!

Уразіў мяне і падыход рэдакцыі энцыклапедыі да асвятлення творчасці Н. Гілевіча як перакладчыка. Зноў жа магу сказаць, што ў мяне на паліцы стаяць каля дзесяці кніг сусветна вядомых паэтаў і пісьменнікаў у перакладах Ніла Гілевіча. У прыватнасці: О. Жупанчыча "У вечным дзозры", Н. Валцарава "Песня пра чалавека", Н. Радзееўскага "Цвіціце зёлкі, травы, дрэвы", І. Джагарова "Зямля — як чалавечая далонь", Л. Леўчава "Мелодыя для флейты", раман С. Даскалава "Свая зямля", яго ж зборнік апавяданняў "Любча-безбілетнік", апавесць П. Вельмінава "Сляды застаюцца". Ні адно з гэтых выданняў не ўспомнена! На мой погляд, заслугоўваюць быць адзначанымі і пераклады выдатных твораў драматургіі: М. Эрдмана "Самазабойца", В. Шукшына "Энергічныя людзі", А. Вампілава "Правінцыйныя анекдоты" (усе былі пастаўлены ў Акадэмічным тэатры імя Я. Коласа), п'есы М. Стэльмаха, Л. Касіля, якія ставіліся ў Тэатры юнага гледача.

Чытаю ў артыкуле пра Н. Г.: "Пераклаў... паасобныя творы югаслаўскіх паэтаў". І усё. Міжволі ўнікае пытанне, а за якія ж заслугі ён атрымаў такую высокую дзяржаўную ўзнагароду — ордэн Югаслаўскай Зоркі са стужкай. А вось за што: Ніл Гілевіч даў беларускім чытачам анталогію класічнай і сучаснай славенскай паэзіі "Маці мая Славенія" (сорак чатыры паэты), анталогію сучаснай паэзіі сербаў, харватаў, чарнагорцаў, баснійцаў "Па камянях, які па зорачаў", анталогію паэтычнага зборніка казак народаў Югаславіі "Ці страшны страх", ужо названую кнігу вялікага славенца О. Жупанчыча "У вечным дзозры". Ні адно з гэтых выданняў у артыкуле не названа. Ды і з украінскай паэзіі пераклаў не проста

паасобныя творы, а добрую сотню вершаў Т. Шаўчэнкі, Л. Украінкі, М. Рылскага, Д. Паўлычкі, П. Варанька, І. Драча, Т. Каламіец, Д. Білкіса і іншых, а таксама цэлую кнігу паэзіі для дзяцей Т. Каламіец "Цар гарох". І зноў жа пра гэта ні слова.

Падарыў беларускім дзецям кнігу перакладаў, "Чарадзеіны ліхтарык — анталогію дзіцячай балгарскай паэзіі. Напісаў і апублікаваў манаграфію пра сучасную балгарскую паэзію "Верная вялікім заветам" (1977г.), якую высока ацанілі, пераклалі і выдалі ў Балгарыі. І гэта ўсё таксама чамусьці не названа.

Магчыма, я і не надаў бы гэтаму асаблівага значэння, калі б не перачытаў у выпушчаных тамах энцыклапедыі артыкулы пра іншых вядомых беларускіх пісьменнікаў такіх, як (назваваю, зразумела, толькі жывых — дай ім Бог здароўя!): Э. Агняцет, Л. Арабей, М. Арочка, М. Аўрамчык, Р. Барадулін, Р. Баравікова, Д. Бічэль-Загнетава, Я. Брыль, Г. Бураўкін, А. Васілевіч, В. Вярба, А. Вярцінскі, М. Гіль, С. Грахоўскі і іншых. У артыкулах пра кожнага з іх, мне здаецца, пералічана усё, што імі напісана. Калі нават выдаў адну кнігу сатыры, ці адзін зборнік для дзяцей — яны названы. Калі пераклаў ці кнігу паэзіі ці раман або апавесць, ці п'есу (нават у сааўтарстве) яны названы.

Дык чаму ж да Н. Гілевіча ў энцыклапедыі іншы падыход? За якія ж такія грахі?

Я не ведаю той "кухні", дзе рыхтуюцца артыкулы пра вядомых людзей Беларусі, але вельмі сумна, што там адсутнічае адзіны падыход да асвятлення іх жыцця і творчасці.

Шаноўнаму! Тым, хто гэта зрабіў у адносінах да народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча, хачу сказаць, што яму асабіста, як я думаю, гэты гонар не вельмі патрэбен, яго яму хапае. Галоўнае другое — калі даецца інфармацыя, дык паважайце энцыклапедычную навуку, аўтарытэт інфармацыйнага выдання: Паважайце чытачоў Беларускай Энцыклапедыі! Хацелася б спадзявацца, што ў наступных тамах энцыклапедыі такога дваінога стандарту не будзе.

Яўген СТАСЕВІЧ,
кандыдат эканамічных навук

Ён быў з тых слаўных рыцараў беларускага нацыянальнага Адраджэння, якія апошнімі вяртаюцца ў нашу абкрадзеную гістарычную і культурную традыцыю. Бальшавікі помсцілі яму пры жыцці за ахвярную службу Беларусі. Помсцілі і пасля пакутнай смерці, замучыўшы яго ў сібірскім ГУЛАГу. Помсцілі нават пасля хрушчоўскай "адлігі" (1956—1964) — інфармацыйнай блакадай, замоўчваннем самога імя Адама Станкевіча: яно пакуль што не трапіла ні ў адно энцыклапедычнае выданне. Бальшавікі-чарнасоценцы не могуць дараваць яму трох рэчаў: беларускага патрыятызму, беларускага каталіцтва і службы Маці-Радзіме ў трагічныя 1939—1945 гады.

Але судзіць за каталіцтва і патрыятызм было няёмка нават бальшавікам. Яны прыдумалі здзелківае абвінавачванне: поруч з "антысавецкай прапагандай" (вядомы 58-ы артыкул крымінальнага кодэкса РСФСР) Станкевічу інкрымінаваўся шпіянаж на карысць Японіі. Прысуд адбыўся 31 жніўня 1949 г., а 14 снежня таго ж года пакутнік за Беларусь памёр. Вось даведка МУС СССР, выдадзеная Беларускаму музею гісторыі рэлігіі (Гродна) у 1990 годзе: "Сообщаю, что по учетам ИЧ УВД есть Станкевич Адам Викентьевич, 1891 г. рождения, осужден Особым Советом МГБ СССР 31. VIII. 1949 г. по ст. 58 УК РСФСР на 25 лет лишения свободы. Умер 4. XII. 1949 г. от ожирения сердца. Похоронен на кладбище Озерлага вблизи дер. Шевченко Тайшетского района, могила 3—43. Начальник отдела В. В. Пятница".

Рыцар Адраджэння, альбо Духоўны заповіт Адама Станкевіча

Уладзімір КОНАН

Творча-навуковая спадчына А. Станкевіча шматгранная, ахоплівае гісторыю Беларусі і нацыянальнай культуры, беларускі нацыянальна-вызваленчы і хрысціянскі рух, літаратуразнаўства, тэалогію, касцельнае мастацтва, шматтэмную публіцыстыку. Ён — аўтар дзевятнаццаці кніг і брашур, каля дзвюх тысяч артыкулаў, нататкаў, не заўсёды падпісаных, шматлікіх рэдакцыйных матэрыялаў у штотыднёвіку "Крыніца", часопісе "Хрысціянская думка" і іншых выданнях. Сярод іх — манаграфія "Родная мова ў сьвятынях" (Вільня, 1929), "Да гісторыі беларускага палітычнага вызвалення" (Вільня, 1934), "Беларускі хрысціянскі рух" (Вільня, 1939), "Хрысціянства і беларускі народ: Спроба сінтэзы" (Вільня, 1940), брашур "Доктар Францішак Скарына першы друкар беларускі: 1525—1925" (Вільня, 1925), "Вітаўт Вялікі і беларусы" (Вільня, 1930), "Беларуская мова ў школах Беларусі XVI і XVII ст." (Вільня, 1928), "Францішак Багушэвіч. Яго жыццё і творчасць" (Вільня, 1930), "Прафесар Браніслаў Эпімах-Шыпіла: З яго жыцця і працы" (Вільня, 1934), "Магнушэўскі. Паўлюк Багрым. Баброўскі" (Вільня, 1937), "Казімер Сваяк. Нарысы аб яго ідэалогіі" (Вільня, 1931), "З жыцця і дзейнасці Казімера Сваяка" (Вільня, 1936), "Міхал Забэйда-Суміцкі і беларуская народная песня" (Вільня, 1938), "На сьвята маткі" (Вільня, 1940). А яшчэ былі ўнікальны ў беларускай багаслоўскай літаратуры зборнік "Божае Слова. Лекцыі, званзілі і прамовы на нядзелі і сьвяты" (Львоў—Вільня, 1938), "Беларускі календар Крыніца на 1920 год" (Вільня, 1919), былі яшчэ шматлікія артыкулы ў газеце "Крыніца" (1917—1940) і часопісе "Хрысціянская думка" (1928—1939), заснавальнікам і адным з рэдактараў, а найбольш аўтарам якіх быў А. Станкевіч. Друкаваўся ён і ў іншых выданнях Заходняй Беларусі, найбольш у часопісе "Калосы" (1935—1939).

Мая задача — пазнаёміць чытача з апошнімі, нідзе не надрукаванымі рукапісамі Адама Станкевіча, яго заповітам і праектам беларусізацыі касцёла, напісанымі ў 1944—1949гг. напярэдадні сваёй Галгофы ў бальшавіцкім ГУЛАГу. У якасці прадмовы да гэтага нарыса прапануюцца кароткая біяграфічная даведка пакутніка за беларускую ідэю.

Адам Станкевіч нарадзіўся 24 снежня (па ст. стылі) 1891 года ў вёсцы Арляняты Крэўскай воласці Ашмянскага павета. З гэтых Арлянятаў вылецелі аж тры Станкевічы — выдатныя беларускія дзеячы: Адам, Ян і Станіслаў. Тры арлы з аднаго гнязда! Адам Станкевіч, сын селяніна-паўвалочніка Вінецнта і сялянкі Антаніны з роду Дасюкевічаў, каталікаў з колішніх уніятаў. З дзяцінства памагаў па гаспадарцы, а зімою вучыўся ў вясковых "дарэктараў". Паступіў спачатку ў праваслаўную царкоўна-прыходскую школу (Баруны), пазней перавёўся ў народную школу пры Гальшанскім касцёле (1902—1904), закончыў Ашмянскае гарадское вучылішча (1904—1908), пасля падрыхтоўкі ў прыватных настаўнікаў паступіў у Віленскую каталіцкую духоўную семінарыю (1910—1914). Там далучыўся да беларускага культурна-нацыянальнага руху пад уплывам "Нашай Нівы" (1906—1915).

Як беларускі дзеяч, даследчык і пісьменнік, змагар за беларусізацыю касцёла сфарміраваўся ў Пецярбургскай каталіцкай духоўнай акадэміі (1914—1918) пад уплывам сваіх папярэднікаў па гэтай акадэміі, таксама выдатных беларускіх ксяндзоў (А. Цікота, П. Пякарскі, В. Гадлеўскі), і найперш у гуртку прафесара Браніслава Эпімах-Шыпілы. Там жа пасвечаны ў ксяндзы, здаў экзамены і абараніў тэзісы на кандыдата багаслоўя, рыхтаваў магістарскую дысертацыю "Вучэнне св. Тамаша Аквітанскага пра сям'ю ў параўнанні з сучаснай тэорыяй вольнага саюзу". Але цалкам захоплены актуальнымі праблемамі нацыянальнага адраджэння, страціў цікавасць да гэтай тэмы, застаўся ў званні кандыдата багаслоўя. Супрацоўнічаў у "Нашай Ніве", "Светачы", "Дзяніцы", "Гомане". З 1917 года пачаў сваю касцельна-асветніцкую і пастырскую дзейнасць спачатку ў Дзісенскім, пазней у Віленскім Свята-Мікольскім і іншых касцёлах.

А. Станкевіч быў сярод першых ксяндзоў, якія пачалі беларусізацыю касцёла — гаварылі казанні і праводзілі дадатковую службу па-беларуску. У 1917 годзе ксяндз Станкевіч — адзін з заснавальнікаў Хрысціянска-Дэмакратычнай злучнасці (ХДЗ), пазней пераўтворанай у партыю Беларуска-Хрысціянская Дэмакратыя (БХД). У 1927 годзе ён заснаваў і выдаваў часопіс "Хрысціянская думка", дзе друкаваўся яго шматлікія творы. Сем гадоў (1922—1928) быў паслом Сейма Рэспублікі Польскай ад беларускага народа, адным з кіраўнікоў Беларускага пасольскага клуба (1922—1930), Беларускага нацыянальнага камітэта (1921—1938), Таварыства беларускай школы (1921—1937), Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры (1926—1936), духоўным кіраўніком Беларускага студэнцкага саюза (1930—1939, з 1935 г. пад назваю Беларускае студэнцкае таварыства імя Ф. Скарыны).

Шмат працаваў на ніве нацыянальнай адукацыі ў Заходняй Беларусі, быў пэўны час дырэктарам Віленскай беларускай гімназіі (1919—1944). У Беларусі пад нямецкай акупацыяй поруч з касцельнай службай быў адным з ініцыятараў адраджэння беларускай школы ў роднай мове. Яго дзейнасць гэтага перыяду яшчэ не даследавана. Захаваўся рарытэт — нідзе не зарэгістраваная кніжачка (31 старонка): "Патрабнейшыя выняты з Рытуала. На беларускую мову пераклаў і выдаў кс. Ад. Станкевіч". Вільнюс, 1943.

Пасля заняцця Вільні савецкай арміяй А. Станкевіч быў узяты пад пільны нагляд. Захаваўся кароткі пратакол вобшыку ў ягонай кватэры 22 траўня 1941 года, у якім запісаны: узяты пашпарт, асабістая пераліска і кнігі. Другая "сустрэча" адбылася ў канцы 1944 года, адразу пасля заняцця савецкай арміяй Вільні: А. Станкевіча арыштавалі, часова вызвалілі. Урэшце, справа закончылася 25-гадовай катаргай — тагачасным "эквівалентам" смяротнай казні.

Ад нямецкай акупацыі (1941—1944) да Галгофы ў расійскай глыбінцы (1949 г.) было мала што вядома пра жыццё рыцара беларускай ідэі, пакуль не адкрылася для даследчыкаў вельмі каштоўная частка яго рукапіс-

най спадчыны. У нацыянальным архіве-музеі літаратуры і мастацтва Рэспублікі Беларусь захваліся фрагменты былога Беларускага музея імя Івана Луцкевіча. Сярод іх — пераліска Адама Станкевіча са сваімі супрацоўнікамі і, верагодна, ягоны рэферат "Беларуская нацыянальная меншасць у Польшчы" — (машынапісны тэкст на нямецкай мове, 1936 год, 42 лісты). У апошнім дакуменце аўтар папулярна растлумачыў еўрапейскай грамадскасці, хто такія беларусы і Беларусь, чаму яны аказаліся "меншасцю", хоць паводле сваёй многавяковай гісторыі і культуры заслугуюць на аднаўленне незалежнай дзяржавы.

Сёння варты пахваліць дырэкцыю Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі Беларусі: дваццаць пяць гадоў таму назад, калі спадчына Станкевіча была замкнёна ў спецфондах, бібліятэка набыла ў сваячкі пісьменніка Марыі Штуртовіч захаваны асабісты ягоны архіў, сярод якога незакончаны і нідзе не апублі-

грамдскія абавязкі, адсюль лагічна вынікаюць яе правы на прадстаўніцтва ў парламенце, на ўрадавыя пасады, на школу ў роднай мове.

3. "Па прыродзе рэчаў да развіцця і культуры імкнуцца як людскія арганізмы (асобы), так і асобы грамадскія, у прыватнасці асобы-нацыі". Бо самаразвіццё ёсць натуральны інстынкт кожнага народа.

4. У полі зроку маралі зло ёсць усякі непамерны, нічым не абмежаваны згаізм як адзінакавай асобы, так зборнай людскай асобы — грамадскага класа, народа, дзяржавы. Недапушчальна эксплуатацыя як у адносінах паміж людзьмі, так і ў міжнацыянальных адносінах.

5. Для адраджэння сваёй нацыянальнай самабытнасці, развіцця сваёй культуры і гарантыі сваіх грамадзянскіх правоў нацыянальна-меншасці маюць права на аўтаномію.

6. Найвялікшай маральнай каштоўнасцю ёсць мір паміж народамі і дзяржавамі, а найвялікшым злом і амаральнасцю ёсць вайна. Але мір у Еўропе не будзе трывалым, пакуль 40 мільёнаў нацыянальных меншасцяў, усвядоміўшых сваё ўласнае асаблівасці і свае мэты, часта пазбаўлены сваіх элементарных правоў.

7. "Права на ўласную мову, рэлігію, культуру і аўтаномію кожнай нацыянальна-меншасці вынікае не толькі з натуральнай агульналюдскай зыкі, але таксама з зыкі хрысціянскай, якая ў дадзеным выпадку дакладна выявілася ў вядомым афарызме: *suum cuique* (кожнаму сваё. — У. К.) [...] Маральная аснова хрысціянскай навукі аб правах нацыянальна-культурных меншасцяў грунтуецца на пазнанні, паглыбленні і сцвярджанні людскай асобы як найважнейшага і адзінага сродку грамадскага прагрэсу і культуры". Адносіны Хрысціянства да чалавечай асобы не адмаўляюць у ёй нічога прыроджанага, тым больш яе нацыянальна-асаблівасці і самабытнасці. Хрысціянства толькі іх апрацоўвае і ўдасканальвае. "Бо кожная народнасць у светлай хрысціянскай навукі ёсць матэрыял не для нішчэння, а для тварэння культурных каштоўнасцяў. Права нацыянальных меншасцяў вынікаюць не толькі з хрысціянскай зыкі, але таксама з Хрыстовага наказу апостала ("Дык ідзеце, навучайце ўсе народы...", Мф. 28:19), з факта дароў Святога Духа (Дзеі 2:1-12).

Тры наступныя рукапісы А. Станкевіча з гэтага ж фонду акадэмічнай бібліятэкі ёсць комплекснае — гісторыка-культурнае, тэалагічнае і грамадска-палітычнае — абрунтаванне неабходнасці беларусізацыі касцёла ў пасляваеннай аб'яднанай Беларусі, прапрацоўка эфектыўных і па-хрысціянску гуманых метадаў уключэння яго ў кантэксце Беларускай нацыянальнай культуры. Усе рукапісы — аўтографы, напісаныя чорным чарнілам з праўкамі рукою аўтара, часткова на лістках бланкета, шэптка ў клетку, а найбольш — на адваротным баку бланкаў Упраўлення кніжнага гандлю Дзяржаўнага выдавецтва БССР (Віленскі аддзел).

Першы дакумент называецца "Праблема каталіцкага касцёла ў БССР" (лісты 1—10) напісаны па-беларуску ў форме дзевяці тэзісаў, датаваны алукам: Вільня, 25. X. 44г. Высновы і прапановы разлічаны на ўвагу савецкіх урадаўцаў, накіраваны супраць польскай рэлігійнай, моўнай і культуртэргерскай экспансіі ў Беларусь: "Каталіцтва ў Беларусі, — кажа А. Станкевіч, — ад самага пачатку яго тут паяўлення сталася сапраўды "польскай" верай. Не дзіва, што і сянна тут многія гэтак называюць. Польскія палітыкі заўсёды клапаціліся старанна, каб каталіцтва ў Беларусі было не ўніверсальным, як паказвае яго сам назоў, але выключна польскім, і сапраўды, каталіцкі касцёл у Беларусі заўсёды быў прыладай польскай палітыкі. Але з гэтага не вынікае, што ўсе католікі ў Беларусі палякі. Не. Палякам праз Касцёл і іншымі дарогамі ўдалося спаланізаваць толькі значныя % [працэнт. — У. К.] беларускага народа [...]. Агулам жа беларускі народ застаўся верным сваёй мове, звычайна, сваёй нацыянальнасці".

Ад гісторыі беларускі ксяндз-патрыёт пераходзіць да тагачаснай палітычнай і рэлігійнай сітуацыі. "Палякі каталікоў-беларусаў з сваіх абоймаў не выпускалі ніколі. Асабліва "чула" яны імі апекаваліся падчас Версальскай Польшчы. Беларускай мовы ў Касцёле не дапускалі, а жадаючых гэтага прыхажан і ксяндзоў садзілі ў астрогі і выганялі ў ссылікі". Аўтар прыводзіць прыклады гэтай дыскрымінацыі, ужо вядомыя з папярэдніх ягоных твораў. Дарэчы, зазначае ён, той жа біскуп Ялбжыкоўскі, ініцыятар гэтых праследаванняў, і сёння застаўся арцыбіскупам віленскім, праводзіць тую ж палітыку ў вызваленай ад нямецкіх фашыстаў Беларусі, "мае ад Папы ўладу не толькі на (Працяг на стар. 14—15)

каваныя творы, аналітычныя запіскі, накіраваныя савецкім уладам, чарнавікі вядомых даследаванняў, пераліска, дзённікі, іншыя аўтабіяграфічныя матэрыялы і фатаграфіі. Найбольш каштоўнымі для майго нарыса аказаліся чатыры старанна апрацаваныя рэфераты, альбо аналітычныя запіскі.

Рэферат "Этычныя асновы народных і культурных правоў нацыянальных меншасцяў" (5 машынапісных старонак на польскай мове). На першай старонцы ёсць аўтограф-подпіс Адама Станкевіча, на апошняй — пазначана дата і месца: Вільня, 8. V. [19].37г. З прадымовы да рэферата вынікае, што аўтар выступаў як прадстаўнік Беларускага Нацыянальнага Камітэта ў Вільні (пераемнік Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыі, БХД) на Кангрэсе нацыянальных меншасцяў. Далей прапануе кароткую даведку пра беларусаў: іх у сваёй радзіме і расцярушанні каля 12 мільёнаў, 5 млн. пражываюць у БССР, 2,5 млн. у тагачаснай Польшчы, каля 100 тысяч у Літве. Беларускі народ спрадвеку жыве ў Беларусі і толькі пасля яе раздзелу паміж Расіяй і Польшчай выступае ў апошняй як "меншасць" у дацьненні да польскай пануючай нацыі. Вось ужо пяцьдзесят гадоў, кажа аўтар, як беларусы змагаюцца за адраджэнне сваёй дзяржаўнасці і культуры, маюць для гэтага ўсе боскія і людскія, зычныя і палітычныя падставы. Сутнасць іх А. Станкевіч выклаў у форме аргументаваных тэзісаў, яны лаканічна зводзяцца да наступнага.

1. Кожны народ паводле натуральнага права можа і павінен захоўваць і развіваць сваю нацыянальную адметнасць, выяўленую ў мове, рэлігіі, культуры, побыце. Нацыянальная меншасць мае падставы дамагацца ад дзяржавы, у складзе якой яна пражывае, каб дзяржаўныя ўлады гарантавалі ім свабоднае карыстанне роднай мовай у школе, судзе, у дзяржаўных установах, у грамадскім жыцці наогул.

2. "Нацыянальныя меншасці па прыродзе самой маюць роўныя грамадскія правы з пануючай нацыяй". Нацыянальная меншасць як частка дзяржавы выконвае ўсе

Кірыла-Мяфодзіеўскія Чытанні

Вось ужо чацвёрты год запар факультэт тэалогіі Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта праводзіць традыцыйныя майскія Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні. Сёлета яны будуць арганізаваны 24—26 мая пры садзеланні Беларускага рэспубліканскага хрысціянскага адукацыйнага фонду. Багаслоўскую канферэнцыю адкрые Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі, патрыярх усяя Беларусі Філарэт, які з'яўляецца дэканам факультэта тэалогіі і адначасова прэзідэнтам хрысціянскага адукацыйнага фонду. У ёй возьмуць удзел спецыялісты ў галіне багаслоўя і гісторыі царквы з Беларусі, Расіі, Чэхіі і Польшчы. Чакаецца прыезд прадстаўнікоў з Маскоўскага біблейскага багаслоўскага інстытута св. ап. Андрэя, Санкт-Пецярбургскай духоўнай семінарыі, Расійскага праваслаўнага ўніверсітэта, Інстытута ўсходназнаўства і Інстытута філасофіі Расійскай Акадэміі навук, Рыжскага дзяржаўнага ўніверсітэта, Праваслаўнай духоўнай семінарыі ў Варшаве. Выступяць з дакладамі і паведамленнямі выкладчыкі і супрацоўнікі факультэта тэалогіі ЕГУ, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Інстытута гісторыі НАН РБ, Беларускай акадэміі мастацтваў, Беларускага рэстаўрацыйна-праектнага інстытута, Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, Беларускага дзяржаўнага педагагічнага інстытута, а таксама Гомельскага, Гродзенскага і Магілёўскага дзяржаўных ўніверсітэтаў.

Маючая адбыцца канферэнцыя знамянальная тым, што яна прысвечана будучаму 2000-годдзю хрысціянства і ўключана ў спіс падзей па яго святкаванні. Акрамя таго, яна пройдзе напярэдадні візіту Яго Свяцейштва Патрыярха Усяя Русі Алексія II на Беларусь, які адбудзецца ў чэрвені гэтага года ў сувязі са святкаваннем 825-годдзя з дня канчыны прападобнай Еўфрасініі Полацкай.

У дні правядзення Кірыла-Мяфодзіеўскіх чытанняў на факультэце тэалогіі Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта і ў памяшканні бібліятэкі Інстытута культуры будзе адкрыта выстава кніг багаслоўскай і рэлігійна-філасофскай літаратуры. Пасля канферэнцыі яна будзе перамяшчана ў Нацыянальную бібліятэку.

А. ІВАНОВА

Педагог і даследчык

Лёсам Аляксею Рубцову (1923—1963) наканавана было нядоўгае жыццё, ягоная зорка рана згасла. Але літаратуразнавец А. Рубцоў вызначыў патрабавальнасцю да сябе, мэтанакіраванасцю, добрасумленымі адносінамі да працы, адкрытасцю душы, чуласцю і спагадаю да калег, добразычлівай увагай да студэнтаў.

Ён быў руплівым працаўніком на асветніцкай ніве. Любоўю да настаўніцкай працы перадала яму ад бацькоў — выкладчыкаў мінскіх школ. Ад іх жа — любоўю да кнігі, мастацкага слова.

Сярэдняю школу А. Рубцоў закончыў напярэдадні вайны. У акупаваным Мінску быў міквольным сведкам зверскіх злачынстваў захопнікаў. З лета 1944 па лета 1946 года служыў у Чырвонай Арміі, прымуў удзел у баях на тэрыторыі Польшчы, Германіі і Чэхаславакіі. Пасля вайны працягаў службу ў Аўстрыі і Венгрыі.

Яшчэ ў 1945 годзе А. Рубцоў паступіў завочна на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, а пасля мабілізацыі перавёўся на стаяцянар.

Вучыўся выдатна, быў пакінуты ў аспірантуры. Абараніў кандыдацкую дысертацыю "Драматыя Кандрата Крапівы". У 1952—54 гадах працаваў у Бабруйскім настаўніцкім інстытуце, а з 1954 — у Брэсцкім педагагічным інстытуце, дзе з 1955 года загадаў кафедрай рускай літаратуры. У 1960 годзе А. Рубцову было нададзена вучонае званне дацэнта. На высокім навукова-метадычным узроўні ён чытаў лекцыі і праводзіў практычныя заняткі па рускай і замежнай літаратурах.

Свае творчыя інтарэсы А. Рубцоў засяродзіў на вывучэнні драматургіі. Яго асноўная праца "З гісторыі рускай драматургіі канца XIX — пачатку XX стагоддзя" (ч. 1, 2; 1960, 1962) была прысвечана разгляду своеасаблівага драматычных талентаў рускіх пісьменнікаў "срэбранага веку" П. Андрэева, А. Купрына, А. Талстога, У. Неміровіча-Данчанкі і інш., іх укладу ва ўзбагачэнне рускай сцэны.

У 1968 годзе выйшла з друку кніга А. Рубцова "Драматыя Аляксандра Блока", у якой ахарактарызаваны тэатральна-эстэтычныя погляды слаўтага пісьменніка, прасочваецца творчая гісторыя ягоных п'ес і выяўляюцца іх мастацкія якасці.

У гэтыя дні А. Рубцову споўнілася 6 семдзесят пяць...

Цімох ЛЯКУМОВІЧ

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

Віленскую епархію, але і на Усходнюю Беларусь".

Па сутнасці, зазначае А. Станкевіч, гэта ёсць шлях да польскага захопніцтва ў Беларусі, для далейшага апалячэння беларускіх каталікоў. "Адзіны тут выхад — у паразуменні з Ватыканам назначыць для каталікоў у БССР каталіцкага біскупа беларуса, які арганізаваў бы і веў бы касцельнае жыццё ў Беларусі зусім самастойна і незалежна ад палякаў і польскай духоўнай улады. Гэта раз і назаўсёды скончыла б з польскім панаваннем у БССР. А пакуль няма свайго біскупа, патрэбна арыентаваць касцёлы на беларускую мову, а ў неабсаджаных касцёлах не дапускаць тых ксяндзоў-палякаў, якія не знаюць беларускае мовы і ёй не могуць карыстацца".

"патрэбна стварыць замест польскай беларускую каталіцкую царкву для больш чым двух з паловаю мільёнаў беларускага каталіцкага насельніцтва ў БССР".

У гістарычнай частцы аналітычнай запіскі А. Станкевіч падагуліў свае ранейшыя даследаванні па гісторыі Католіцтва і Уніяцтва ў Беларусі. Звяртаючыся да чыноўнікаў, ён толькі выявіў свае ацэнкі больш кантрастна, акцэнтаваўшы ўвагу на спрадвечнай беларускасці абсалютнай бальшыні нашых каталікоў. Але і тут ён прывёў новыя, цікавыя для гісторыі хрысціянства факты. Напрыклад, паказаў, што ў выніку дыскрымінацыі Уніяцкай царквы ў Рэчы Паспалітай, а пазней — гвалтоўнага яе далучэння да афіцыйнага прарасійскага праваслаўя, каля паўтара мільёнаў уніятаў, у асноўным беларускіх сялян і шляхціцаў, перайшлі ў "польскае"

наогул да беларусаў вельмі сумны факт. Летась пачаў працаваць у Мінску ў якасці каталіцкага святара Віктар Іванавіч Шутовіч. Шчыры беларус, сумленны чалавек, ідэйны ксёндз, зусім апалітычны (...), адданы выключна свайму пастырскому абавязку. Гэты чалавек, прасядаўшы звыш года ў астрозе, аказаўся /зноў/ у астрозе альбо ў лагеры. Католікія царквы ў Мінску зачынены, адна з іх ператворана... у кіно! /.../. Я бяру на сябе смеласць прасіць савецкі ўрад знайсці магчымасць даць свабоду ксяндзу Віктару Шутовічу і, адкрыўшы ў Мінску касцёл /.../, дазволіць яму там працаваць /.../. Я заўсёды непахісна верыў і веру: для добра беларускага народа-пакутніка і для добра нашай Вялікай Савецкай Радзімы".

Савецкі ўрад, як заўсёды, па-свойму адклікнуўся на такую гуманную просьбу:

Рыцар Адраджэння...

Два наступныя рукапісы — гэта два варыянты гісторыка-тэарэтычнага і палітычнага абгрунтавання ўжо разгледжаных тэзісаў. Абодва напісаны па-руску для канкрэтнага адрасата — савецкага кіраўніцтва. Пра гэта сведчыць заглавак першага варыянта: "Католическая проблема в БССР (К сведению правительства СССР)". На апошняй старонцы рукапіса (тэксты абодвух дакументаў напісаны на тых жа бланках Упраўлення кніжнага гандлю Дзяржаўнага выдавецтва БССР, змацаваных ніткамі ў адзін сшытак) пазначана: 8. XII. 45 г., Вільня, А. Станкевіч. Другі дакумент называецца "Католический вопрос в БССР и проект его разрешения. Вильня. Март. 1947". Сінім алоўкам дабаўлена: "К сведению Сов. Правительства". На апошняй старонцы канкрэтызавана дата: Вильнюс, 20. III. 1947. І скарачаны подпіс: Ад. Ст. Ёсць таксама лацінскія надпісы, якія пакуль што не ўдалося расшыфраваць.

Па сутнасці, у архіве А. Станкевіча захоўваецца грунтоўная манаграфія на тэму гісторыі каталіцтва ў Беларусі, яго сучаснага стану і праблемы адаптацыі Касцёла да кантэксту беларускай культурнай традыцыі. Канцэптуальнае даследаванне з трох частак у жанры аналітычных запісак савецкаму ўраду. Першая частка — уступ у форме тэзісаў; другая — гісторыка-тэарэтычная і тэалагічная распрацоўка тэмы; трэцяя — абгрунтаваны праект стварэння аўтаномнага, незалежнага ад польскага епіскапата, адаптаванага да беларускай нацыянальнай культуры Католіцкага касцёла ў Беларусі. Прапаную кароткі аналіз гэтага духоўнага запавету беларускага асветніка і рыцара Бацькаўшчыны. Цытаты прыводзяцца ў маім перакладзе з рускае мовы.

Запіску "Католическая проблема в БССР" А. Станкевіч пачынае з яе сутнасці — гістарычнага і палітычнага абгрунтавання неабходнасці стварэння беларускай каталіцкай епархіі, беларускіх біскупстваў, без якіх немагчымае паступовае "распалячванне" Касцёла ў Беларусі. Спасылалася на гістарычныя прэзэдэнты: яшчэ пры Ксяцярыне II была створана самастойная каталіцкая епархія ў Магілёве і нават названа Беларускай. Пазней да палітыкі "распалячвання" Касцёла вярнуліся ў XIX — пачатку XX ст. Узнікла нават адпаведная літаратура: Владимиров А. П. История располочения западно-русского костела. М., 1846; Лихачев Д. Н. Вопрос о располочении Костела в прошлом и настоящем. СПб., 1913, іншыя даследаванні. Праўда, тут аўтар дыпламатычна "замаячаў" той факт, што імперскім уладам і ў галаву не прыходзіла думка, каб пачаць беларусізацыю Касцёла, планавалася і часткова ўдалася яго русіфікацыя.

Але да распаду Расійскай імперыі Беларусь не была суб'ектам міжнароднага права, а паводле Рыжскага міру (1921 г.) яе падзялілі Расія і Польшча.

А. Станкевіч паведамляе, што з былой Заходняй Беларусі ў Ватыкан паступіла больш як 40 мемарандумаў аб неабходнасці стварэння Беларускай каталіцкай епархіі і карыстання беларускай мовай у беларускіх дзяццзях. У Ватыкане разумелі справядлівасць гэтых просьбаў, але не маглі не лічыцца з палітычнай рэальнасцю: Заходняя Беларусь заставалася інтэгральнай часткай Польшчы.

Пасля распаду Польшчы ў вайне з Германіяй (верасень 1939 г.) і ўтварэння адзінай Беларускай савецкай дзяржавы стварылася спрыяльная сітуацыя для дэкалізацыі рэлігійнага жыцця ў краіне. Адным словам,

На здымку: злева-направа А. Станкевіч, кс. Леваш, Я. Германовіч, С. Глякоўскі, В. Гадлейскі

каталіцтва, набыўшы псеўдапольскі статус. З другога боку, расійскі ўрад Мікалая I, пазней яго пераемнікаў, зыходзячы з антынавуковай і палітызаванай канцэпцыі "агульнарускага народа", складзенага з трох "усходнеславянскіх плямёнаў", праводзіў грубую палітыку абруснення беларусаў.

У раздзеле "Кананічная арганізацыя Католіцкай царквы на Беларусі ў мінуўшчыне і цяпер" канспектыўна выкладзена гісторыя каталіцкай іерархіі, манастыроў, касцёлаў і біскупстваў. Урэшце, А. Станкевіч паспрабаваў пераканаць савецкую ўладу ў тым, што беларусізацыя прапольскага касцёла ў Беларусі карысная для народа і ўрада: яна наблізіла б яго да карэннага насельніцтва, вывела б з народнага арганізма чужыя і варажыя яму элементы, да таго ж "каталіцкая беларуская царква не толькі пазбавілася б ад польскага ўплыву, але, наадварот, сама ў пэўнай ступені ўплывала б на беларускіх каталікоў у Савецкай Літве, Савецкай Латвіі і ў Польшчы".

Заклучны раздзел запіскі датычыцца лёсу касцёлаў і ксяндзоў у Мінску. Ён настолькі цікавы, так яскрава падсвечвае духоўнае рыцарства А. Станкевіча і актуальнасць яго поглядаў сёння, што варта прывесці яго тут у скарачонай форме. "Я, — кажа аўтар запіскі, — разумею ідэалагічны цяжкасці ўрада СССР у справе стварэння беларускай каталіцкай епархіі, аднак жа ўрад гэтыя цяжкасці ў пэўнай ступені пераадолеў, дазваляючы ўсталяванне праваслаўнага патрыярхата для ўсяго СССР (...). Апрача таго, жывём у эпоху ўсведамлення правоў і годнасці чалавека і яго асноўных правоў на свабоду сумлення, на свабоду яго рэлігійна-царкоўнага жыцця. Ідэалы гэтыя агулам глыбока ценяцца і абараняюцца ў СССР".

Тут — яўнае, але неабходнае ў тых умовах, мякка кажучы, перабольшанне, дыпламатычны аванс. Як таксама такая просьба, звернутая да бальшавіцкіх дыктатараў: "Завяршаючы свой даклад, я асмелюся звярнуць высокую ўвагу савецкага ўрада на вось такі для мяне асабіста і

Віктара Шутовіча паслалі ў сібірскі канцлагер. Для пачатку — "усяго" на 10 гадоў! Пра гэта засведчыла апошняя захаваная ў архіве запіска А. Станкевіча — ужо вядомы ягоны план беларусізацыі касцёла "Католический вопрос в БССР и проект его разрешения" (Вильнюс, 20.III.1947 г.).

У прадмове аўтар спасылалася на свой папярэдні мемарандум і кароткія запіскі савецкаму ўраду на гэтую тэму і дабаўляе: "Я заўсёды разумеў ненармальнасць становішча Католіцкай царквы ў Беларусі і пакутаваў душою. Католіцтва тут, замест таго, каб быць другам і апораю беларускага народа, агулам заўсёды было сродкам яго зняволення і паланізацыі. Заўсёды маёй марай было распалячванне Католіцкай царквы ў Беларусі /.../. З гэтай мэтай я ў свой час шматкратна інфармаваў Рымскі прастол, але польскі нацыяналізм заўсёды пераадолеў рэалізацыю маіх /планаў/, і я заставаўся адзіночым і зусім безабаронным. У апошнія гады лёс даў мне магчымасць прапанаваць мае беларуска-каталіцкія планы Савецкаму Ураду і ў яго шукаць дапамогі ў іх вырашэнні".

Другі мемарандум прысвечаны не гісторыі, а тагачаснаму становішчу Касцёла ў аб'яднанай Беларусі, а ў сваёй асноўнай частцы ёсць дасканала распрацаваны праект яго беларусізацыі. Для яго абгрунтавання А. Станкевіч папярэдне абследаваў — асабіста і пры дапамозе сваіх калег — усю Беларусь з пункту погляда каталіцкага жыцця ў трох фармальна існуючых епархіях — Мінскай, Пінскай і Віленскай. "У Мінскай епархіі, — інфармаваў А. Станкевіч, — у выніку закрыцця ўрадам каталіцкіх касцёлаў і недапушчэння туды каталіцкіх святароў, касцельнае жыццё зусім ненармальнае; але яно ёсць, і каталікі адтуль за рэлігійнымі трэбамі звяртаюцца за многа кіламетраў у касцёлы Заходняй Беларусі — у Маладзечна, Краснае, Налібокі, Рубяжвічы, Нясаж, Ліду, Гродна, Вільню. Рэлігійнае жыццё каталікоў усходняй часткі БССР за 30 гадоў савецкай улады як быццам бы

спынілася, але на справе "углібілася і загартавалася".

У Заходняй Беларусі епархія Пінская і Віленская, з-за адсутнасці біскупаў, кіруюцца дэканамі. Кожны з 22-х ксяндзоў Пінскай епархія абслугоўвае некалькі прыходаў. Адам Станкевіч характарызуе дэканаў Віленскай епархія — Зяневіча ў Глыбокім, Баневіча ў Лідзе і Курыловіча ў Гродне, якія падтрымліваюць набліжэнне Касцёла да беларускай культуры. Выснова наступная: "Толькі кананічна пастаўлены кіраўнік з дакументам у руках ад Папы, беларус, лаяльны да Савецкага ўрада /.../ здолее ўтрымаць руль кіравання і арганізацыі каталіцкай царквы ў БССР, павесці гэтую царкву на новаму гістарычна беларускаму народнаму шляху".

У ідэале і перспектыве, на думку А. Станкевіча, павінна быць беларускае архіепіскапства, кананічна залежнае толькі ад Папы. Але на пачатку рэформы можа быць створана часовае кіраванне Касцёлам у Беларусі, у тым ліку на чале з архіепіскапам-літоўцам Рэйнісам, як апостальскім адміністратарам. Аўтар праекта, будучы праціўнікам любой рэвалюцыі, рэкамендаваў правесці гэтую рэформу паступова і без гвалту. Бо каталіцызм у сваёй польскай форме ўрастаў у беларускае асяроддзе 400-500 гадоў. "Пагэтану нельга існуючае становішча перарабіць адным толькі росчырмак п'яра, механічна, на працягу аднаго года і без яўнага папскага аўтарытэту. Стварэнне новай каталіцкай царквы ў Беларусі павінна праводзіцца строга эвалюцыйна, паступова, але тым не менш упэўнена і рашуча /.../. Каталіцтва ў Беларусі павінна быць беларускім і служыць інтарсам беларускага народа". Для пачатку А. Станкевіч прапанаваў арганізаваць у Беларусі курсы беларусказнаўства для каталіцкага духавенства і заснаваць каталіцкую духоўную семінарыю. Патрэбна будзе тактычна пераадолець супраціўленне польска-каталіцкай іерархіі, асабліва архіепіскапа Віленскай мітраполіі Ялжыкоўскага, фанатычна арыентаваных на "пальчызму" вернікаў, мясцовых польскіх нацыяналістаў. Тут жа Адам Станкевіч паведаміў пра сваю сямейную трагедыю — забойства польскімі нацыяналістамі ягонага бацькі і брата толькі за тое, што яны адкрыта называлі сябе беларусамі.

Пры ўсёй сваёй дыпламатычнасці і дэманстрацыі лаяльнасці А. Станкевіч не замаўчаў горкай праўды, заўважыўшы, што ў дзяржаўным жыцці БССР беларуская мова поўнасцю выцеснена рускай, да таго ж адбываецца падмена этнонімаў — беларускі тлумачыцца як тое, рускаму. Аднак усё ж спадзяваўся на прагматызм большавіцкіх дыктатараў, на іх здольнасць улічваць свой уласны інтарс. Стварэнне беларускай каталіцкай мітраполіі, на яго думку, мела б за мэтай добры рэзананс. "Аўтарытэт Сав. уладаў урада ў вырашэнні такіх пытанняў, як рэлігійна-царкоўныя, узрос бы, а ўсё — каля 400 млн. — каталіцкі свет на чале з Папам, епіскапамі і кардыналамі ў сваіх ацэнках СССР вымушаны былі б быць больш мяккімі /.../. У выніку апошніх сусветных падзей узнялася славянская ідэя. Для яе развіцця і ўмацавання стварэнне ў БССР беларускай Каталіцкай царквы як самастойнай адзінай таксама мела б пазітыўнае значэнне".

Саслаўся наш асветнік і на аўтарытэт слаўнага расійскага філосафа Уладзіміра Салаўева, паводле слоў якога, каталік без пастаўленага Папам епіскапа — усё роўна, што пратэстант без Бібліі, альбо старавер без старадрукаваных служэбнікаў. "А я б, — іранічна заўважыў Станкевіч, — да гэтага дабавіў бы: каталіцтва без кананічна пастаўленых епіскапаў — што камунізм без "Капітала" Маркса".

Свой другі мемарандум савецкаму ўраду Адам Станкевіч закончыў ветліва, але рашуча і ўзнёсла, верагодна, падводзячы вынікі свайго самаахвярнага жыцця. Вось ягонае апошняе слова на большавіцкім Ірадавым судзе: "Рымскі сенатар Катон кожную сваю прамову канчаў словамі: "Ceterum censeo Carthaginem esse delendam — ва ўсім іншым лічу, што Карфаген павінен быць разбураны". Так і я лічу, што беларуская Каталіцкая царква павінна быць створана для добра беларускага народа і ўсяго СССР".

Апрача таго, наступуючы таму ж Катону — няхай прабачыць мне савецкі ўрад! — я ізноў прашу яго знайсці магчымасць перагледзець справу беларускага ксяндза Віктара Іванавіча Шутовіча, сасланага ў лагер (Суходольскі, Горкаўскае вобл.) на 10 гадоў і вызваліць яго, дазволіць яму ўехаць у Вільню. (Тут А. Станкевіч паўтарае ранейшую характарыстыку зняволенага як добрага і не вяртаючага чалавека. — У. К.). Я глыбока перакананы ў яго невіноўнасці. Да таго ж,

непрыемна слухаць палякаў, якія, між іншым, гэтым вартым жалю фактам карыстаюцца і будуць карыстацца супраць нашай справы.

Яшчэ прашу савецкі ўрад такім жа чынам вызваліць каталіцкіх ксяндзоў Фабіяна Абрамтовіча, які цяпер знаходзіцца, па маіх звестках, з 1939 года ў адной з маскоўскіх турмаў, а таксама Андрэя Цікоту, Восіпа Германовіча і Падзаяву, якія ў час вайны былі ў Харбіне, а цяпер, верагодна, знаходзяцца ў распараджэнні нашага ўрада. Усе яны свядомыя беларусы, даравітыя і культурныя людзі і надта былі б карыснымі ў праектаванай намі справе.

Адным словам, усе сумленныя высілкі і ўсе сумленныя сродкі — для стварэння ў БССР беларускай каталіцкай самастойнай царквы!.. Няхай абудзецца гэтая вялікая гістарычная справа ў гонар 30-й гадавіны Вялікай Кастрычніцкай Сацыялістычнай рэвалюцыі!

Вільнюс, 20.ІІІ. 1947". (Подпіс Адама Станкевіча).

Сваю трэцюю запіску і праект Беларускага Касцёла А. Станкевіч падаў 20 сакавіка 1947 г. А ў красавіку 1949 года большавіцкія энквэдзісты арыштавалі яго другі раз (свае першыя запіскі ён пісаў пасля першага арышту восенню 1944 г.). 31 жніўня 1949 года большавіцкі суд прысудзіў аднаго з самых гуманых і таленавітых сыноў беларускага народа, шасцідзесяцігадовага Адама Станкевіча да 25-ці гадоў сібірскай катаргі. Там, у нейкім Тайшэце Іркуцкай вобласці, рыцар беларускай ідэі загінуў праз тры месяцы пасля высілкі. Загінуў ў розныя гады ягоныя сябры і супраціўнікі па беларускім хрысціянскім руху. Фабіян Абрамтовіч загінуў на 56-ым годзе жыцця, задоўга да хаданства А. Станкевіча, у расійскай ссыльцы пры нявысветленых абставінах. Вінцэнт Гадлеўскі (1898—1942) закатаваны вучнямі большавіцкіх энквэдзістаў нямецкімі гестапаўцамі. Станіслаў Грынкевіч (1902—1945) расстраляны па прыговору большавіцкага ваеннага трыбунала 18 траўня 1945 года. Ведзе тады ж загінуў Ян Пазняк. Загінуў шмат іншых змагаюў за Беларусь і Беларускі Касцёл.

Удалося выратавацца Восіпу /Язэпу/ Германовічу (1890—1976): ён таксама быў прыгавораны да 25-гадовага зняволення ў расійскіх канцлагерах (1948 г.), але выпушчаны ў 1955 годзе (верагодна, па недаглядзе ідэалагічнай паліцыі), здолеў выехаць за мяжу, набыў вядомасць як беларускі пісьменнік пад псеўданімам Вінцук Адважны.

Як сёння ўжо добра вядома, большавікі знішчалі і падаўлялі беларускую нацыянальную эліту, пачынаючы з 1929—1930 гг., учынілі пагром пісьменніцкіх арганізацый, Беларускай Акадэміі навук, асветнікаў і грамадска-палітычных дзеячаў. Але ці ведаў Адам Станкевіч д'ябальскую антыхрысціянскую і антыбеларускую прыроду гэтай праўды апакаліптычнага звера? Верагодна, ведаў, але рабіў тое, што належыць хрысціянину: прапаведаваў і большавікам. (Як прапаведаваў Ян Хрысціцель цару Іраду). Але гэты звер аказаўся больш няўмольным і непараўнальна больш злым, чым тыя лагодныя ваўкі, левы і тыгры, якім прапаведавалі і якіх загаворвалі прарокі і святцы.

Сялянскі сын Адам Станкевіч быў і застатнеца да сканчэння зямнога веку беларускім прарокам і святым мучанікам.

Мне застаецца кратак апісаць змест і структуру апошняй навукова-асветных рукапісаў Адама Станкевіча, якія ён распачаў у ваенныя 1940—1944 гады, але не паспеў закончыць, бо ў савецкі час бараніў духоўныя набыткі беларусаў, прапаведаваў высокую мараль большавіцкай уладзе, уршыце, пакутаваў у астрагах і на сібірскай катарзе. Усе яны захоўваюцца ў Цэнтральнай бібліятэцы Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі.

Ад ваенных часоў захаваўся чарнавы рукапіс "Расказы з гісторыі Беларусі для школ", пачаты, верагодна, каля 1940 года. Захаваўся канвалют з 111 аркушаў, напісаных ад рукі, часткова надрукаваных на машыны, месцамі ёсць падклеікі карэктурных лістоў, узятых з ранейшых публікацый. Мова ўсюды беларуская.

Сярод раздзелаў і рубрык гэтага ненадрукаванага школьнага дапаможніка (на жаль, не ўсе раздзелы захаваліся) ёсць наступныя: Цяпер і даўней. Адкуль мы ведаем аб мінулым. Мы — беларусы, а наша Бацькаўшчына — Беларусь. Полацкі князь Усяслаў Вялікі (Чарадзеі). Беларуская Полаччына пасля Усяслава. Беларускае княства Смаленскае і яго князі. Беларускае Турава-Пінскае княства. Праваўладальні Беларусі: Афарасіння Полацкая, Кірыл Тураўскі, Клім Смаленец. Беларусь на дарозе да суцэльнасці: Міндоўг. Беларусь далей зрастаецца: Гедымін. Беларусь суцэльная: Альгерд.

Польшча імкнецца захапіць Беларусь: Ягайла, Вітаўт Вялікі — абаронец суцэльнай дзяржаўнасці Беларусі. Масква і яе імкненні захапіць Беларусь. Абарона незалежнасці Беларусі па Люблінскай уніі. Франціш Скарына — першы беларускі друкар. Леў Сапега — вялікі беларускі грамадзянін. Адыход беларускага баярства ад свайго народа: польшчанне краю. Паншчына. Сялянскія паўстанні. Канец Польшчы: Касцюшка. Прыгнечанне Беларусі пад Расею: Кастусь Каліноўскі. Беларускае Адраджэнне: Франціш Багушэвіч. Ксёндз Магнушэўскі. Паўлюк Багрым. Ян Чачот. Аляксандр Рыпінскі. В. Дунін-Марцінкевіч. Кастусь Каліноўскі. Адам Кіркор. Сусветная вайна: Расійская рэвалюцыя і Беларусь.

Канцэпцыя аўтара — нацыянальна беларуская, яна выяўляецца ўжо ў назвах раздзелаў і параграфу. Да кожнага раздзела прыкладзены пытанні для вучняў, напрыклад, такія: Да якога беларускага племені належала Турава-Пінскае княства? Беларускія князі з літоўскага роду і да чаго яны імкнуліся? Хто такія ліцвіны? Яны таксама сведчаць пра канцэпцыю самабытнасці беларусаў, пра іх тысячагадовую гісторыю.

Тады ж, у час вайны, Адам Станкевіч задумаў і да свайго першага арышту (1944г.) часткова ажыццявіў фундаментальнае комплекснае даследаванне пад назваў "Гісторыя Беларусі (Сістэматычны нарыс)". Гэта — чарнавы, але ўжо падрыхтаваны да перадруку рукапіс, 155 старонак, з нешматлікімі праўкамі, устаўкамі машынапісных і друкаваных лістоў. (Дарэчы, усе падрыхтаваныя ім рукапісы напісаны кірыліцай з устаўкамі лістоў раней надрукаваных твораў ліцвінскіх). У гэтай працы А. Станкевіч выкарыстаў паасобныя старонкі і параграфы сваёй манаграфіі "Хрысціянства і беларускі народ", іншыя апублікаваныя працы. Верагодна, аўтар планаваў перавесці іх у чыстапісак на кірыліцу.

У прадмове да рукапісу А. Станкевіч пісаў: "Усе дасюльшнія "Гісторыі" Беларусі маюць вялікі недахоп: яны частковыя, няпоўныя, аднабокія /.../, часта залежныя ад другіх гісторыяў і ад пільных палітычных /.../. Мой намер: падаць хоць кароткую /.../, але ўсю гісторыю Беларусі і ўсяго беларускага народа, і гісторыю ўсяго жыцця яго, падаць сістэматычна, паслядоўна і ўпарадкавана (сістэматычна)". Не толькі яго палітычную, але нацыянальную, культурную, эканамічную гісторыю, "не мінаючы сувязі гэтых дзёў з гісторыяй нашых суседзяў і гісторыяй сусветнай".

Уступная частка і першыя дзевяць параграфу — гісторыка-метадалагічныя. Аўтар раскрывае самае паняцце гісторыі, звязваючы яго зместу, характарызуе ўспамгалыя гістарычныя дысцыпліны (археалогія, палеаграфія, дыпламатыка, нумізматыка, генеалогія, ханалогія, этналогія, бібліяграфія, параўнальнае мовазнаўства і інш.), піша пра навуковую і прагматычную каштоўнасць гістарычных ведаў. Значнае месца займае раздзел "Паняцце і сутнасць народа агулам і народа беларускага" (гл. 15—21), тут аўтар рэпрадуцыруе адпаведныя старонкі з манаграфіі "Хрысціянства і беларускі народ" (1940). Асноўная думка А. Станкевіча ў гэтым рукапісе — погляд на гістарычны дзеі народа, як рэалізацыю яго нацыянальнай ідэі, рух да "гарманічнай нацыянальнай чэласнасці".

Асобны параграф сваёй манаграфіі А. Станкевіч прысвяціў крытычнаму аналізу этнонімаў — назваў Беларусі і беларусаў (Русь, рускія, крывічы, Крывія, ліцвіны, Літва, беларусы, Беларусы), падкрэсліўшы каланіяльна-імперскі змест паняццяў Крэсы ўсходняй і Паўночна-Заходняй краі. У гісторыі Беларусі А. Станкевіч выдзеліў наступныя эпохі: Дагістарычны час (да IX ст.). Час беларускіх паасобных княстваў (IX—XIII стст.). Беларусь заадзічаная дзяржава (XIII—XVIII) і заняпад яе культуры ў XVII—XVIII стст. Беларускае нацыянальнае адраджэнне і першыя спробы адбудовы беларускай дзяржаўнасці (XIX — 1944 г.). Беларусь — саюзная рэспубліка ў СССР. Адзначым тут, што аўтар падрабязна распрацаваў першую частку манаграфіі (дагістарычны перыяд і эпоха Сярэднявечча), іншыя раздзелы паспеў выкласці толькі канспектна, давеўшы свой гістарычны апавед да канца Другой сусветнай вайны.

Значэнне Адама Станкевіча і ягоных сяброў, беларускіх ксяндзоў у тэорыі і практыцы адраджэнскага руху можна параўнаць хіба што з подзвігам Янкі Купалы ў літаратуры. Сёння, калі сумленныя беларусы зноў распачалі беларускае каталіцкае адраджэнне пасля 50-гадовага гвалтоўнага спынення яго, у першую чаргу патрэбна вярнуць ім духоўную спадчыну гэтага рыцара беларускай ідэі.

Уладзімір ШУРПА

10 мая 1998 года раптоўна памёр сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў, паэт і журналіст Уладзімір Канстанцінавіч Шурпа.

Нарадзіўся Уладзімір Шурпа 9 верасня 1939 года ў вёсцы Саволеўка каля Скідзеля на Гродзеншчыне. У 1953 годзе скончыў Абухоўскую сямігодку, затым вярнуўся аддзяленне Скідзельскай ЦШ N 2, адначасова працаваў трактарыстам у калгасе, электрыкам на цукровым камбінаце. У 1964 годзе скончыў Гродзенскі педагагічны інстытут, пасля чаго быў настаўнікам, дырэктарам школы ў Гродзенскім раёне. З 1974 года і да апошніх гадоў жыцця — журналіст Дзяржтэлерадыё.

Друкаваць вершы пачаў яшчэ ў студэнцкія гады спачатку ў мясцовых выданнях, затым у рэспубліканскіх газетах "Звязда", "Чырвоная змена", "Голас Радзімы", "Сельская газета", часопісах "Беларусь", "Маладоць", "Вясёлка", "Родная прырода" і інш. З яго ўдзелам выйшлі кнігі "Перасветы", "Ралля", "Краю мой Нёман", "Гронка базу". У 1996 годзе ўбачыла свет апошняе кніжка паэта "Перазвон адліг".

Творчасць паэта адметная своеасаблівым цэлым і любоўю да людзей і зямлі. "Стаіць на зямлі Саволеўка" — так і цвёрда і проста пісаў ён пра наш Край. Чалавек стварыў сябе сам — з вясковска халачка праз завод і вышэйшую школу вырас да пісьменніка, журналіста, але ніколі не пераставаў быць сынам сваёй зямлі, сваіх людзей, свайго Краю.

*Жыве ў гэтай вёсцы ў хаце
Часцінка майёй душы.
Спяшаю заўжды да маці
Пабыць у святой цішы.*

Паэт Уладзімір Шурпа будзе жыць у памяці тых, хто ведаў яго і яго творчасць. І будзе памятаць яго ўвесь гэты Край, дзе прайшло яго жыццё. Зямля яму пухам і светлая памяць на вякі вечныя.

Саюз беларускіх пісьменнікаў,
Гродзенскае абласное
аддзяленне СБП

Памяці папличніцы Браніслава Тарашкевіча

7 мая 1998 года на 98-ым годзе жыцця памерла Вера Андрэеўна Ніжанкоўская. Яна была ўвасабленнем духоўнай повязі некалькіх пакаленняў беларускай інтэлігенцыі. Нарадзілася Вера Андрэеўна ў сям'і гісторыка, асветніка, народназнаўца Андрэя Сніткі, была плямянніцай нязменнага на працягу многіх гадоў рэдактара "Нашай Нівы", заснавальніца першага ў Мінску беларускага часопіса "Саха" Аляксандра Уласава.

Стаўшы спадарожніцай жыцця вучонага, палітыка, літаратара Браніслава Тарашкевіча, была дзейнай памочніцай гэтага высокаталенавітага, мужага чалавека, што самаахвярна аддаў жыццё за годную будучыню беларусаў.

Вера Андрэеўна дзяліла з Браніславам Тарашкевічам радасці і страты нацыянальна-вызваленчага руху Заходняй Беларусі. Была сувязной паміж ім і беларускімі дзвечамі, у тым ліку падпольнымі, падчас доўгага зняволення Тарашкевіча ў польскіх астрагах і турмах савецкіх. У час знаходжання Браніслава Тарашкевіча за кратамі даваеннай Польшчы выдала пераапрацаваную ім у зняволенні "Беларускую граматыку для школ" — пятае выданне, падрыхтаванае спецыяльна для хатняга вывучэння беларускай мовы ва ўмовах закрыцця беларускіх школ, нішчэння беларускай адукацыі.

На зыходзе другой сусветнай вайны Вера Андрэеўна страціла свайго з Тарашкевічам вясеннага года сына Радаслава: 15 чэрвеня 1944 г. ён загінуў у партызанскім атрадзе.

Беларускі пісьменнік, вучоны, мастак шчодро карыстаўся ведамі, успамінамі, пазначанымі драматызмам жыцця, гэтай прыгожай, высакароднай жанчыны.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

ПРЫЖЫЦЦЕ-
ВАЯ і пасмяротная
папулярнасць сербскай
пясняркі Дэсанкі Максімавіч
(1898—1993) — унікальная.
Нямногім выпадае доля
прайсці такі доўгі, як яна,
жыццёвы і творчы шлях,
пакінушы на гэтым шляху
след той, што па праву называецца
непаўторным, незвычайным,
незабытым. На гэты раз я хацела б
звернуць увагу, выкладаючы свае
згадкі і рэфлексіі, а таксама
скарываючы досвед тых, хто ведаў
пісьменніцу лепш, здольны вытлумачыць

нага працэсу "адштурхнула
прапанаваны ёй скальпель
пазтычнага "эксперымента-
тарства". А інакш, мяркуючы
па ўсім, і быць не магло.
З-за прыроды таленту і ладу
існавання, якім проста замянае
элітарнасць.
Звычайна для нас ганаровага
звання "народны пісьменнік"
сербскае ўводзілі, без тытулавання
так успрымаючы пяснярку —
адзіную, бадай, — якая на
рэдкасць поўна і выразна ўвасабляла
нацыянальную самасвядомасць,
была голасам супольнай душы,
захавальнікам радаводнай памяці і
культу-

Мне таксама даводзілася
неаднойчы сустракацца з
пісьменніцай у розных абста-
тавах, пабываць на яе радзіме
і на магіле. І мушу выказаць
шкадаванне, што мала занатоўваў
асабліва на вечарыне Саюза пера-
кладчыкаў Сербіі, калі Дэсанцы
Максімавіч уручылі прэмію
імя Мілаша Джурыча. Атрымаўшы
запрашэнне на гэты мерапрыемства
— а праходзіла яно ў рамках
Бялградскай міжнароднай пера-
кладчыцкай сустрэчы, — я пры-
кідваў, што надзвычайны статус
лаўрэатаўкі, яе ўжо вельмі
паважаны ўзрост (за

з "простым" людзям. Але ўжо
сама гэтая пахвала фіксуе, як
норму, іерархічнасць. А ў выпадку
з Дэсанкай Максімавіч нешта
зусім іншае. Яна як бы загадзя
лічыць сябе прасцейшай за сураз-
моўніка, яго ўзвышаючы, а не да
яго "апускаючыся", што, трэба
прызнаць, у нас трапляецца
надзвычай рэдка. Гэта, пэўна,
і ёсць лепшыя праявы сербскага
тыпу, запраграмаванага народнай
спаконвечнай духоўнасцю. Тут,
бадай, нельга не ўлічваць
правядэнцыйнай абумоўленасці.

Дазволю сабе падзяліцца
назіраннем, якое, напэўна, выкліча
неадназначную рэакцыю. Ды ўсё
роўна я так успрыняў і застаюся
пры сваім: для мяне знакавым
уяўляецца месца магілы Дэсанкі
Максімавіч. Яно азначыла
містычную прастору: вёска
Бранкавіна, паміж школаю і
царквою, на агульным падворку.
Сама нябожчыца яго абрала... Ды
ці толькі сама? Тут жа месца не
толькі пахавання, але і выхавання,
духоўнага ўзрасання, пры дзядулі,
які быў сваяччыннікам гэтай
самай царквы, і пры бацьку, які
настаўнічаў у гэтай школе, побач.
Тут прастора Слова — малітоўнага
і асветнага, у вышэйшых функцыях
прысутнага кожнаму Божа дзень
і для ўсіх аднолькава. Іншая
справа, хто наколькі здольны
засвойваць і ўтрымліваць яго
належаў чынам. Ды ў любым
выпадку тут былі ўсе ўмовы,
каб развіць дар успрымання
славеснасці і духоўнасці, не
раздзяляючы іх між сабою, а пры
гэтым і не выдзяляючы з асяроддзя
прыроднага, народнага. Магіла
Дэсанкі пад векавым грабам.
А побач ужо ўзрастае самасвая
бярэзка. Зноў нешта містычнае?
Можна быць. Не маючы здольнасці
гэта пацвердзіць, не варта, пэўна,
і загадваць адмаўляцца. Так ці
інакш добрае і прыгожае тлумачэнне:
падаў знак раней спачылы муж.
Дзяцей родных у Дэсанкі
Максімавіч не было. Хоць за маці
яна была многім. Адзін калега,
цяпер ужо сам вядомы паэт,
расказаў, што ў пару юнацтва,
калі перажываў вялікую драму
(як тады здавалася) каханні без
узаемнасці, хадзіў па парадзе
прасіць у сардэчнай і мудрай
Дэсанкі, ведаючы, што яна ўжо
дапамагала іншым. Не раз
даводзілася чуць, што кватэра
вядомай пісьменніцы заўжды
адкрытая, там гасціна прымаюць
ўсіх; асабліва частыя госці там
землякі, якія па розных справах
прыязджаюць у сталіцу. Таму не
здзіўляе і другі пачуты расказ:
калі адзначалася 70-годдзе
пісьменніцы, уздоўж дарогі на
Валева, куды яна ехала, стаялі
кіламетровыя натоўпы жы-
хароў роднага краю. Хіба гэта
не феноменальна?

І сляза, і праўда агульныя

ДА 100-ГАДОВАГА ЮБІЛЕЮ ДЭСАНКІ МАКСІМАВІЧ

значэнне яе жыццявага і творчага вопыту глыбей, дакладней.
Вядомы сербскі крытык Міларад Блэчыч, які, разважаючы, што ж складае феномен прызнання, шанавання і папулярнасці Д. Максімавіч, вылучаў перад усім наступнае: "Яна — Вукава (Вука Караджыч. — І. Ч.) паслядоўніца, якая без наўмыснасці прыняла шырокавядомую максіму: пішы так, як гаворыш", "У самым чыстым сэнсе азначэння, якое можа цяпер ужывацца ў адносінах да творчай асобы, Дэсанка Максімавіч па-свойму стала народным пазтам"; "Гэта пісьменніца, якая... у воку сваім мела і слязу, і праўду агульную". Блэчыч адзначае таксама, што рэдкая душэўная шчырасць стаўлення да ўсіх людзей і магутнейшы патэнцыял роднабнасці пісьменніцы спалучала з выключным узроўнем творчага майстэрства. Апошняе падкрэслівае таксама Стэван Раічаквіч, другі суайчыннік і малодшы калега сербскай паэтэсы: "...Дэсанцы Максімавіч дзякуючы толькі яе пазтычнаму таленту, у якім лірычны імпульс нязменна ў дэянні і напружанні, як напятая струна, удалося здабыць... шырокую чытацкую аўдыторыю", яе лірыка "уяўляе сабою шчаслівую магчымасць, падобна, як вечны пазтычны цень, спадарожнічаць свайму чытачу". Вельмі важнай нам здаецца яшчэ заўвага Раічаквіча наконт таго, што Дэсанка Максімавіч адна з нямногіх у бурнай атмасферы югаслаўскага літаратур-

ры як спрадвечнай існасці.
Таму натуральна, што творы Дэсанкі (так проста, нават без прозвішча, называючы яе ў Сербіі ўсе, ад старога да малаго; ад маладзейшых, праўда, яшчэ можна пачуць выраз "тэтка Дэса" — "цётка Дэса") займаюць важнае месца ў розных чытанках, хрэстаматыях, анталогіях. Калі разабрацца, не дайва і тое, што многае з напісанага ёю на памяць вядома і непісьменным. Яно ўжо прыраўноўваецца да створанага ўсім народам. "Крывавая казка", напрыклад. Калі ў сербскім асяроддзі прамовіць уголас першыя радкі: "Гэта было ў краіне слянскай, горнай, Балканскай. Бязвіннаю смерцю пагінулі дзеці...", нехта абавязкова падхопіць. Нагадай пачатак другога верша: "Маёй айчыны не адолець катам. За волю смерць — жыццё заўжды нясе: так колас уздымаецца з зярнятка, з пушчкі ліст з'яўляецца на свет..." — таксама пачуеш працяг. І не выпадкова. Гэта "Веру!", а інакш кажуць — другі, народны, актуалізаваны Сімвал Веры. Хіба не феномен ролі пазта і паззіі? Асабліва калі браць яшчэ пад увагу, што Дэсанку цытуюць строга дакладчыкі-акадэмікі і разгарачанія мітынгуюшчыкі, словы яе можна ўбачыць як у дыдактычных, так і ў мемарыяльных, і ў плакатных надпісах. Аднолькава, як пра блізкую, сваю, расказаюць — сам чуў — не толькі калегі-літаратары, але і свяшчэннік, настаўнік, лекар, вучоны-біёлаг, сялянін, студэнт, вясковая школьніца.

дзевяноста пераваліла!) і пра-
трабаванні пратакола зья-
дуць усё да нуднага цырыма-
ніялу з прысутнымі ў адпа-
ведных ролях. Так яно і было
спачатку: ні больш ні менш,
цырымонія. Пакуль не асабліва
віноўніца ўрачыстасці, неспадзявана
задаўшы свой тон. Гаварыла яна
зусім не так, як належала б,
паводле ўсіх вядомых правіл,
высокаўшанаванай лаўрэатцы,
легендарнай пісьменніцы, а так,
як ёй адной, відаць, дадзена,
пры яе унікальнай неспадзяван-
насці ў стаўленні да ўсіх людзей,
магутны дары валодаць слова-
м і нажытай мудрасці. Гэта была
не прамова, а шчырая, амаль
сямейная, размова, роздум
углас. У натуральнай плыні
маўлення спалучаліся глыбокія
развагі пра творчасць і рамяство
з самакрытычнымі ацэнкамі
свайго наробку, светлы сум па
тым, што ўжо мінула, з дасціп-
нымі характарыстыкамі таго,
што адбываецца, багатая асацыя-
тыўнасць з пераканаўчай канкрэ-
тыкай... Кожны з прысутных,
няхай сабе моўчы, далучаўся да
такой нязмушанай размовы,
уключаўся ў роздум, пачынаў
аналізаваць агульныя і свае
справы... Карацей кажучы,
атрымалася тое, дзеля чаго і
праводзіцца падобныя мерапры-
емствы.
Што нязменна і найбольш
ўражвала, калі даводзілася
бачыць слынную пісьменніцу
сярод людзей, — гэта адсутнасць
дыстанцыі ў адносінах. Звычай-
на характарызуючы асобу вы-
сокага грамадскага статусу,
мы кажам: умее размаўляць

Дэсанка МАКСІМАВІЧ
Закаханасць
Ад мяне да яго можна толькі праз мост вясёлкай.
Ад мяне да яго можна толькі на разліве святла ад поўні.
Ад мяне да яго можна толькі імклівым віражом птушыным.
Шляхі па зямлі, паветры, вадзе, знаяны сярод людзей,
усё роўна вядуць міма яго.
Ён — як сонца вострага зіхоткі, адасоблены полымем ад сусвету ўсяго.
І настала ціш
Спачатку ў грудзях у яе арол бабахаву крылом,
іраваўся з клеткі нібыта, прываблены ззяннем блакіту.
Потым гукнула туркаўка ў гай,
морак з пер'я свайго атрасаючы.
За ёю ўстрапянула адчайна некая пташка-малюпашка, ці не параненая,
бо не магла ўзяцца, як ні старалася.
Пасля яшчэ працуе і прапаў матыляк начны, свечкай аслеплены.

Ціш і царкве
У старажытнай царкве мураванай,
дзе моляцца рыбакі і сляне,
абат на чужой мове чытае:
"Ave, Maria, ave...
Pater noster..."
А пад каменнымі зводамі водгулле разнісціца:
"Маці Божая... Ойча наш, Ойча..."
Другі раз абат малітву пачынае ў словах, як лозы, вострых:
"Pater noster, Pater noster..."
Дый зноў на храме адукаецца:
"Уладару, Божа, наш ласкавы Ойча..."
Штодня збіраюцца людзі, каб стаць сведкамі чуду: на прамоўленыя словы чужыя адзываюцца зверну тва, што ў святлы адвеку гучалі тутэйшаму чалавеку.
І трэці раз, гэтакі чуд не прымаючы,
"Pater, pater..." абат паўтарае, а скляпенні царквы ўсё роўна вяртаюць словы, лоду родныя.
Пераклаў Іван ЧАРОТА

але, перасцерагаючыся ад папрокаў за адсутнасць агульнай інфармацыі, складзём даведку па звыклых канонах:
Дэсанка Максімавіч нарадзілася 16 мая 1898 года ў вёсцы Рабровіца, выхоўвалася ў вёсцы Бранкавіна блізка горада Валева, Шумадзійскага краю. Сярэдняю адукацыю атрымала ў Валеўскай гімназіі, потым скончыла філасофскі факультэт Бялградскага ўніверсітэта, пасля чаго знаходзілася на стажыроўцы ў Сарбоне, спецыялізуецца па гісторыі мастацтваў. Вярнуўшыся на радзіму, займалася доўгі час педагогічнай працай і ўсё жыццё — літаратурнай. Стала правадзейным членам Нацыянальнай акадэміі навукі і мастацтва, лаўрэатам дзесятка айчынных і замежных прэмій. Як літаратар, сцвердзілася ў розных відах і жанрах творчасці. Пры гэ-